

พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน
พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

DHAMMACĀRIKA : PROCESS AND MODEL OF BUDDHISM
PROPAGATION IN HIGHLAND, ASHOM PHRA DHAMMACARIKA
BANN KHEKNOI, PHETCHABOON PROVINCE

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน
พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาศังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Dhammacārika : Process and Model of Buddhism Propagation
in Highland, Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi,
Phetchaboon Province

Phra Udombandit (Somsak Suddhiñāṇamedhī)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์
- ผู้วิจัย** : พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร., ร.บ. (รัฐศาสตร์), พช.ม. (การพัฒนาชุมชน), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภักตร์กุล, ร.บ. (รัฐศาสตร์), พช.ม. (การพัฒนาชุมชน), พร.ด. (พัฒนศึกษา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๘ ท่าน คือ พระผู้บริหารระดับสูงของโครงการพระธรรมจาริก จำนวน ๗ รูป พระธรรมจาริก ๑๐ รูป เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ๖ คน ราษฎรบนพื้นที่สูง/แกนนำชาวพุทธในพื้นที่ ๕ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า

๑. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีกระบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ ๑) กระบวนการวางแผนการดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก ๒) กระบวนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกที่ได้รับมอบหมายตามแผนปฏิบัติงาน ลงพื้นที่ดำเนินการตามแผน ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับองค์ประกอบหน่วยอบรมประชาชนทั้ง ๘ ด้าน ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามาหนุนเสริม และร่วมในการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ๓) กระบวนการตรวจสอบ คือ พระธรรมจาริกหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หรือ คณะผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมให้กำลังใจ ประเมินงาน ติดตามผลงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ๔) ขบวนการสรุปลงข้อสรุปความรู้ ในแต่ละเดือนหัวหน้าศูนย์อบรม และพระธรรมจาริก

จะต้องสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อสรุปผลงานทางสถิติ ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

๒. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรม พระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า พระธรรมจาริกจะเข้าไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง ไม่เหมือนกับการเผยแพร่โดยทั่วไป จะต้องบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าร่วมกับกิจกรรมการ พัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ เพื่อพัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายและใจ หลักธรรมที่พบว่า นำมาบูรณาการมากที่สุด คือ หลักสังคหวัตถุ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือสร้างมิตรไมตรีให้เกิดขึ้นก่อน เป็นการนำเข้าถึงพื้นที่ได้มากที่สุด ร่วมกับหลักพุทธธรรมอื่น เมื่อเข้าถึงจึงได้ใช้หลักการพัฒนาทั้งด้าน กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งแก่ตน ใน ฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังฆะ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ราชภูมบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต่าง ๆ และประโยชน์ สาธารณะ คือ องค์การพระธรรมจาริก ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา

๓. รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรม จาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า พระธรรมจาริกใช้หลักสังคมสงเคราะห์ (หลักสังคหวัตถุ, พรหมวิหารธรรม) นำเข้าไปสู่พื้นที่ราชภูมบนพื้นที่สูง ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เน้นรูปแบบที่ตายตัว เหมือนกันการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วไป โดยอาศัยหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มากกว่า เชิงรับ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า โดยมีการสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านเครือข่ายออนไลน์ หนุนเสริมช่วยเหลือทั้งส่วนของการบริจาคเงิน และเครื่องอุ โภคบริโภค และจิตอาสาในกิจกรรมของพระธรรมจาริก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ และ นโยบายขององค์กร

Thesis Title : Dhammacārika : Process and Model Of Buddhism
Propagation in Highland, Ashom Phra Dhammacarika
Bann Kheknoi, Phetchaboon Province

Researcher : Phra Udombandit (Somsak Suddhiñānamedhī)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Sutheerattanabundit, Assoc. Prof. Dr., B.A. (Political
Science), M.Sc. (Community Development), Ph.D.
(Buddhist Studies)

: Dr.Wason Limrattanaphattarakun, B.A. (Political
Science), M.Sc. (Community Development), Ph.D.
(Development Education)

Date of Graduation : March 19, 2019

Abstract

This research is to study Dhammacārika : Process and Model of Buddhism Propagation in Highland, Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province. There are three main objectives: i) to study the process of Buddhism propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province, ii) to study the integration of principles in the Buddhism propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province, and iii) to analyze the pattern of Buddhism propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province. The qualitative research was carried out in this study. In-depth interview of 28 key informants including 7 senior executives member of Dhammacārika Project, 10 monks of Dhammacārika, 6 officers of the Department of Social Development and Welfare, and 5 highland people/ Buddhist local leaders, was employed for data collection. The content analysis technique was used for data analysis.

The findings of this study were concluded as follows:

1. There were 4 process of Buddhism propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province. First, the process was planned due to the objectives of the Dhammacārika Project and the policy of the Chairperson of the Project. Second, the operating process which was assigned along with the action plan for the filed work was synthesized with the training unite work in 8 dimensions. The collaboration has been made between concerned agencies as networks both

public sector, private sector and community. The key of propagation was moved through the activities. Third, the investigation process was made by the chief of the training center, senior executive members of the Dhammacārika Project of the central and the regional. They will be visited, encouraged, made an evaluation, follow-up and problem solving assistance. Finally, the monthly knowledge management was done by the chief of the training centers through the report of the Dhammacārika. The result was launched in the form of statistic, and method of problem solving in order to gain the guideline procedure for another area.

2. The integration of Buddhism teaching for the propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province was found that the way of propagation was different with other area. The integration method was applied together with the other development activities. The people in highland shall be developed both physical and intellectual. The most concerns Buddhism teaching was Sangahavatthu. It was a key of mind cohesiveness and bond of harmonized. Those cultivation led to physical development, moral development, emotional development and intellectual development. It aims to self-benefit as a monk, others benefit as people in highland and public benefits as Dhammacārika Organization, the Nation and the Religious.

3. The pattern of the propagation in Highland Ashom Phra Dhammacarika Bann Kheknoi, Phetchaboon Province was found that Dhammacārika applied the social work mechanism together with the Buddhism teaching (Sangahavatthu, sublime states of mind) in order to get into the community. The activities were not specific due to the area and situations. The proactive activities were used more than receiving activities. The activities were adapted due to the former tradition and culture. The collaboration among the network, public sector, private sector and social media society were built to assist both in-kind and in-cash donation. The volunteer was encouraged to reach the objective, the policy and the goal.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีก็ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จาก พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และ ผศ. ดร.อุบลวรรณ ภาวนันท์ ที่ให้คำแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย รศ. ดร.จารุวรรณ ขำเพชร ผศ. ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกทั้งได้ให้คำแนะนำในการแก้ไขจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย และคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

กราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๒ (๒๕๓๘-๒๕๕๘) พระเดชพระคุณพระเทพกิตติเวที ประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๓ (๒๕๕๘-ปัจจุบัน) ที่ได้สนับสนุนส่งเสริม ให้คำปรึกษา แนะนำ ให้ส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ และพระศาสนา ขอบคุณหัวหน้าฝ่าย บุคลากรในโครงการพระธรรมจาริกทุกรูป และขอขอบคุณพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท หัวหน้าศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย พระธรรมจาริก และบุคลากรในศูนย์อบรมฯ เข็กน้อย ทุกท่าน ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและอำนวยความสะดวกทุกอย่าง

ขออนุโมทนาขอบคุณคุณแม่เงิน สีม้า ผู้เป็นแม่บังเกิดเกล้า ญาติพี่น้องทุกคน คุณแม่กิริติมา ลิ้มเจริญ แม่บุญธรรม และครอบครัว ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนทุนการศึกษาและอำนวยความสะดวกทุก ๆ ด้าน เพื่อนิสิตปริญาโท รุ่น ๖ ทุกท่าน เพื่อนสหธรรมิกผู้คอยช่วยเหลือด้านข้อมูล ด้านการแปลเอกสาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกรูปทุกท่าน ที่สั่งสอนและประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าได้นำเอาความรู้เหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษาที่ได้ให้คำแนะนำที่ดีตลอดมา และขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกรูปทุกท่านที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ และเสียสละเวลาในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กับข้าพเจ้า

ผลสำเร็จและคุณประโยชน์อันได้เกิดจากการทำวิจัยในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระคุณแห่งบิดา มารดา ผู้ให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้า ขอน้อมบูชาครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้ให้สติ ให้ปัญญา และเหล่าบุคคลผู้อันเป็นที่รัก คณาจารย์ผู้เขียนตำราที่ข้าพเจ้าได้ทำการศึกษา ที่คอยให้ความอุปถัมภ์แก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี)

๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฏ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับโครงการพระธรรมจาริก	๓๔
๒.๓ ทฤษฎีวงจรเดมมิง (Deming Cycle)	๔๕
๒.๔ หลักธรรมในการบูรณาการเพื่อการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง	๕๐
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง	๕๕
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๙
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๑
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)	๘๒
๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	๘๓
๓.๔ ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ	๘๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล	๘๔
๓.๖ วิเคราะห์ข้อมูล	๘๔
๓.๗ เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์	๘๕
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๖
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	๘๖
๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ กระบวนการการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้าน เข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๙๒
๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรม จาริก บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๑๗
๔.๔ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๒๑
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๔๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๖
บรรณานุกรม	๑๔๘
ภาคผนวก	๑๕๔
ผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานของโครงการพระธรรมจาริก	๑๕๕
ผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	๑๖๔
ผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๖๖
ผนวก ง แบบสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)	๑๗๒
ผนวก จ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก	๑๗๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๗

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๒.๑ ข้อมูลพระธรรมจาริก ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๔๔
๔.๑ ตารางลำดับเหตุการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของคณะพระธรรมจาริก	๘๖
๔.๒ จำนวนหมู่บ้านและประชากรในความรับผิดชอบอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย	๘๙

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
๒.๑	วงจร PDCA
๔.๑	กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๔.๒	กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญของชาติ
๔.๓	กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
๔.๔	กิจกรรมด้านศีลธรรม ธรรมจาริกสัญจร
๔.๕	กิจกรรมด้านศีลธรรม การแสดงตนเป็นพุทธมามกะของราษฎรบนพื้นที่สูง
๔.๖	กิจกรรมด้านวัฒนธรรม การส่งเสริมวัฒนธรรมชนเผ่า
๔.๗	กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย
๔.๘	ด้านสัมมาชีพ สวนอาหารและพืชสมุนไพรอาศรมพระธรรมจาริก
๔.๙	ด้านสัมมาชีพสนับสนุนการเกษตรกรบนพื้นที่สูง
๔.๑๐	กิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสันติสุข
๔.๑๑	กิจกรรมด้านศึกษาสงเคราะห์
๔.๑๒	จัดอบรมค่ายคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน
๔.๑๓	กิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ สร้างบ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์
๔.๑๔	กิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ สร้างอาศรมพระธรรมจาริก และส่งเสริมอาชีพ
๔.๑๕	การมอบของอุปโภคและบริโภคแก่ผู้ประสบภัย และในถิ่นกันดาร
๔.๑๖	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับคณะผู้บริหารกระทรวงได้ลงพื้นที่ดูงาน “เข็กน้อยโมเดล”
	๑๐๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิภาพ	หน้า
๒.๑ โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก	๔๒
๒.๒ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๙
๔.๑ ภาควิชาเครือข่ายอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๑๔
๔.๒ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๑๕
๔.๓ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๑๙
๔.๔ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๒๓
๔.๕ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก	๑๒๔
๔.๖ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๒๘
๕.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๓๖
๕.๒ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๓๘
๕.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๓๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓/๙ หมายความว่า ระบุถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๓ หน้าที่ ๙ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
--------	-------	---	-------------	----------	-----------	-----------

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรม
พระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.จรรวณ ชำเพชร)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

กรรมการ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอุดมบัณฑิต)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใช้วิธีการเผยแผ่โดยการจาริกไปยังแคว้นต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง และมอบหมายให้สาวกไปเผยแผ่ ด้วยวิธีการเดียวกัน ดังพระดำรัสที่ตรัสเรียกพระสาวกจำนวน ๖๐ รูป มาประชุมกัน เพื่อให้แยกย้ายไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุพฺพชนิตาย พุพฺพชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมิ อาทิกุลยาณํ มชฺฌเมกกุลยาณํ ปริโยสานกุลยาณํ สาคถํ สพฺพญชนํ เกวลปริปฺปณฺณํ ปริสุทฺธํ ปริสุทฺธํ พรหมจิริยํ ปกาเสถ”^๑

“ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^๒

การประชุมครั้งนั้น ถือได้ว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก ที่พระพุทธองค์ทรงประทานพุทธนโยบาย ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาในยุคแรก เป็นการเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง และพุทธสาวก โดยได้เผยแผ่ไปสู่คนพื้นเมืองท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จนได้รับการเลื่อมใสแล้วมาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนมากทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมาตามลำดับ จนถึงสมัยหลังจากที่พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์ในการทำตติยสังคายนา ครั้นเสร็จแล้วได้อาราธนาให้พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเลือกสรรพระอรหันต์ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศ จำนวน ๙ สาย ประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอินเดีย โดยพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย^๓ โดยพิจารณาจากโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น ในประเทศไทยพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นแผ่นดินที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ หลังจาก

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐),

แยกออกมาเป็นอาณาจักร ประเทศไทยได้เริ่มจากอาณาจักรลพบุรี และเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ได้รับเอาพระพุทธศาสนาจากกัมพูชามาผสมผสานกับเถรวาทดั้งเดิม มาถึงอาณาจักรสุโขทัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท มากกว่านิกายอื่น ๆ โดยเฉพาะสมัยของพ่อขุนรามคำแหงกษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัย เป็นยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองอย่างมาก ในสมัยอาณาจักรอยุธยา ราว พ.ศ. ๑๘๘๓ เมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นได้สร้างพุทธสถานที่สำคัญๆ หลายแห่ง และกษัตริย์ของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาทุก ๆ พระองค์เอาใจใส่กิจการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างมาก โดยเฉพาะสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘๙-๒๒๓๑ ทรงนำประเทศทั้งฝ่ายอาณาจักร และ ศาสนจักร ให้รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมชาติตะวันตก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ได้ส่งพระราชสาส์นขอให้พระนารายณ์เปลี่ยนมานับถือศาสนาเดียวกับฝรั่งเศส พระองค์ได้ส่งพระราชสาส์นโต้ตอบกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ดังนี้

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตตั้งนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเรานับถือพระพุทธศาสนามาช้านานถึง ๒๒๒๙ ปี แล้ว จะให้เราเปลี่ยนศาสนาอย่างนี้เป็นการยากอยู่ ถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนา อันเดียวกันแล้ว พระเจ้าไม่จัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ ขอฝากชะตากรรมของเรา และของกรุงศรีอยุธยา สุดแต่พระเจ้าจะบันดาลเถิด^๔

ในสมัยกรุงธนบุรี ประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยา ได้เสียเอกราชให้แก่พม่า และในปลายปีเดียวกัน พระเจ้าตากสินมหาราช ได้กอบกู้เอกราชสำเร็จ ได้สถาปนากรุงธนบุรี เป็นราชธานี และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ยกย่องพระพุทธศาสนา บางพระองค์ได้ผนวชมีความรู้ความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยเป็นอย่างมาก และได้ส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งด้านศาสนวัตถุ ได้สร้างวัดวาอารามที่สำคัญๆ หลายวัด ด้านศาสนทายาท ได้ส่งเสริมให้พระบรมวงศานุวงศ์ ประชาชนเข้ารับพรพชาอุปสมบท ปฏิบัติธรรม จนถือเป็นประเพณีสืบมา พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา และได้ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเกือบทุกระดับ เช่น การสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น ด้านศาสนธรรม ได้สนับสนุนการทำสังคายนาหลายครั้ง ได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ และส่งเป็นบรรณาการไปยังต่างประเทศอีกด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลมหาราช ทรงถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ดังตรัสกับ สันตะปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ในโอกาสที่เสด็จมาเยือนเมืองไทย ช่วงวันที่ ๑๐ - ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๗ ว่า “... เมื่อคราวที่ข้าพเจ้ามีโอกาสเยือนสำนักวาติกัน ค.ศ. ๑๙๖๐ สมเด็จพระสันตะปาปา ตรัสถามถึงคนไทยนับถือศาสนาไม่น้อยเพียงไร ข้าพเจ้าได้ทูลตอบว่า คนไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ...”

^๔ บุญสม เจริญใจ, พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติพระพุทธศาสนาศาสนาประจำชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๒๗), หน้า ๑๖๗.

จากที่กล่าวมา พุทธศาสนาในประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองด้วยการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ และขยายไปจนถึงประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ของประเทศ จากข้อมูลสำรวจจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗ ร้อยละ ๙๔.๖ ของประชากรทั้งหมดยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา และช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกรูปแบบ จนทำให้พระพุทธศาสนาขยายไปยังประชาชนชาวไทยทุกภาคส่วน นอกจากนี้ยังเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่นขมุ และไทยใหญ่ บนพื้นที่สูงตามภาคเหนือ และภาคกลางบางส่วนของประเทศไทย ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก แต่ละเผ่าก็ล้วนแต่มีภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ของตนเอง ซึ่งแต่เดิมมีปัญหาหาเสพติด การทำไร่เลื่อนลอย และความมั่นคงของชาติ ดังนั้นจึงเกิดโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความดำริของ นายประสิทธิ์ ติศวัณน์^๖ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขาครั้งได้ลาราชการอุปสมบท ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จึงมีแนวคิดนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชนบนพื้นที่สูง คงจะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการอย่างมาก ต่อการพัฒนาจิตใจแก่ชาวเขา กล่าวคือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่ชาวเขา จึงปรึกษากับพระศรีวิสุทธิวงศ์^๗ และพระธรรมกิตติโสภณ^๘ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เพื่อพิจารณาดำเนินการเป็นโครงการทดลอง ต่อมาเมื่อฝ่ายคณะสงฆ์ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และกรมประชาสัมพันธ์เห็นชอบร่วมกัน ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ จึงเริ่มโครงการทดลองส่งพระสงฆ์รุ่นแรก ๕๐ รูป เรียกคณะสงฆ์ดังกล่าวว่า “พระธรรมจาริก” ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา และสร้างสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ ตามหมู่บ้านชาวเขาจำนวน ๑๐ หมู่บ้านๆ ละ ๕ รูป ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และเพชรบูรณ์ ปฏิบัติภารกิจเป็นระยะเวลา ๔๕ วันช่วงเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๐๘

ผลการปฏิบัติงานโครงการทดลอง พบว่าชาวเขาได้รู้จักพระพุทธศาสนาเกิดความเลื่อมใสศรัทธา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ จำนวนประมาณ ๘๐๐ คน ส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาเป็นสามเณรจำนวน ๑๒ รูป นับเป็นนิมิตหมายอันดีที่พระพุทธศาสนาจะได้มีการแผ่ขยายไปสู่กลุ่มชนชาวเขาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นทุรกันดารต่อไป จากความสำเร็จที่ได้รับจาก “โครงการทดลอง” ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความมั่นใจว่าการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชาวเขาอย่างมาก

^๕ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, จำนวนศาสนิกชน จำแนกตามศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๑ ๒๕๕๔ และ ๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/04.aspx>, [๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^๖ พระครูมงคลคุณาทร (ปวฑฺฒโก) อดีตผู้ช่วยผู้อำนวยการ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่

^๗ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) อดีตผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ, เจ้าคณะภาค ๖, กรรมการมหาเถรสมาคม.

^๘ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโฑโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม องค์ที่ ๓, ปฐมประธานคณะพระธรรมจาริก.

^๙ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในปัจจุบัน

กองสงเคราะห์ชาวเขาจึงได้ร่วมกับพระธรรมกิตติโสภณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม และคณะสงฆ์ โดย มหาเถรสมาคม ดำเนินโครงการพระธรรมจาริกอย่างถาวร ซึ่งได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี ๒๕๐๙ เป็นต้นมา โดยมีพระธรรมกิตติโสภณ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกูปแรก

การปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมจาริก ในหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูง มีบทบาทที่มีความสำคัญในการพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงอย่างมาก โดยได้พัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งการปฏิบัติงานของคณะพระธรรมจาริก แยกประเภทออกเป็น ๒ การกิจ ดังนี้

๑. การกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสอนให้ราษฎรบนพื้นที่สูง ได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอน และผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การไหว้พระ การนั่งสมาธิ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น ส่งผลให้ราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นจำนวนมากเข้าปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และยังคงสมณเพศเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสามเณรเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

๒. การกิจรอง คือ การปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะของพระนักพัฒนา เช่น การให้การศึกษแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง การสร้างโรงเรียนในที่ไม่มีโรงเรียน การสอนหนังสือภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียนของรัฐ การสร้างถนน การสร้างฝายน้ำล้น การส่งเสริมการทำเกษตร ปศุสัตว์ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นต้น^{๑๐}

นอกจากการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิม ของราษฎรบนพื้นที่สูงกับพระพุทธศาสนาแล้วกิจกรรมทางด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยการนำผู้นำหมู่บ้านพื้นราบ ผู้นำเยาวชนและชาวบ้านทั่วไปขึ้นไปร่วมพิธีกรรมที่สำคัญประจำปีของชาวเขาแต่ละเผ่าและการนำผู้นำชาวเขา ผู้นำเยาวชนและชาวเขาลงจากเขามาร่วมในพิธีกรรมที่สำคัญของชาวบ้านพื้นราบ นับว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวัฒนธรรมของคนไทย ที่ประกอบขึ้นจากการผสมผสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลากหลายกลุ่ม ผลจากการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกนับได้ว่า ทำคุณประโยชน์ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างมาก อีกทั้งได้ช่วยราชการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงแล้ว ยังได้ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับราษฎรบนพื้นที่สูง ทำให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เกิดความมั่นคง มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับคนไทยทั่วไป อย่างที่เห็นได้เด่นชัดเป็นรูปธรรม คือ ชาวเขาได้ขอแสดงตนเป็นพุทธมามกะจำนวนมาก และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา ถึง พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๑๑,๔๔๒ คน

^{๑๐} โครงการพระธรรมจาริก, รายงานโครงการพระธรรมจาริก ประจำปี ๒๕๖๑, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๒), หน้า ๓.

ซึ่งในปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือ กว่า ๓๔๐ รูป ในอาศรม ๓๐๙ แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ ๓ - ๗ หมู่บ้าน มีสำนักงานบริหารงานอยู่ ดังนี้

๑. สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก ตั้งอยู่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

๒. สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค ตั้งอยู่วัดศรีโสดา พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๓. สำนักงานจังหวัด ๒ จังหวัด คือ สำนักงานพระธรรมจาริก จังหวัดน่าน, สำนักงานพระธรรมจาริก จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔. ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ๑๔ ศูนย์ กระจายตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ

จากความสำคัญของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติหน้าที่ที่มีประโยชน์ต่อพระศาสนาและประเทศชาติ ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจว่า การปฏิบัติงานจริง ๆ ของคณะพระธรรมจาริกมีกระบวนการ และรูปแบบการเผยแผ่เป็นอย่างไร เพื่อจะได้ทราบกระบวนการ และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง รวมถึงปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข อันจะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ และนักพัฒนาสังคมในองค์กรอื่น ๆ ต่อไป โดยได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง คือ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีกระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง และมีบทบาทในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงอย่างสัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะบริบทที่อาศรมพระธรรมจาริกตั้งอยู่ในตำบลเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี และอัตลักษณ์ชนเผ่าเฉพาะตน และในพื้นที่ยังศาสนาอื่นเข้าไปเผยแผ่ก่อน มีโบสถ์คริสต์ถึง ๔ โบสถ์ ถือว่าเป็นปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่พระธรรมจาริกในอาศรมเข็กน้อย ปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาอาศรม พัฒนาเครือข่ายคุณธรรม ลดความขัดแย้งด้านความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมชนเผ่า และด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลเข็กน้อย ตามวิสัยทัศน์ของโครงการพระธรรมจาริก ว่า “สร้างสังคมคุณธรรมในวัฒนธรรมที่หลากหลาย” คือไม่ได้มุ่งเผยแผ่แบบขัดแย้งด้านความเชื่อ ประเพณี และศาสนา จึงทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้ง ตำบลเข็กน้อยยอมรับบทบาทพระธรรมจาริก และหันมาให้ความสนใจในพระพุทธศาสนา โดยเข้าร่วมกิจกรรมของอาศรมเข็กน้อยเป็นจำนวนมาก จากที่กล่าวมา ทำให้รัฐบาลโดย พลเอกอนันตพร กาญจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และผู้บริหารระดับสูงของกระทรวง เห็นความสำคัญได้ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน “เข็กน้อยโมเดล” ในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑ โดยได้สัมภาษณ์นักข่าวว่า “ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย เป็นอาศรมธรรมจาริกที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ปัจจุบันมีพระใบฎีกาภูวนารถ ธมมานนโท ดำรงตำแหน่งเจ้าอาศรมธรรมจาริก โดยได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานแบบบูรณาการระหว่างธรรมจาริก ชุมชน และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง

ของมนุษย์ (พม.) ในรูปแบบ “เช็กน้อย โมเดล : พระธรรมจาริกสานงาน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ประกอบด้วย ๑) พระธรรมจาริก ด้วยการนำ พระธรรมจาริกมาใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามแก่คนในชุมชน ๒) ชุมชน ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยเครือข่ายทางศาสนาให้การสนับสนุน ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกเข้ามามีบทบาทในชุมชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการสร้างอาคาร สถานที่ และอำนวยความสะดวกเรื่องความปลอดภัยแก่เด็กและเยาวชนในศูนย์ฯ และภาคธุรกิจให้การสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างศูนย์ฯ”^{๑๑}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อเป็นข้อมูลทางวิชาการของหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง สืบต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การประยุกต์ใช้พุทธธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ รูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีอย่างไรที่สำคัญบ้างที่จะเป็นแบบอย่างการเผยแผ่แก่คณะพระธรรมจาริกและคณะสงฆ์โดยรวม

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

^{๑๑} รัฐบาลไทย, รว.พม. ลงพื้นที่ จ.เพชรบูรณ์ มุ่งช่วยเหลือประชาชนกลุ่มเป้าหมายตามนโยบายรัฐบาล พร้อมขับเคลื่อน “เช็กน้อยโมเดล” ชูธรรมจาริกร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มั่นคงให้ราษฎรบนพื้นที่สูง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/15440> [๑ มีนาคม ๒๕๖๒].

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อมุ่งศึกษากระบวนการ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข และรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยศึกษาตามหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามองค์ประกอบของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของมหาเถรสมาคม^{๑๒} ๘ ด้าน ดังนี้

- ๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม
- ๒) สุขภาพอนามัย
- ๓) สัมมาชีพ
- ๔) สันติสุข
- ๕) ศึกษาสงเคราะห์
- ๖) สาธารณสงเคราะห์
- ๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม
- ๘) สามัคคีธรรม

๑.๔.๒ ขอบเขตประชากร/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้บริหารระดับสูงของโครงการพระธรรมจาริก ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค พระธรรมจาริก ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และประชาชนในพื้นที่ที่อาศรมเข็กน้อย และทำการสุ่มกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสุ่มแบบบังเอิญ คือผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ณ วันที่เก็บข้อมูล

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และพื้นที่ที่พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยรับผิดชอบ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๔ เดือน

^{๑๒} สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดนครสวรรค์, ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://nsn.onab.go.th/index.php?> [๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง ขั้นตอนการการนำเอาคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้ และน้อมเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนที่มีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่งไปขยายให้กว้างออกไป โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล ประโยชน์สุข และสันติภาพให้เกิดแก่คนหมู่มาก รวมไปถึงกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๑.๕.๒ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง วิธีการนำเอาหลักธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสร้างขึ้น โดยเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ตามลักษณะของผู้ฟัง ขึ้นอยู่กับลักษณะสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริง และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พระธรรมจาริกนำรูปแบบการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มาพัฒนาเป็นกระบวนการการเผยแผ่ให้เข้ากับยุคสมัย รวมไปถึงการสอนโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามภารกิจของโครงการพระธรรมจาริก

๑.๕.๓ ราษฎร์บนพื้นที่สูง หมายถึง ประชาชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นที่สูงที่เป็นภูเขา หรือพื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลห้าร้อยเมตรขึ้นไป

๑.๕.๔ พระธรรมจาริก หมายถึง พระสงฆ์คณะหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาและสงเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ราษฎร์บนพื้นที่สูง ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านราษฎร์บนพื้นที่สูงในเขตจังหวัดภาคเหนือและภาคกลางบางส่วนของประเทศไทยมี ๒ ประเภท

๑) พระธรรมจาริกทั่วไป หมายถึง พระธรรมจาริกที่สามารถออกไปจาริกไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ บนพื้นที่สูง ได้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อบรมศีลธรรม พัฒนาและสงเคราะห์ราษฎร์บนพื้นที่สูง

๒) พระธรรมจาริกประจำหมู่บ้าน หมายถึง พระธรรมจาริกอาวุโส ที่ไม่สามารถออกจาริกไปหมู่บ้านต่าง ๆ แต่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา อบรมศีลธรรม พัฒนาและ สงเคราะห์ราษฎร์บนพื้นที่สูง ณ หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเท่านั้น

๑.๕.๕ อาศรมพระธรรมจาริก หมายถึง วัดหรือสำนักสงฆ์ที่อยู่ในกำกับดูแลของโครงการพระธรรมจาริก หรือที่พำนักชั่วคราว สำหรับปฏิบัติศาสนกิจของคณะพระธรรมจาริกในหมู่บ้านราษฎร์บนพื้นที่สูงเผ่าต่าง ๆ

๑.๕.๖ ภารกิจของพระธรรมจาริก หมายถึง หน้าที่ที่พระธรรมจาริกจะต้องปฏิบัติแบ่งเป็น ๒ คือ

๑) ภารกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือเป็นงานหลักที่พระธรรมจาริกต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยผ่านกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายและหลากหลาย เช่น บรรพชาสามเณร

ภาคฤดูร้อน ค่าคุณธรรม ทำบุญสัจจกร ทำวัตรสัจจกร การทำวัตรสวดมนต์ การเจริญกัมมัฏฐาน บรรยายเสียงตามสาย สอนศีลธรรมในโรงเรียน ธรรมยาตรา ธรรมจาริกสัจจกร บวชชาวเขาประจำปี ฯลฯ การผสมกลมกลืนระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่นและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น พิธีกรรมงานศพ การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ กิน ข้าวใหม่ ผูกข้อมือ เป็นต้น

๒) การกิจรอง คือ ด้านการพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น การพัฒนาอาชีพให้สะอาดร่มรื่น การช่วยเหลือสงเคราะห์คนในชุมชน เช่นการประสานงานกับหน่วยงานต่างเพื่อจัดตั้งธนาคารยา ธนาคารข้าว จัดสร้างประปาหมู่บ้าน ขุดบ่อน้ำดื่ม สระน้ำ ห้องสมุด ศาลาที่พัก เป็นผู้นำในการตัดถนนระหว่างหมู่บ้านกับถนนใหญ่ ซ่อมแซมถนน สร้างและซ่อมฝายน้ำล้น เป็นต้น

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ผลการวิจัยที่ได้ จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริก ในโครงการพระธรรมจาริก ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๖.๒ ผลการวิจัยที่ได้ จะใช้เป็นนโยบายในการสร้างอาศรมใหม่ ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

๑.๖.๓ ผลการวิจัยที่ได้ จะนำได้นำไปเป็นแนวทางในการสร้างงานวิจัยในพื้นที่อื่น ๆ หรือใช้ในตัวแปรอื่น ๆ ต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบความคิด ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับโครงการพระธรรมจาริก

๒.๓ ทฤษฎีวิวัตรเดมมิง (Deming cycle)

๒.๔ หลักธรรมในการบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เจ้าชายสิทธัตถะได้ประสูติขึ้นในโลก ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา ซึ่งเป็นเจ้าหญิงแห่งโกถิยวงศ์ จากกรุงเทวทหะ เมื่อพระนางสิริมหามายา ทรงครรภ์ครบไตรมาส ทรงขอลาพระสวามีเพื่อกลับไปมีพระประสูติกาลที่กรุงเทวทหะเมืองประสูติของพระองค์ตามธรรมเนียมพราหมณ์ ครั้นเดินทางมาได้ครึ่งทางถึงสวนสาธารณะใหญ่ชื่อ “ลุมพินี” พระนางเกิดประชวรพระครรภ์และประสูติพระโอรส ณ ใต้ต้นรังใหญ่ เมื่อวันพฤหัสบดี เพ็ญเดือนอาสาฬหะ ปีระกา ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ตำบลรุมมินเด แขวงเปชวาร์ แคว้นเนปาล^๑ เมื่อประสูติแล้วได้ ๕ วัน พระบิดาโปรดให้ขุมนุมพระญาติวงศ์และเสนามาตย์พร้อมกัน เชิญพราหมณ์ร้อยแปดคนมาฉันโภชนาหาร แล้วทำมงคลรับพระลักษณะ และขนานพระนามว่า “สิทธัตถกุมาร” ซึ่งแปลว่ามีความต้องการสำเร็จ หรือสำเร็จตามต้องการ คือสมประสงค์จะต้องการอะไรก็ได้หมด^๒ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ศึกษาอย่างสำนักของอาจารย์วิศวามิตร ผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นปราชญ์ที่ไม่มีใครทัดเทียมในสมัย

^๑ พุทธประวัติ เล่ม ๑, ตอน ปฐมโพธิกาล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikisource.org/wiki/พุทฺธประวัติ_เล่ม๑_ตอน_ปฐมโพธิกาล, [๑ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. พ.ศ. ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๓.

นั้น จนได้ศึกษาวิชาพระเวทเวททางศาสตร์ จิตศาสตร์ และคัมภีร์อุปัชฌ์ จนแตกฉานเชี่ยวชาญในวิชาต่าง ๆ อย่างรวดเร็วกระทั่งสิ้นความรู้ของอาจารย์ มีความรู้พร้อมที่จะได้รับตำแหน่งเป็นราชา และเป็นจักรพรรดิปกครองชมพูทวีปในอนาคต เมื่อพระชันษาได้ ๑๖ พรรษา ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงโยธรา หรือพิมพา ต่อมาได้มีพระโอรสด้วยกัน พระนามว่า ราहुล ชีวิตการครองเรือนของเจ้าชายสิทธัตถะได้รับการปรนเปรอจากพระชนกและพระประยูรญาติเป็นอย่างดีที่สุด สิ่งใดที่คิดว่าจะทำให้เจ้าชายพอใจ พระชนกจะต้องรีบจัดหามาให้โดยหวังว่าจะให้เจ้าชายอยู่ครองเรือนไปตลอดชีวิต และหมายมั่นจะให้ได้เป็นพระราชและพระเจ้าจักรพรรดิในอนาคตตามคำทำนายของเหล่าพราหมณ์ในคราวประสูติ

เมื่อทรงพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ทรงมีประสบการณ์ทางการปกครองอย่างดี แต่ด้วยบุญบารมีที่ทรงสั่งสมมาอย่างดีแล้วบันดาลให้ทรงพบเทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและบรรพชิต เป็นเหตุให้พระองค์มองเห็นความทุกข์ของการอยู่ครองเรือนและปรารถนาจะหาทางพ้นทุกข์ด้วยการออกบรรพชา โดยเสด็จออกในเวลากลางคืน ทรงม้ากัณฐกะและมีมหาดเล็กชื่อฉันทตามเสด็จ เมื่อไปถึงฝั่งแม่น้ำอนาโหมทรงตัดพระเกศาสาละเพศฆราวาสผนวชเป็นบรรพชิตแล้วให้นายฉันทกลับไปแจ้งให้พระชนกและประยูรญาติทราบ จากนั้นพระองค์เสด็จไปยังสำนักอาฬารดาบสและอุทกดาบส ทรงศึกษาวิชาความรู้จนเจนจบทุกอย่างเท่าที่อาจารย์ทั้งสองสามารถสอนได้ แต่พระองค์ทรงเห็นว่าความรู้เท่านี้ ไม่สามารถตรัสรู้ได้ จึงปลีกตัวไปบำเพ็ญเพียรตามลำพังด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เชื่อกันในยุคนั้นว่าจะเป็นทางแห่งการตรัสรู้ เช่น การทรมานพระวรกาย เป็นต้น แม้ปฏิบัติอยู่ถึง ๖ ปี ด้วยความ วิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวด เมื่อทำจนถึงที่สุดแล้วแต่ก็ไม่นำไปสู่การตรัสรู้ธรรม พระองค์จึงหันมาบำเพ็ญเพียรด้วยการทำสมาธิดำเนินจิตไปตามหนทางสายกลาง^๓ ในที่สุดก็ได้บรรลุธรรมคือสัจจะอย่างประเสริฐสูงสุด บริสุทธิ บริบูรณ์ สิ้นเชิง เมื่อราตรีแห่งวันวิสาขปุณณมี ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี จึงนับว่าเป็นการเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา

หลังจากที่ตรัสรู้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ในวันอาสาฬหปุณณมี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเริ่มขึ้น นับแต่แสดงปฐมเทศนานั้นเป็นต้นมา พระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกทรงแสดงธรรมโปรดหมู่ชนทุกชั้นในรัฐต่าง ๆ ในชมพูทวีปในครั้งนั้น ทรงตั้งพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ขึ้นในโลกตลอดเวลา ๔๕ ปี นับแต่ได้ตรัสรู้จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันวิสาขปุณณมีเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ ปี^๔ จำเนียรกาลต่อมาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นปีที่พระพุทธศาสนามีอายุครบ ๒๖๐๐ ปี พอดี ชาวพุทธทั่วโลกจึงได้ทำการเฉลิมฉลองพุทธชยันตีขึ้น เพื่อประกาศความยิ่งใหญ่ที่พระพุทธเจ้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอประวัติความเป็นมาของเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น ๓ สมัย^๕ คือ

^๓ เสถียร ทังทองมะดัน, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา, ๒๕๖๐), หน้า ๔๒,

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยและเรื่องของความเชื่อ**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐).

^๕ แก้ว ชิตตะขบ, **ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ตรัสรู้ เริ่มตั้งแต่ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ทรงโปรดยสกุลบุตรพร้อมสหาย จนมีพระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกจำนวน ๖๐ องค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ พระยสะ พร้อมพระที่เป็นสหายอีก ๕๕ จึงทรงมีพระประสงค์ที่จะส่งพระอรหันตสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนายังหมู่บ้าน ตำบล หรือนิคมชนบทต่าง ๆ ของชมพูทวีป โดยก่อนจะส่งไปนั้น พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมพระอรหันตสาวกจำนวน ๖๐ องค์แล้ว ทรงประทานพระโอวาทซึ่งถือเป็นอุดมคติในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความเป็นพระอรหันตสาวกครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์, พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีคือกิเลสน้อยมีอยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม^๖

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ติณฺฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^๗

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๖/๓๒/ ๔๙-๕๐.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๑.

๒. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บุคคลผู้ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้รับการสานต่อจากพุทธสาวกรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เอกอัครราชทูตผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ สืบต่อพระเจ้าพินทุसार พระราชบิดา และทรงเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่) ของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์โมริยะ ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ศากยะ ราชสกุลของพระพุทธเจ้า ซึ่งหนีชีวิตรอดตายมาจากสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยะโดยเจ้าชายวิฑูทกะในครั้งปลายพุทธกาลพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์มหาจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียสมัยโบราณ และทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศกมหาราช ประชาชนก็ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่น ๆ เห็นว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ลาภสักการะต่าง ๆ มาก ก็พากันปลอมบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่ออาศัยกาสาฬหพัศตรเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกันนานถึง ๗ ปี เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงรับสั่งให้ไต่สวน แล้วส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ มาเป็นประธานชำระความยุ่งเหยิงในพระศาสนา ผลของการชำระพระพุทธศาสนา ปรากฏว่า มีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง ๖๐,๐๐๐ รูปแล้วพระโมคคัลลิตบุตรเถระให้ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ๑,๐๐๐ รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๓ ณ โอศการาม เมืองปาฏลิบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๓๐๓ การสังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง ๙ เดือน จึงสำเร็จ

เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มีความสามารถส่งไปเป็นสมณทูตให้นำพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศ หลายทิศราชนามสมณทูตที่ปรากฏในปกรณ์บาลีมี ๙ สาย^๔ คือ

สายที่ ๑ คณะพระมัทธันติกะ : ไปแคชเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ ๒ คณะพระมหาเทวะ : ไปมทิสมนทล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเบอร์ อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี

สายที่ ๓ คณะพระรักขิต : ไปนวาสิ ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ ๔ คณะพระธรรมรักขิต : ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคนแรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรินตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ ๕ คณะพระมหาธรรมรักขิต : ไปแคว้นมหาราษฎร์ อยู่ทางตะวันออกของเมืองบอมเบย์

สายที่ ๖ คณะพระมหารักขิต : ไปประเทศโยนก คือกรีกในเอเชียกลาง

^๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), ๑๘๓-๑๘๔.

สายที่ ๗ คณะพระมัทธิมะ : ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ ๘ คณะพระโสณะและพระอุตระ : ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็นดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ ๙ คณะพระมหินทเถระ : พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือประเทศศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดให้พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมคณะภิกษุณีนำห่อพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาไปปลูก ณ เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา พร้อมทั้งให้อุปสมบทแก่เหล่ากุลสตรีในประเทศศรีลังกาที่ประสงค์จะเป็นภิกษุณีด้วย^๙

๓. พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย

ตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย นับตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมา จนกระทั่งยุคสุโขทัยเป็นราชธานีโดยมีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชอาราธนาพระสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานพระพุทธศาสนา ยังผลให้พุทธศาสนาลังกาวงศ์สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้^{๑๐} เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๖ ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ๙ สาย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตระพระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ คือ

๑) สมัยเถรวาทแบบพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่แพร่ขยายไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นผลของการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๖ ดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

๒) สมัยมหายาน ประมาณ พ.ศ.๖๒๐ พระเจ้ากนิษกะมหาราช ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๔ ของฝ่ายมหายานที่เมือง ชลันธร และได้ส่งคณะพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานในเอเชียกลางจนถึงประเทศจีน และจากจีนก็เผยแผ่ต่อมายังอาณาจักรอัยลาว ซึ่งในอดีตเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทย

พ.ศ.๑๓๐๐ กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ได้ขยายอำนาจเข้ามาถึงดินแดนตอนใต้ของไทย ทำให้พระพุทธศานามหายานเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ด้วยหลักฐาน

^๙ แก้ว จิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๒.

ที่ปรากฏคือเจดีย์พระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช (องค์เดิม) พระพุทธรูป เทวรูปหล่อ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระพิมพ์ต่าง ๆ

ยุคมหายาน ในระหว่าง พ.ศ.๑๔๕๔- ๑๗๒๕ ขอมมีอำนาจเข้ามาครอบงำแผ่นดินประเทศไทย ขอมนับถือนิกายมหายาน เมื่อมีอำนาจทำให้อิทธิพลของมหายานครอบคลุมไปทั่ว เป็นเหตุให้พระพุทธรูปศาสนาพุทธรุ่งเรือง จึงทำให้มีการนับถือพระพุทธรูปศาสนาทั้งสองแบบและศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกันไป

๓) สมัยเถรวาทแบบพุกาม เมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอโนรุธมหาราชแห่งพม่ามีอำนาจทรงตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองพุกาม ทรงแผ่ขยายอาณาเขตครอบคลุมมาถึงดินแดนตอนเหนือของไทย คือ ล้านนา ลงมาถึงลพบุรีและทวารวดี พระพุทธรูปเถรวาทแบบพุกามซึ่งเป็นสายที่มาจากเมืองมคธอินเดีย จึงครอบงำคนไทยแถบนั้นไปด้วย คนไทยจึงหันไปนับถือพระพุทธรูปเถรวาทแบบพุกามอีก แต่อย่างไรก็ดี คนไทยฝ่ายใต้ลงมาส่วนใหญ่คงนับถือฝ่ายมหายานอยู่

๔) สมัยเถรวาทแบบลังกาวงศ์เมื่อปีพ.ศ. ๑๖๙๘ พระเจ้าปรีกัมพาแห่งประเทศลังกาได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนาในลังกา ได้อาราธนาพระมหากัสสปะ ข้าราชการพระธรรมวินัยพระพุทธรูปศาสนากลับรุ่งเรือง มีชื่อเสียงไปไกล ประเทศที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาทั่วไปต่างก็สนใจพากันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและได้รับการอุปสมบทใหม่ที่นั้น ครั้นศึกษาจบแล้วก็กลับบ้านเมืองของตน ๆ เฉพาะประเทศไทยเรา พระพุทธรูปศาสนาแบบลังกาวงศ์นี้ได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช^{๑๑}

๕) สมัยสุโขทัย (พ.ศ.๑๘๐๐ - ๑๙๒๐) หลัง พ.ศ.๑๘๐๐ เมื่อไทยตั้งอาณาจักรมั่นคงอยู่ที่สุโขทัยแล้ว พ่อขุนรามคำแหง ทรงเลื่อมใสพระพุทธรูปศาสนาอย่างแรงกล้า จึงได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์แต่เมืองนครศรีธรรมราชขึ้นไปยังสุโขทัย ทรงทำนุบำรุงพระสงฆ์ ส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎกพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายานมีผู้เลื่อมใสน้อยลง และในที่สุดก็มารวมเป็นนิกายเดียวกันพระพุทธรูปศาสนาในสมัยสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างวัดวาอาราม และหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากมาย พ.ศ.๑๘๙๗ พระยาสิทธิราชย์ ได้นิมนต์พระมหาสวามีสังฆราชเมืองลังกาชื่อสมณะเข้ามาสู่กรุงสุโขทัย ได้เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดป่ามะม่วง ในเขตอรัญญิก และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง เป็นหนังสือที่ทรงอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว

๖) สมัยล้านนา ประมาณ พ.ศ.๑๙๑๓ ในรัชสมัยของพระเจ้ากือนา ได้ทรงส่งราชทูตไปขอนิมนต์พระสังฆราชสมณะต่อพระยาสิทธิเพื่อไปเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาในล้านนา เป็นการเริ่มต้นแห่งพระพุทธรูปศาสนาแบบลังกาวงศ์ในดินแดนแถบนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ได้มีการส่งคณะสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธรูปศาสนาที่ลังกาต่อมาพระองค์ได้อุปถัมภ์การสังคายนาซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ที่วัดโพธาราม หรือวัดเจดีย์เจ็ดยอดในนครเชียงใหม่ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ.๒๐๘๓ - ๒๐๘๖) เป็นยุครุ่งเรืองของ

^{๑๑} จานงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕.

วรรณคดีพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์นักปราชญ์แต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีขึ้นจำนวนมาก เช่น พระสิริมังคลาจารย์ แต่งหนังสือ มังคลัตถทีปนี เวสสันดรทีปนี จักรวาลทีปนี สังฆยา-
ปกาสิกฏีกา และพระรัตนปัญญา แต่งหนังสือ วชิรสารัตถสังคหะ และชินกาลมาลีปกรณ์

๗) สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐) พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ยังคงรุ่งเรืองอยู่ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เช่น สมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จออกผนวชระหว่างครองราชย์ที่วัดจุฬามณี ลพบุรี ในสมัยอยุธยานี้มีการแต่งหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากมาย เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ นันทโศภนพราหมณ์ พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ เป็นต้น

๘) สมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕) เป็นยุคที่เริ่มฟื้นฟูบ้านเมือง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และโปรดฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากที่ต่าง ๆ มาเก็บรักษาไว้ด้วย^{๑๒}

๙) สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน)

นับแต่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระองค์ได้ทรงบูรณะวัดวาอาราม และได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิต ๓๒ คน ทำการสังคายนาขึ้นที่วัดมหาธาตุ ในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ใช้เวลา ๕ เดือน สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ แล้วโปรดฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรมในพระบรมมหาราชวังเป็นที่เก็บรักษา และโปรดฯ ให้คัดลอกไปไว้ตามอารามต่าง ๆ^{๑๓}

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ กับต้นพระศรีมหาโพธิ์มาจากศรีลังกา และได้คัดเลือกพระสงฆ์ไทย ๗ รูปเดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา^{๑๔}

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกฉบับภาษาต่าง ๆ เพื่อเทียบเคียงกับของไทย มีการตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้นโดยพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมและการปกครองสงฆ์ให้เจริญมากยิ่งขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสเสด็จออกผนวชในระหว่างการครองราชย์ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีเป็นอักษรไทยเป็นครั้งแรกจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด ได้รับพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศอินเดียมาประดิษฐานที่บรมบรรพต วัดสระเกศ และได้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา ๒ แห่ง คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๑๒} ศูนย์อาเซียนศึกษา, พระพุทธศาสนาในอาเซียน เล่ม ๒ แบ่งตามประเทศ, (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงส่งเสริมให้ชาวไทยสนใจพระพุทธศาสนาโดยทรงพระราชนิพนธ์หนังสือพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร และหนังสือเทศนาเสือป่า เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์สำหรับจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีเป็นอักษรไทยจำนวน ๑,๕๐๐ ชุด และทรงจัดให้มีการประกวดการแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ ได้เริ่มการแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และแยกการแปลออกเป็น ๒ ประเภท คือ แปลโดยอรรถ เรียกว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย และแปลโดยสำนวนเทศนา เรียกว่า พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในรัชสมัยนี้ มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ การสร้างพุทธมณฑล เพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นการเฉลิมฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (พ.ศ. ๒๕๐๐) และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่สังเกตว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา สามารถบอกกับชาวต่างชาติได้อย่างภาคภูมิใจว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ตรัสต้อนรับพระสันตปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ประมุขแห่งศาสนจักรคาทอลิก ในคราวที่เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๗ มีความว่า “คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ”^{๑๕} นับว่าพระพุทธศาสนาเป็นมรดกสำคัญของชาวไทย จนเป็นที่รู้จักในสายตาชาวต่างประเทศว่าเมืองไทยเป็นเมืองแห่งผ้ากาสาวิจิตร

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ นักวิชาการพระพุทธศาสนาไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยไว้ว่า

...พุทธศาสนิกชนชาวไทยก็เชื่อคล้ายชาวพม่าว่าพระพุทธ ศาสนาไปสู่ประเทศไทยครั้งแรกเมื่อพระโสมณะและพระอุตระเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ และเชื่อว่าบริเวณพระปฐมเจดีย์และใกล้เคียงจะเป็นสุวรรณภูมิ เพราะได้ขุดพบโบราณวัตถุรุ่นราวคราวเดียวกับสมัยพระเจ้าอโศกหลายอย่าง ตกลงว่าถ้าเชื่อตามนี้ พระพุทธศาสนาก็ไปสู่ประเทศพม่าและประเทศไทยไม่เกิน พ.ศ.๓๐๐ แต่นักประวัติศาสตร์บางคนก็เชื่อว่าพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศไทยประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๒ คือ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔-๗๔๓...^{๑๖}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตฺตวาโร) ได้สันนิษฐานว่า

...ประเทศไทยมีเนื้อที่อยู่กลางของแหลมสุวรรณภูมิพอดี เมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว ปรากฏว่า เนื้อที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทยปัจจุบันจมอยู่ในทะเล มีหลักฐานที่เราพิสูจน์ได้ คือการขุด

^{๑๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสนาประจำชาติไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=593&articlegroup_id=21 [๓ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๑๖} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, ประวัติศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

พบหอยทะเลต่าง ๆ บนเทือกเขาภูพาน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางผิวโลก ทำให้แผ่นดินส่วนนี้ผุดขึ้นจากทะเลเท่าที่นักสำรวจได้ตรวจพบตามถ้ำต่าง ๆ แถวจังหวัดกาญจนบุรี คือมนุษย์สมัยหิน ซึ่งสันนิษฐานว่าจะมีชีวิตในราว ๒ หมื่นปีมานี้ แต่มนุษย์พวกนี้ได้สูญพันธุ์ไปเมื่อไหร่ไม่ทราบได้ ทราบแต่ว่าเมื่อราว ๒ พันกว่าปีมานี้ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามนุษย์เผ่าละว้าได้ตั้งบ้านเรือนแบบง่าย ๆ ขึ้น ต่อมาชาวอินเดียเดินทางมาสอนอารยธรรมแก่พวกละว้า ชาวอินเดียบางเผ่าก็ได้เดินทางมาปกครองชนเหล่านั้น เส้นทางที่ชาวอินเดียเดินทางมาสู่ประเทศไทย คือ

๑. มาทางบก โดยผ่านทางเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก๋ เข้าสู่พม่าตอนบน
๒. ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอล ขึ้นที่อ่าวเมาะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทะวายตะนาวศรีแล้วเดินทางบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี
๓. ลงเรือข้ามสมุทรเข้าช่องแคบมะละกามาขึ้นบกทางแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกัมพูชาและจามปา

การอพยพของชาวอินเดียนั้น ปรากฏว่าได้กระทำกันมากในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชกล่าวกันว่าชาวกลิงคะหนีภัยสงคราม ลงเรือจำนวนหลายร้อยลำ มาสู่สุวรรณภูมิและหมู่เกาะอินโดนีเซีย ในจำนวนคนมากมายนี้แน่นอนเหลือเกินว่าจะต้องมีท่านที่เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตมาด้วย เพราะเป็นจำนวนคนมาก ดังนั้น เมื่อพระโสณะและพระอุตรนะนำพระพุทธศาสนาเผยแผ่เป็นครั้งแรก ท่านจึงพูดกับชาวสุวรรณภูมิรู้เรื่อง อย่างน้อยก็พูดกับคนที่เป็ชาวอินเดียแล้วค่อยแผ่ไปถึงชาวพื้นเมืองที่หลัง... ^{๑๗}

วคิน อินทสระ ได้เสนอในบทที่ ๕ พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยและพระพุทธศาสนาสมัยก่อนสุโขทัย ความว่า “มีหลักฐานที่พอเชื่อถือได้ พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยก่อน พ.ศ. ๕๐๐ คือ เข้าสู่ดินแดนที่เรียกในสมัยนั้นว่า สุวรรณภูมิ อันได้แก่ พื้นที่แหลมอินโดจีนในปัจจุบันนี้เอง เนื้อที่ของประเทศไทยเวลานี้เป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิพอดี คณะของพระโสณะและพระอุตรนะที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ ได้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ คือ ตอนกลางของประเทศไทยเวลานี้ซึ่งเวลานั้นชนชาติละว้าหรือมอญเป็นใหญ่ครอบครองอยู่พระพุทธศาสนายุคแรกที่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นพุทธศาสนาเถรวาทอย่างทีพระเจ้าอโศกมหาราชและชาวแคว้นมคธนับถือนั่นเอง สันนิษฐานว่า แห่งแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐาน คือตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่เนื้อที่จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี...” ^{๑๘}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล คือ พระองค์ไปเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง และยังได้ส่งสาวกไปเผยแผ่ด้วย ในส่วนของประเทศไทย พระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาเผยแผ่แต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถึงบัดนี้ราว ๒๐๐๐ ปี ประวัติศาสตร์ชาติไทยมีความเกี่ยวเนื่อง

^{๑๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๘} วคิน อินทสระ, **ประวัติพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กิจเจริญ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

ผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด โดยเฉพาะชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาเป็น ระยะเวลาาน จนทำให้ประเทศไทยมีผู้นับถือพระพุทธศาสนา ๙๔.๖%^{๑๙}

๒.๑.๒ ความหมายของการเผยแผ่

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๕ ได้ให้ความหมายของคำว่า เผยแผ่ ว่า ทำให้ขยายออกไป, ขยายออกไป, เช่น เผยแผ่พระศาสนา^{๒๐}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต) ให้ความหมายว่า “เผยแผ่” เป็น คำหลักในความหมายว่า ทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น ซึมซาบกระจายไป เช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า “เผยแพร่” ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสทางตา หู เป็นต้น เช่นใช้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น เผยแพร่ไปตามสื่อต่าง ๆ หรือเผยแพร่อตามวิทยุทีวี เป็นต้น^{๒๑}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายการเผยแผ่วิธีว่า การเผยแผ่ หมายถึง ขยายออกไป การทำให้ขยายออกไป หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้ว ทำให้ขยายออกไป เช่น การแผ่กฤษฎาภิหารของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแผ่กฤษฎาภิหารด้วยการส่ง พระมหินทะไปยังประเทศศรีลังกา^{๒๒}

พระประทีป ยสินธโร ได้เสนอว่า การเผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ถูกปิดบังให้คนอื่นได้รับรู้ คือการเผยสิ่งที่ตังามคนยังไม่รู้ไม่เห็นได้รู้ได้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักจะใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น แผ่ความสุข ความช่วยเหลือแผ่แผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ หมายถึง การขยายหรือการกระจายออกไปในวงกว้างก็ใช้คำว่า เผยแพร่ และคำนี้มักจะใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ ดังนั้นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่ในฐานะที่เป็นนามธรรม จึงสมควรที่จะใช้คำว่า เผยแผ่จะเหมาะกว่าใช้คำว่าเผยแพร่^{๒๓}

วศิน อินทสระ ได้เสนอว่า การเผยแผ่ว่า หมายถึง “การพูดการสั่งสอน การแนะนำ, การเขียนหนังสือ, การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดูการอยู่ให้เห็น”^{๒๔}

^{๑๙} สำนักงานสถิติแห่งชาติ, จำนวนศาสนิกชน จำแนกตามศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ และ ๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/04.aspx>, [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔๑-๗๔๓.

^{๒๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), เทคนิ: การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕

^{๒๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร: หจก. สานลดดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

^{๒๓} พระประทีป ยสินธโร, “สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔): ๕๗๗.

^{๒๔} วศิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติธรรมการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ หมายถึง การขยายออกไป ค่อย ๆ แยมออก เป็นการแพร่ขยายออกไปในลักษณะซึมซาบ โดยเปิดเผยสิ่งที่ถูกปิดบังให้คนอื่นได้รับรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ

๒.๑.๓ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ภูมิธรรมมีกตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายกิตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๒๕}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึงการสั่งสอนศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกวิธี ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่เทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในและนอกวัด ถือว่าเป็นภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๒๖}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้กล่าวไว้ในกองแผนงานกรมการศาสนาที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ดังนี้ ๑) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ ๒) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ ๓) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง^{๒๗}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูรยาภิบาล) ได้เสนอว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

^{๒๕} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔ - ๑๓๕.

^{๒๖} กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๒๗} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุณโย), **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘ - ๑๕๕.

ประวัติศาสตร์ทางสังคม จาริต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजह्वหรือโอกาส เป็นต้น^{๒๘}

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร) ได้เสนอว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรถ ภิกษเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกาณุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสาน”^{๒๙} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๐} และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ติณฐธรรมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น
- ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้นไป
- ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๓๑}

พระครูใบฎีกาจิตวัตร ฐวชโย (ทนนาน) ได้เสนอว่า การเผยแผ่พุทธธรรม หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ หน้าที่การเผยแผ่พระพุทธธรรม ต้องอาศัยพระภิกษุสงฆ์เป็นกำลังและได้อุบาสกอุบาสิกา เป็นกำลังเสริม โดยอาศัยสื่อที่มีอยู่รอบตัว มาเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่และสื่อสารสำคัญที่สุดคือบุคคลดังกล่าวที่ว่า “ทำให้ดูอยู่ให้เห็น”^{๓๒}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ออกมาขยายให้กว้างขวางออกไปสู่ประชาชน โดยใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติตาม จนประสบประโยชน์สูงสุดตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา

^{๒๘} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๒๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๓๑} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร), **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๓๒} พระครูใบฎีกาจิตวัตร ฐวชโย (ทนนาน), “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ในสถานศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๗.

๒.๑.๔ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล มีอยู่ ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมกถึก คือ พระธรรมกถึกคือผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะคือตัวสารที่จะส่งไป
๒. สาร คือ ธรรมะ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
๓. ผู้ฟัง คือ ผู้รับสาร

ในการที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เรียกว่า พุทธวิธีในการสอน เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วน จึงได้รับการยกย่องว่า “สถถา เทวมนุสสานํ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าตามแนวพุทธวิธีในการสอน ผู้วิจัยจะนำประเด็นที่สำคัญในการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ดังนี้

จุดมุ่งหมายในการสอน

ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไรพระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอนก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในข่ายคือพระญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี ๓ อย่าง ได้แก่

๑. อภิญาณธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหในชีวิตประจำวัน
๒. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น
๓. สัมปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน^{๓๓}

วิธีที่ทรงสอน

วิธีที่ทรงสอนของพระพุทธเจ้ามีหลากหลายวิธีด้วยกัน ไม่ได้จำกัดอยู่ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ กาลเทศะและความพร้อมของผู้ฟังกำลังแห่งสติปัญญา และสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งลักษณะวิธีที่ทรงใช้สอนบ่อย ๆ มีอยู่ ๓ แนวทาง คือ

๑. การสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย ๆ กับผู้ที่เข้ามาเฝ้า ผู้ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา และยังไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะทรงเป็นฝ่ายถามก่อนนำเข้าสู่เนื้อหาแห่งธรรมะ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยใช้การโน้มน้าวใจเป็นหลักในการเผยแผ่ธรรมะ

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔.

๒. การบรรยาย เป็นวิธีที่ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้ มีความเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ทรงใช้เป็นหลักในการเผยแผ่ธรรมะ

๓. การตอบปัญหา เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงใช้กับผู้มาเข้าเฝ้า เพื่อสอบถามข้อสงสัยของตนเอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นหลักในการตอบปัญหาแต่ละข้อ โดยพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาและวิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้น ๆ ในสังคีตสูตร ได้แยกลักษณะของปัญหาไว้ ๔ ประการ^{๓๔} ได้แก่

เอกังสพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ตอบแบบตรงไปตรงมา

ปฏิบัติญาพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ย้อนถามให้ชัดเจนก่อนแล้วจึงตอบปัญหา

วิรัชชพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรแยกตอบเป็นประเด็น

รูปนียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ไม่ควรตอบ ถือว่าไม่มีประโยชน์ เป็นเรื่องไร้สาระทำให้เสียเวลา

อุบายประกอบการสอน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเทคนิควิธีประกอบการสอนมากมาย เพื่อให้เหมาะสมกับจริตหรือความต้องการของบุคคลนั้น ๆ จึงจะทำให้การเผยแผ่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วย

๑. การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย ๆ เพราะทำให้เข้าใจความได้ง่าย

๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้ง

๓. ใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว ทำให้รู้จักเข้าใจง่ายเป็นอุปกรณ์การสอน

๔. การสาธิตให้ดูหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

๕. การใช้ภาษาในความหมายใหม่เป็นเรื่องของความสามารถในโวหารธรรมหรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบ

๖. การเลือกคน พระพุทธองค์จะทรงเลือกบุคคลที่เป็นประมุขหรือหัวหน้า แม้ในการแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท เมื่อมีเป้าหมายจะโปรดบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ทรงทิ้งบุคคลส่วนมาก ทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ในการฟังธรรมตามกำลังของตน

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส เพื่อรอความพร้อมของผู้รับฟังทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจ

๘. ความยืดหยุ่นในการสอนมีทั้งการยกย่อง การชม การปลอบประโลมหรืออ่อนอ่อนผ่อนตาม

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕/๒๑๗.

๙. การลงโทษและให้รางวัล เมื่อเห็นว่าบุคคลใดควรยกย่องก็ยกย่อง หรือควรตำหนิก็ตำหนิ

๑๐. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยจะต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาประยุกต์พุทธวิธีในการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์

รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูล ตั้งแต่ต้นจนจบ ทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง ๔ ประการ ได้แก่

๑. สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังงูมีมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมหาปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้เขาซึ่งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา ระวังให้อาหาญแก่กลัวกลัว คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔. สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๓๕}

๕. แผนการสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อจะกล่าวถึงแนวทางการวางแผนการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์จะทรงทำตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

๕.๑ วิเคราะห์ ผู้ฟังพระพุทธองค์จะทรงศึกษาและเลือกบุคคลอย่างละเอียดดังปรากฏอยู่ในพุทธกิจที่ทรงใช้ประจำคือในเวลาใกล้สว่างจะทรงตรวจดูสัตว์โลกผู้สมควรได้รับพระกรุณา

๕.๒ กำหนดรู้บริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมชุมชนจารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา เป็นต้น

๕.๓ กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน มีขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอนนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่ามีผู้ฟังย่อมมีความพร้อมมีคุณสมบัติบริบททางสังคมที่ต่างกัน มีอินทรีย์ที่แก่กล้าต่างกัน การกำหนดเนื้อหาสาระที่มีความยากง่ายให้ตรงกับความต้องการของผู้รับฟัง ย่อมมีผลต่อการรับรู้ธรรมะของผู้ฟังทั้งสิ้น

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๒.

๕.๔ รูปแบบการนำเสนอพระพุทธรูปเจ้าทรงมีรูปแบบในการสอนมากมายเช่นการสนทนา การบรรยายและการตอบปัญหา เป็นต้น

๕.๕ วิธีการนำเสนอพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้วิธีการนำเสนอที่หลากหลายเช่นบางครั้งทรงใช้วิธียกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบบางครั้งใช้วิธีตอบปัญหาบางครั้งใช้วิธีเล่านิทานมา ประกอบเป็นต้น

๕.๖ ลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่อง การแสดงธรรมของพระพุทธรูปเจ้าทรงมุ่งประโยชน์เกื้อกูล และประโยชน์ต่อชาวโลก โดยอาศัยพระกรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง

๕.๗ การประเมิณผล พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้วิธีการประเมิณผลในการแสดงธรรมะทุกครั้ง เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้วจะเกิดคำว่า อัมมาภิสมโย คือการได้บรรลุธรรมตามเหตุปัจจัย ส่วนชนที่อยู่ในที่ประชุม นั้น ก็สามารถบรรลุคุณธรรมมากน้อยต่างกันไปตามความแก่กล้าของอินทรีย์

๕.๘ การติดตามผล พระพุทธรูปเจ้าทรงติดตามผลความคืบหน้า ในเรื่องที่ทรงสอนไป ดังเช่น ทรงมอบให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทแก่ราธะผู้บวช ในภายหลังจากบวชแล้วได้ไม่นานพระสารีบุตรนำเข้าเฝ้าพระพุทธรูปเจ้า จึงได้ตรัสถามถึงความเป็นมาของพระราธะซึ่งพระสารีบุตรก็ทูลว่าพระราธะเธอเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายเหลือเกิน

สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธรูปเจ้านั้นทรงใช้พุทธวิธีในการสอนได้อย่างมีระบบ มีผลสัมฤทธิ์ทำให้พระพุทธรูปศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงถาวรมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะทรงมีพระคุณสมบัติในฐานะผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมาย มีวิธีการสอนมีอุบายประกอบการสอน มีรูปแบบและแผนการสอนเป็นอย่างดี^{๓๖}

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

^{๓๖} อีรวาส บำเพ็ญบุญบารมี, โครงการธรรมะศึกษาวิจัยการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกฯ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๓. ภาวนียโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วณฺทขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมภีรณฺจ กถกตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอวิชานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๓๗}

หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกลั ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุทฺธิกา กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสฺสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตํ ปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสฺนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตฺตานญฺจ ปรญฺจ อนุปหฺจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา^{๓๘}

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีการมากมายหลายวิธี ทั้งวิธีการพูด วิธีการทำตัวอย่างให้ดู วิธีการเขียน แต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม นักเผยแผ่ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ หรืออุบาสกอุบาสิกา จะต้องยึดหลักการไว้ดังนี้ คือ

วิธีการที่ ๑ อนุปวาโท ไม่ว่ารายใครไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่าพระพุทธศาสนาดีอย่างไร

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

^{๓๘} อัง.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

วิธีการที่ ๒ อนุปมาโต ไม่ทำร้ายใครไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้ายยึดหลัก อหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

วิธีการที่ ๓ ปาฏิโมกฺเข จ ส่วโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี

วิธีการที่ ๔ มตตยญฺตา จ ภตฺตสฺมี รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอย ปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

วิธีการที่ ๕ ปนตยจ สยนาสนํ นังนอนในที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ

วิธีการที่ ๖ อธิจิตเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิเพราะสมาธิคือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน

รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

โดยสรุปที่ปรากฏโดยมากมี ๗ วิธีด้วยกัน คือ

๑. อุปนิสินนกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่เข้ากล่าวในขณะที่เข้าไปนั่งใกล้”^{๓๙} หมายถึง การนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนากัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจงให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธีตรงกับ ที่ท่านโบราณจารย์กล่าวขวัญ จับเขาคูกัน บรรยายากศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย

๒. ธรรมกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม”^{๔๐} หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจลักษณะ เป็นงานเป็นการเป็นเรื่องเป็นราวในปัจจุบัน ได้แก่การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น

๓. โอวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน”^{๔๑} หมายถึง การให้แนะนำตักเตือนให้ละเว้นความชั่วประพฤติดีเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระโอวาทสั่งเป็นพระดำรัสเตือน ทรงสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ ๓ ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนาหรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้าย เมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนพวกเธอว่า สังฆาทหังหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาพวกเธอจงทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๔๒} เป็นต้น

^{๓๙} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๖๑), หน้า ๖๒๓.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๘.

^{๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๕/๑๘๖/๒๕๙.

๔. อนุสาสนีกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง”^{๔๓} หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำ ได้เกิดความชินหูเป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี รวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด เนื้อหาโดยสารถรรพโดยส่วนมากจะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำ เตือนพุทธบริษัทอยู่เนื่อง ๆ

๕. อัมมสากัจฉากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากัน ในทางธรรม”^{๔๔} หมายถึง การสนทนาธรรมเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถามเพื่อแสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาส เพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณีปัจจุบัน นอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้ว อาจเรียกว่า การอภิปรายการเสนาธรรม โดยผลัดการพูดผลัดกันฟัง

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการการถาม ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบ เป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟังหรือระหว่างที่สนทนาธรรมกัน เพื่อกระตุ้นเข้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่น ๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้น ๆ

๗. อัมมเทสนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม”^{๔๕} คือ การแสดงพระธรรมเทศนานั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องความดีความชั่ว ประโยชน์และมีโทษประโยชน์ เพื่อให้ละชั่วประพฤติดีทำจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏมากในพระสุตตันตปิฎก

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายการเผยแผ่เพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สำหรับรูปแบบการเผยแผ่นั้นในปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้เผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีเป้าหมาย ๓ ด้าน คือ

๑) ด้านการศึกษา คือ การศึกษาเรื่องไตรสิกขา

๒) ด้านศาสนา คือ การเรียนรู้ และเข้าใจศาสนพิธีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และ

^{๔๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๔๕.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

๓) ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิงรุกโดยผู้เผยแผ่พระศาสนา แต่ละท่านต้องประยุกต์ความถนัดของตนให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้^{๔๖}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระสงฆ์ผู้เป็นนักเผยแผ่ ย่อมต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่หลัก ย่อมจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำธรรมะไปสู่ประชาชนที่เป็นพุทธบริษัท เพื่อให้เขาเหล่านั้น ปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติอันก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและแก่สังคมโดยทั่วไป

พระสงฆ์ ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า “พระนักเทศน์, พระนักเผยแผ่, พระธรรมจาริก” โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันนี้รูปแบบและวิธีการเทศนาต้องมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวกและเป็นที่ยอมรับของประชาชน พระนักเผยแผ่ของประเทศไทยในปัจจุบันมีการใช้วิธีการเผยแผ่ที่แตกต่างกันออกไปตามความถนัดของแต่ละท่าน เช่น กรณีของหลวงพ่อกุศลทาส เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมที่ลึกซึ้งซึ่งชี้จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญบางรูปเน้นการเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหลักคิดและแสดงธรรมจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) บางรูปเน้นการเผยแผ่หลักธรรมที่เป็นวิชาการ เช่น พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) บางรูปเน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมที่เข้าใจง่าย เป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมในสังคมเช่น พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลฺยาโณ) หรือบางรูปเน้นการเผยแผ่หลักธรรมที่ง่าย ๆ ต่อการดำเนินชีวิตผ่านทางสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต การเผยแผ่ธรรมโดยการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ เช่น หลวงพ่ออลงกต วัดพระบาทน้ำพุ และการเผยแผ่ด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับธรรมชาติอย่างเช่นพระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี เป็นต้น เราจะเห็นได้ว่าลักษณะการเผยแผ่นั้นจะเน้นไปที่ตัวปัจเจกบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ทำให้องค์กรปกครองทางคณะสงฆ์อาจถูกลดบทบาทความสำคัญลงไป^{๔๗}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) ^{๔๘} ได้เสนอไว้ในเอกสาร “เค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ไว้ว่า คำว่า การเผยแผ่นั้น จะทำได้อย่างสมบูรณ์ต้องประกอบด้วย

๑. เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)
๒. เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)
๓. เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)

ซึ่งทั้งสามประเภทนี้ อาจจำแนกเป็นรายละเอียดได้ในแต่ละประเภท ๆ ได้ดังนี้

^{๔๖} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ยุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://phil-re4you.blogspot.com/2016/02/blog-post.html>, [๒๒ มกราคม ๖๒].

^{๔๗} พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ญาณ), “กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน”, วารสารวิชาการธรรมทรรณ, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐): ๒๑๖-๒๑๗.

^{๔๘} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ), เค้าโครงการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙).

๑. เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) ด้วยการกระทำดังต่อไปนี้

- พิมพ์โฆษณาสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ขึ้นให้แพร่หลาย กระทั่งมีหนังสือธรรมะฉบับวางบนรถไฟหรือโฮเต็ล (โรงแรม) ดังที่ชาวคริสต์เคยเขาทำกัน
- ทักษะศึกษา ด้วยการแสดงให้เห็นเรื่องราวด้วยภาพ ด้วยสิ่งของและอื่น ๆ
- การจาริกสั่งสอน ด้วยคำสอนและบุคคลที่เหมาะสมแก่กาลเทศะ
- เปิดห้องสมุด หรือห้องอ่านหนังสือประชาชน ทั้งที่ประจำและเคลื่อนที่
- ใช้บริการทางวิทยุกระจายเสียง กระทั่งมีสถานีวิทยุของตนเองโดยเฉพาะ
- เปิดงานแสดงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการโปรประกาศพระศาสนาโดยเฉพาะ
- ใช้ศิลปะบริสุทธิ์ เช่น ดนตรี นาฏกรรม นวนิยาย ฯลฯ เป็นสื่อ
- ใช้ของเล่นหรือรูปภาพและอื่น ๆ ที่น่าสนใจสำหรับเด็ก
- ปาฐกถาและการแสดงพระธรรมเทศนา
- สมาคมสนทนาธรรม ค้นคว้าอรรถธรรม
- การถ่ายทอดพระพุทธรูปจนออกสู่ภาษาต่าง ๆ
- การจัดตั้งโรงเรียนสามัญและวิสามัญศึกษาของทางฝ่ายศาสนา
- บริการสงเคราะห์สาธารณกุศลต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล เป็นต้น

๒. เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) มีการกระทำดังต่อไปนี้

- มีการเรียนจริง ๆ และทันสมัย ให้เขาเห็นจนเกิดความเลื่อมใส
- ปฏิบัติธรรมและวินัยอย่างเคร่งครัดให้เขาจนเกิดความเลื่อมใส
- ปฏิบัติธรรมเป็นพิเศษ เพื่่อมรรค ผล นิพพาน โดยตรงให้ปรากฏ
- ทำศาสนกิจให้บริสุทธิ์ เคร่งครัด และสมบูรณ์ทั้ง ๔ องค์การให้ปรากฏ
- นำหลักฐานการกระทำอะไรด้วยความเสียสละและเมตตาจริง ๆ
- สงฆ์ไม่แตกสามัคคี มีระเบียบ และทันสมัย
- พระสามารถเป็นที่พึ่งได้ทุกกรณี ทั้งทางกายและทางใจ

๓. เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม) มีการกระทำดังต่อไปนี้

- สงฆ์แต่ละองค์ๆ มีอินทรีย์ผ่องใสและเอิบอิ่ม (แม้ผู้บวชใหม่)
- สงฆ์แต่ละคณะมีความสุขเรียบร้อยน่าบูชาเลื่อมใสจริง
- พิสูจน์ถึงความที่ตนไม่ถูกไฟคือราคะ โทสะ โมหะ เฝ้าในกรณีที่คนทั่วไปถูกเผา

- แสดงกำลังใจว่า อยู่เหนืออันตรายทั้งหลายทุกกรณีและทุกสถานการณ์
- มีอำนาจอยู่เหนือกรรมให้เขาดู
- มีจิตใจอยู่เหนือพิษสงของการเกิดแก่เจ็บตายให้เขาดู
- สะอาด สว่าง สงบ ถึงขีดสุดให้ดู

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้ รักษาการแทนเจ้าอาวาส จะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดทำอันเป็น ภารกิจประจำ ตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นฐานะในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่ พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และ หน่วยอบรมทางจิต เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตาม อย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น
๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของ ประชาชน
๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ^{๔๙}

หน่วยงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ด้วยอาศัยความ เมตตาและกรุณาของพระสงฆ์งานเผยแผ่พระสงฆ์ที่ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน^{๕๐} ดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะ กรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์สงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญ

^{๔๙} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๕๐} บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวน แก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

ประโยชน์แก่พระศาสนา ไปเผยแผ่จาริกหลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัท และประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของพระธรรมและความจำเป็นที่จะต้อง ปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหา ต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนา ทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของ พระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีชื่อย่อเป็นทางการว่า อ.ป.ต. เป็นหน่วยเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตัวอย่างในระดับตำบลของคณะสงฆ์ไทย ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ก่อตั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยใช้สถานที่อันเป็นวัดที่ตั้งของเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล หรือวัดที่มีความพร้อมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในตำบลนั้น ๆ เป็นที่ตั้งหน่วย ปัจจุบันหน่วย อปต. มีจำนวนกว่า ๕,๙๒๒ หน่วย กระจายอยู่ในเกือบทุกตำบลในประเทศไทย โดยมีกองพุทธศาสน ศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลัก ที่รับสนองงานการดำเนินงานของ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ของมหาเถรสมาคมในปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อช่วย ประชาชนให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ตามสมควรในด้านต่าง ๆ ตามกรอบการดำเนินงานที่กำหนด ไว้ ๘ ด้าน คือ

๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม

๒) สุขภาพอนามัย

๓) สัมมาชีพ

๔) สันติสุข

๕) ศึกษาสงเคราะห์

๖) สาธารณสงเคราะห์

๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม

๘) สามัคคีธรรม^{๕๑}

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มหาเถรสมาคมได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงแก้ไข ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ เพื่อให้ สอดคล้องกับกฎหมายและสภาพการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มหาเถรสมาคมจึงได้ มีคำสั่งให้ยกเลิกระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ และประกาศใช้ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

^{๕๑} สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การพัฒนาหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล,(นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์ ๒๕๖๑), หน้า ๖.

พ.ศ. ๒๕๔๖ ในวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖ สำคัญคือให้มีการดำเนินงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในรูปแบบคณะกรรมการจากทั้งพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชน และให้เจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น ดำเนินการตามระเบียบที่กำหนดไว้ เพื่อก่อตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ครบทุกเขตปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ทำให้ในปัจจุบัน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จึงมีจำนวนกว่า ๕,๙๒๒ หน่วย กระจายอยู่ในเกือบทุกตำบลในประเทศไทย^{๕๒}

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมและน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนา ตนเองและสังคม

๔. งานบรรพชาสามเณรอุดูร้อน เป็นการจั้ดบรรพชาเยาวชนอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมะ ในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือน เมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดขึ้นใหม่ในวัด ในหมู่บ้าน เพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ความประพฤติและจิตใจโดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกพุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖. การเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมและการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัดเป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชน ตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจ การกีฬา เป็นต้น

ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีอธิบดีกรมศาสนา ได้ให้ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้ามีวิธีการดำเนินการในการประสานมนุษย์สัมพันธ์โดยตระหนักในเหตุ ๓ ประการอยู่เสมอ และในทุก ๆ กรณีที่พระพุทธองค์ทรงดำเนินการ คือ

- ๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา
- ๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา
- ๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขา

จึงกล่าวได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรมการสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบ

^{๕๒} บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

ปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแม่แบบ (หลัก) ในการปฏิบัติ (การ แสดงธรรม) ให้มีเหตุผลต่อเนื่อง ไปโดยลำดับชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วย จิตเมตตา มุ่งประโยชน์ต่อมหาชนผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ข่มท่านและไม่เสียดี ช่มชู้ผู้อื่น ให้เกิดความกระทบกระเทือนทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ที่มุ่งสอนให้เกิด ประโยชน์แก่มหาชน สอนด้วยเหตุผล เป็นศาสนาที่มีในโลก ที่องค์ผู้ประดิษฐานและผู้ เผยแผ่ ไม่ได้สอนให้เชื่ออย่างงมงาย พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนอยู่เสมอว่า ให้คิดตรองเสียให้ดี ก่อน จึงเชื่อให้เชื่อภายหลังที่เข้าใจเหตุผลดีไม่ให้เชื่อเสียก่อน แล้วเข้าใจภายหลัง หลักใหญ่ของ พระพุทธศาสนานี้ขึ้นอยู่กับเหตุผล ผลทุกประการย่อมมาจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุ ก็ไม่มีผล ด้วยเหตุดังนี้ บทบาทการเผยแผ่มีเหตุผลที่ดีจึงประกาศให้ทราบมีลักษณะอะลุ่มอล่วยแสดงถึงการมีน้ำใจกว้างไม่ ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตน อีกทั้งการเผยแผ่พุทธธรรม นับว่าเป็นหัวใจของการสืบทอดอายุ พระพุทธศาสนาให้สถาพร^{๕๓}

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับโครงการพระธรรมจาริก

๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของโครงการ

โครงการพระธรรมจาริกเกิดขึ้นจากแนวความคิดที่จะนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่กลุ่ม ชนชาวเขา เมื่อครั้งที่นายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขาได้ลาราชการอุปสมบท ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และเกิดความคิดว่าหากอาราธนา พระภิกษุสงฆ์ นำพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวเขา น่าจะเป็นประโยชน์แก่ ทางราชการอย่างมากต่อการพัฒนาจิตใจแก่ชาวเขา กล่าวคือ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะเป็นที่ ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่ชาวเขา จึงปรึกษากับพระศรีวิสุทธิวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระธรรมกิตติ โสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเพื่อพิจารณาดำเนินการใน ขั้นทดลอง ต่อมาเมื่อฝ่ายคณะสงฆ์และกรมประชาสัมพันธ์ เห็นชอบร่วมกันแล้ว ในปี ๒๕๐๘ จึง เริ่มโครงการนำร่องทดลองส่งพระสงฆ์รุ่นแรก ๕๐ รูป เรียกคณะสงฆ์ดังกล่าวว่า “พระธรรมจาริก” ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอบรมแก่ชาวเขาและสร้าง สัมพันธ์ทางด้านจิตใจกับชาวเขา ตามหมู่บ้านชาวเขาจำนวน ๑๐ หมู่บ้านๆ ละ ๕ รูป ในพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และเพชรบูรณ์ ปฏิบัติภารกิจเป็นระยะเวลา ๔๕ วันช่วง เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๐๘ ผลทำให้ชาวเขาได้รู้จักพระพุทธศาสนาเกิดความเลื่อมใสศรัทธา แสดง ตนเป็นพุทธมามกะ จำนวนประมาณ ๘๐๐ คน ส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาเป็นสามเณร จำนวน ๑๒ รูป นับเป็นนิมิตหมายอันดี ที่พระพุทธศาสนาจะได้มีการแผ่ขยายไปสู่กลุ่มชนชาวเขาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น ทุรกันดารต่อไปได้ ในการดำเนินการครั้งนี้ได้รับการอุปถัมภ์จากกรมประชาสัมพันธ์ มูลนิธิเอเชีย รวมทั้งภาคเอกชนอื่น ๆ

โครงการทดลองเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา ๖ เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง แม่ว เยา อีก้อ ลีซอ และลาหู่ ซึ่งต่อมาเป็นโครงการพระธรรมจาริกเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณะ สงฆ์ไทยและกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย (ปัจจุบัน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

^{๕๓} ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว้าง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๕.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) ได้ทดลองดำเนินการเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในระดับที่คาดไม่ถึงว่า ชาวเขาซึ่งปกติแต่ละเผ่า จะมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีความแตกต่างกันหลาย โดยเฉพาอย่างยิ่งแตกต่างไปจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจนเกิดปรากฏการณ์รูปธรรมหลายอย่างได้แก่ การรับรู้สถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์และให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้มีธรรมเนียมปฏิบัติเยี่ยงชาวพุทธทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธการส่งบุตรหลานเข้ารับการบรรพชาอุปสมบท รวมทั้งความต้องการให้พระสงฆ์อยู่ในชุมชนของตนเอง เป็นต้น^{๕๔}

ความสำเร็จที่ได้รับจาก “โครงการทดลอง” ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความมั่นใจว่าการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชาวเขามาก กองสงเคราะห์ชาวเขาจึงได้ร่วมกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม และคณะสงฆ์ดำเนินโครงการพระธรรมจาริกอย่างถาวร ซึ่งได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ.๒๕๑๐ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ได้อาราธนา พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) ทำหน้าที่เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก รับผิดชอบในการจัดส่งและควบคุมดูแลพระธรรมจาริกที่เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่โดยมีกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ถวายความอุปถัมภ์ ทั้งนี้ โครงการพระธรรมจาริก ได้จัดส่งพระธรรมจาริกขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ เป็นประจำทุกปีตลอดมา

การปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมจาริก ตามโครงการพระธรรมจาริก นอกจากจะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจหลักแล้ว พระธรรมจาริกยังได้ปฏิบัติหน้าที่คล้าย ๆ กับเป็น “นักพัฒนา” ทั่ว ๆ ไป ในการพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจ การที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีบทบาทหลาย ๆ ด้านในการพัฒนาดังกล่าวได้เป็นการเผยแผ่ศาสนาเชิงรุก เพราะแทนที่พระสงฆ์จะประจำอยู่ที่อาศรมฯ รอให้ชาวบ้านมาหาตามที่พระภิกษุพื้นราบส่วนหนึ่งถือปฏิบัติอยู่ อันเป็นการรอให้เหตุการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ มาหาวัด แต่พระธรรมจาริกกลับแตกต่างออกไป เพราะได้ออกไปหาชาวบ้านและร่วมกับชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาชุมชน จึงทำให้พระธรรมจาริกมีบทบาทโดดเด่นในกิจกรรมการพัฒนาอื่น ๆ เช่น การศึกษา อนามัย การพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากภารกิจทางด้านการพัฒนาจิตใจโดยใช้คำสอนของพระพุทธเจ้า กิจกรรมอีกประการหนึ่งของพระธรรมจาริก ได้แก่ การผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่พิธีกรรมหลายพิธีกรรมของชาวเขาได้เริ่มมีพระภิกษุเข้าไปมีส่วนร่วมโดยพระภิกษุจะเป็นผู้สวดมนต์ในพิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธี เลี้ยงผีหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งแสดงว่าชาวเขาเองได้ยอมรับเอาพุทธศาสนาเข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรม ตามคติความเชื่อดั้งเดิมและเป็นปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า ชาวเขาเริ่มมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงในระดับหนึ่ง

นอกจากการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนาแล้ว กิจกรรมทางด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยการนำของผู้เฒ่าผู้แก่หมู่บ้านพื้นราบ ผู้นำเยาวชนและ

^{๕๔} สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงใหม่, **คู่มือพระธรรมจาริก: คู่มือสร้างสรรค์ความดีสู่สังคมคุณธรรม**, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๕๑), หน้า ๑-๒.

ชาวบ้านทั่วไปขึ้นไปร่วมพิธีกรรมที่สำคัญประจำปีของชาวเขาแต่ละเผ่าและการนำผู้นำชาวเขา ผู้นำเยาวชนและชาวเขาลงจากเขามาร่วมในพิธีกรรมที่สำคัญของชาวบ้านพื้นราบนับว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวัฒนธรรมของคนไทย ที่ประกอบขึ้นจากการผสมผสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลากหลายกลุ่ม ผลจากการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกนับได้ว่า ทำคุณประโยชน์ให้แก่กลุ่มชนชาวเขาอย่างมาก อีกทั้งได้ช่วยราชการในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในด้านต่าง ๆ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวเขา ทำให้ชาวเขาเกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เกิดความมั่นคงมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับคนไทยทั่วไป อย่างที่เห็นได้เด่นชัดเป็นรูปธรรม คือ ชาวเขาได้ขอแสดงตนเป็นพุทธมามกะจำนวนมาก และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นต้นมา ถึง พ.ศ.๒๕๖๐ จำนวน ๑๑,๔๔๒ คน

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือ กว่า ๓๐๐ รูป ใน ๓๑๕ อาศรม แบ่งเป็นอาศรมหลัก ๑๗๐ แห่ง อาศรมบริวาร ๑๔๕ แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ ๓-๗ หมู่บ้าน ซึ่งพระธรรมจาริกมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นพื้นที่กลางสำหรับช่วยหน่วยงานรัฐในการประสานงาน
- ๒) เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ ชีวทางแนวทางในเรื่องศาสนา ศีลธรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมไทย
- ๓) ส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าร่วมสร้างบทบาทในกิจกรรมพัฒนาชุมชน พัฒนาทางวิชาการ พัฒนาทางอาชีพ พัฒนาสิ่งแวดล้อม ตามวัตถุประสงค์ทางราชการ
- ๔) มีหน้าที่ในการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของชาวบ้าน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน
- ๕) เป็นสื่อกลางให้ความร่วมมือในการบริการต่าง ๆ จากภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนา
- ๖) เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับราษฎรบนพื้นที่สูง ระหว่างหน่วยงานราชการ และพระสังฆาธิการในพื้นที่ ตลอดถึงภัยความมั่นคงต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๗) ทำการสำรวจรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์และช่วยในการวางแผนพัฒนาและสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป รวมถึงการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อประธานคณะพระธรรมจาริก และ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หน่วยงานศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดนั้น ๆ^{๕๕}

นอกจากนี้ยังถือเป็นกิจกรรมส่งผลให้เกิดความยั่งยืนต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกได้แก่

^{๕๕} โครงการพระธรรมจาริก, รายงานโครงการพระธรรมจาริกประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๑, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๑), หน้า ๔.

๑) อำนวยความสะดวกแก่พระธรรมจาริกที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ ตามหมู่บ้าน ราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อทำหน้าที่อบรมศีลธรรม จริยธรรม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบรรยายด้วยเสียงตามสายการเทศนาวันสำคัญ ค่ายคุณธรรม การสอนศีลธรรมในโรงเรียน จัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่า สิ่งแวดล้อม กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมรณรงค์เรื่องเอดส์ กิจกรรมธรรมจาริกสัญจร กิจกรรมลดละเลิกอบายมุข กิจกรรมวันสำคัญ เป็นต้น

๒) ส่งเสริมการศึกษาสำหรับราษฎรบนพื้นที่สูงที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เช่น การเปิดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภายในอาศรมฯ การส่งเสริมโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขา ตามพื้นที่ต่าง ๆ การส่งกุลบุตรสู่สถาบันการศึกษา อาทิ โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดศรีโสดา โรงเรียนวัดวิเวกวาราม ศูนย์พัฒนาศักยภาพเยาวชนสตรีวัดวิเวกวาราม หรือสถานบันอื่น ๆ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

ความสำคัญของพระธรรมจาริก

ด้วยพิจารณาเห็นว่า ราษฎรบนพื้นที่สูงในชุมชนบนพื้นที่สูงของประเทศไทย เป็นชนเผ่าที่มีภาษา วัฒนธรรมและความเชื่อแตกต่างกัน เป็นลักษณะเฉพาะประจำเผ่า แต่เดิมการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีสูงปัญหาสังคมในอดีต จึงพบในกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงไม่มากนัก หลังจากนโยบายการดำเนินงานด้านราษฎรบนพื้นที่สูงของภาครัฐนั้น หน่วยงานเป็นจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าไปดำเนินงานด้านการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายด้าน แม้จะเกิดผลดีในด้านความเป็นอยู่บ้าง คือ ได้รับความสะดวกสบายจากการบริการขั้นพื้นฐานมากขึ้น เช่น การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอนามัยและสาธารณสุข การสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความยุ่งยากให้กับชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงในหลายด้านเช่นกัน เช่น ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับสังคมใหญ่ ปรับเปลี่ยนวิธีการทำมาหากิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเรียบง่ายอีกต่อไปได้ จึงพบว่ามีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงมากมาย เช่น การแพร่ระบาดของเสพติดในกลุ่มเยาวชน การแพร่ระบาดของเชื้อเอดส์ การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ การถูกเอารัดเอาเปรียบเนื่องจากไม่รู้เท่าทันภายนอก เป็นต้น

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมใหญ่ ผลกระทบต่าง ๆ นานาที่ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงได้รับ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในชุมชนเอง การเดินทางเพื่ออบรมศีลธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกในชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบากและมีข้อจำกัด ด้วยความซับซ้อนของปัญหาดังกล่าว การทำงานของพระธรรมจาริก จึงไม่ใช่การปฏิบัติเชิงรับเหมือนเช่นเดิมต่อไป แต่ต้องเป็นการปฏิบัติงานเชิงรุก ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์หรือกลวิธีที่เหมาะสม จึงจะประสบความสำเร็จ นอกจากจะต้องมีความอดทนต่อสภาพพื้นที่ ลมฟ้า อากาศ และความแร้นแค้นในปัจจัย ๔ แล้วยังต้องมีความรู้ ทักษะ ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ทำงานเชิงรุกได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็นอย่างดี มีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย ได้รับการศึกษาซึ่งเป็นการสนับสนุนแผนการศึกษาของชาติมีความเข้าใจดีในเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่มีต่อราษฎรบนพื้นที่สูงและเข้าใจนโยบายการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ อันเป็นการพัฒนาคนให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป ตลอดจนถึงพระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนกิจพัฒนาด้านจิตใจ และคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงอยู่ในชุมชนมีศักยภาพในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และชุมชนพื้นที่สูงในพื้นที่ทำงานของโครงการพระธรรมจาริกมีศักยภาพในการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

บทบาทหน้าที่ของพระธรรมจาริก

พระธรรมจาริกมีบทบาทหน้าที่และกลวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม ซึ่งในแต่ละพื้นที่ในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงจะมีอาศรมพระธรรมจาริกตั้งประจำอยู่ แต่ละแห่งประกอบไปด้วยพระธรรมจาริก ๒-๓ รูป ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีอาศรมพระธรรมจาริกทั้งสิ้น จำนวน ๓๑๕ แห่ง แยกออกเป็นอาศรมหลัก จำนวน ๑๗๐ แห่ง ให้มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นพื้นที่กลางสำหรับช่วยหน่วยงานรัฐในการประสานงาน
- ๒) เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ ชี้ทางแนวทางในเรื่องศาสนา ศีลธรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมไทย
- ๓) ส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าร่วมสร้างบทบาทในกิจกรรมพัฒนาชุมชน พัฒนาทางวิชาการ พัฒนาทางอาชีพ พัฒนาสิ่งแวดล้อม ตามวัตถุประสงค์ทางราชการ
- ๔) มีหน้าที่ในการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน
- ๕) เป็นสื่อกลางให้ความร่วมมือในการบริการต่าง ๆ จากภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนา
- ๖) เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับราษฎรบนพื้นที่สูง ระหว่างหน่วยงานราชการ และพระสงฆ์ในในพื้นที่ ตลอดถึงภัยความมั่นคงต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๗) ทำการสำรวจรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์และช่วยในการวางแผนพัฒนาและสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป รวมถึงการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อประธานคณะพระธรรมจาริก และ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หน่วยงานศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดนั้น ๆ

ผู้ได้รับผลประโยชน์จากพระธรรมจาริกโดยตรง ได้แก่

- ๑) โครงการพระธรรมจาริก ได้บุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติงานในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูง มีบทบาททั้งการพัฒนาด้านจิตใจและคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังเจตนารมณ์ของการก่อตั้งโครงการพระธรรมจาริก
- ๒) พระธรรมจาริกได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้สามารถทำงานเชิงรุกในชุมชนได้อย่างกว้างขวางเพิ่มความมั่นใจในการทำงานและขยายโลกทัศน์ให้กว้างไกลมากขึ้น

๓) โครงการพระธรรมจาริก ได้ปฏิบัติงานงานสนับสนุน นโยบายรัฐบาล กรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ ในการปฏิบัติงานในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูง

ผู้ได้รับผลประโยชน์จากพระธรรมจาริกโดยอ้อม ได้แก่

๑) ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงมีกลไก พระธรรมจาริก ที่จะเข้าไปช่วยทำงานพัฒนารวมทั้ง การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) เด็กเยาวชนตลอดจนถึงชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงที่มีอาศรมพระธรรมจาริกอยู่ในชุมชน จะทำให้มีความใกล้ชิดพระสงฆ์และพระพุทธรูปศาสนามากยิ่งขึ้น^{๕๖}

ประโยชน์จากการดำเนินงานของพระธรรมจาริก

- ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีเป็น การสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็นอย่างดี

- ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย

- ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้รับการศึกษาซึ่งเป็นการสนับสนุนแผนการศึกษาของชาติ

- ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความเข้าใจดีในเจตนาของรัฐบาลที่มีต่อราษฎรบนพื้นที่สูง และเข้าใจนโยบายการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

- ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และเป็น พลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

- เป็นการพัฒนาคนให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป

- พระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนกิจพัฒนาด้านจิตใจและคุณภาพชีวิต ราษฎรบนพื้นที่สูงอยู่ในชุมชนมีศักยภาพในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

- ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ทำงานของโครงการพระธรรมจาริกมีศักยภาพในการ ดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

สรุปได้ว่า พระธรรมจาริกได้เผยแผ่ศาสนาธรรม ทำให้ชาวเขาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งสั่งสอนอบรมให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม วารากฐานพระพุทธศาสนาลงบนจิตใจชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ และไทยใหญ่ เป็นต้น สร้างความรู้สึกความเป็นคนไทย รักษาทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ประกอบ สัมมาชีพ อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม นานาสาระธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน สร้างจิตสำนึกให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์การดำเนินงาน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้เกิดสัมฤทธิ์ผลและคุณูปการต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ชาติ พระมหากษัตริย์ โดยอเนกประการ เป็นประโยชน์ต่อความมั่นคง ทำให้ชาวเขามีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกับคนไทย มี

^{๕๖} โครงการพระธรรมจาริก, รายงานโครงการพระธรรมจาริกประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๑, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๑), หน้า ๕.

ความสามัคคี พัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน ประกอบสัมมาชีพสู่คุณภาพชีวิตที่ดี กระบวนการดำเนินงานได้สร้างสรรค์ศาสนบุคคลเผยแผ่ศาสนาธรรม สืบสานวัฒนธรรมประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์สร้างจิตสำนึกความรักภักดีและหวงแหนแผ่นดินไทย เป็นพลเมืองดีตามระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข^{๕๗} ตลอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานของโครงการพระธรรมจาริก

หน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้โครงการพระธรรมจาริกในปัจจุบัน ดังนี้

๑. สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก ตั้งอยู่ ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีพระเทพกิตติเวที เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เจ้าคณะภาค ๑๗ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก

เป็นผู้บริหารระดับสูง มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายหลัก แผนยุทธศาสตร์ งบประมาณ เพื่อกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แล้วมอบหมายนโยบายให้พระธรรมจาริกทุกรูปต้องปฏิบัติ

๒. สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ตั้งอยู่ ณ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระเทพโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ เป็นผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

เป็นผู้บริหารงานระดับกำกับการ โดยมีหน้าที่ในการขับเคลื่อนนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก ภารกิจของพระธรรมจาริก ยุทธศาสตร์ แผนงานให้ไปสู่ภาคการปฏิบัติภาคสนาม โดยมีฝ่ายต่าง ๆ เข้าไปติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานภาคสนามของคณะพระธรรมจาริกทุกอาศรม

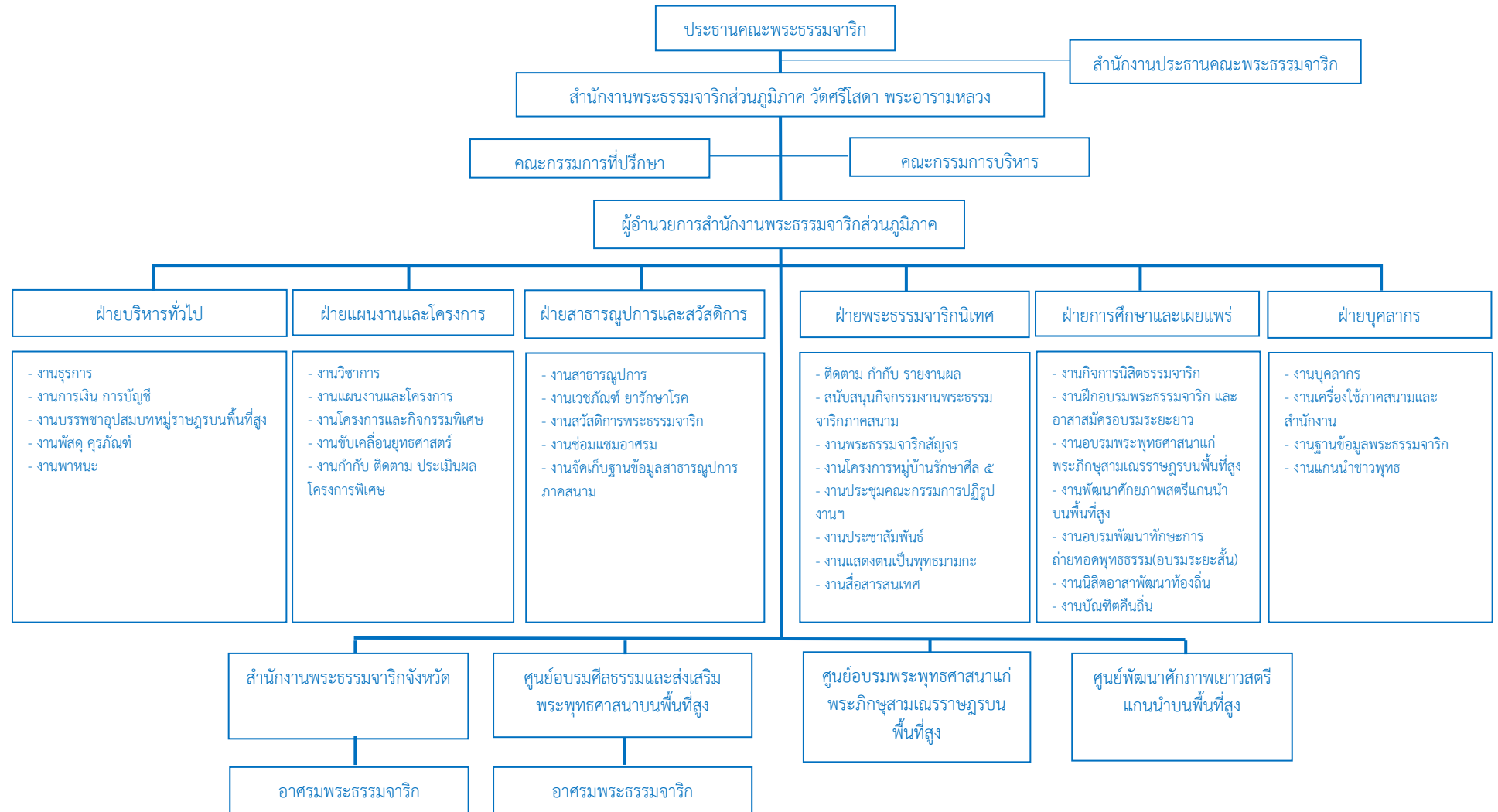
๓. สำนักงานพระธรรมจาริก ๒ จังหวัด คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดน่าน

๔. ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ๑๔ ศูนย์ กระจายตามจังหวัดต่าง ๆ ใน ๑๔ จังหวัดภาคเหนือ

เป็นผู้บริหารระดับปฏิบัติการ มีหน้าที่ในการบริหารภาคสนาม คือ บริหารพระธรรมจาริกในอาศรมที่สำนักงานจังหวัด หรือ ศูนย์อบรมฯ รับผิดชอบ ให้เป็นไปตามในทิศทาง หรือตามนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก ให้สอดคล้องกับภารกิจของโครงการพระธรรมจาริก รวมไปถึงภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

^{๕๗} สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือพระธรรมจาริก: คู่มือสร้างสรรค์ความดีสู่สังคมคุณธรรม, (เชียงใหม่: ม.ป.ท.), หน้า ๑-๓.

โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก

แผนภูมิที่ ๒.๑ โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก

๒.๒.๓ ข้อมูลพื้นฐานของศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ตั้งขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ ในอดีตตั้งอยู่บริเวณ หน้าโรงเรียนบ้านเข็กน้อย หมู่ที่ ๔ ตำบลเข็กน้อย เนื้อที่โดยประมาณ ๒ ไร่ ๑ งาน เนื่องจากตำบลเข็กน้อย เป็นชุมชนชาวเขาที่ยังนับถือบรรพบุรุษดั้งเดิม ไม่เข้าใจหลักพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีการจัดส่งพระธรรมจาริกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบางช่วงเวลา ทำให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ต่อเนื่อง จึงทำให้ชาวเขาไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ประกอบกับชาวเขายังนับถือบรรพบุรุษดั้งเดิมอยู่ ทำให้เป็นการยากต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๒-๒๕๔๓ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้โอนย้ายอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ให้ขึ้นกับการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นผู้ดูแล

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้จัดส่งคณะพระธรรมจาริกจำนวน ๔ รูป เป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มาทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากอาศรมพระธรรมจาริก (เก่า) บริเวณหน้าโรงเรียนมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถพำนักได้ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ ๓๘ จังหวัดเพชรบูรณ์ร่วมกับพระธรรมจาริก ผู้บริหารสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จึงได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาที่พำนักให้พระธรรมจาริกใหม่ จึงได้ใช้ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา (เก่า) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ บ้านปากกล้วย เป็นที่พำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนกว่าจะมีสถานที่สร้างอาศรมพระธรรมจาริกแห่งใหม่

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการจัดหาสถานที่ดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ โดยมีการทำประชาคมตำบลเข็กน้อย เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๐ เพื่อลงมติยกที่ดินสาธารณะประโยชน์ของตำบลเข็กน้อย ให้มีการดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ ที่ประชาคมจึงได้มีมติยกที่ดินจำนวน ๖ ไร่ เพื่อดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ โดยดำเนินการปักเขตที่ดินสาธารณะประโยชน์เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๑ หลังจากนั้นได้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคที่ดินติดกับพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวน ๑๔ ไร่เพื่อถวายพระธรรมจาริกสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ รวมที่ดินศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ทั้งสิ้น ๒๐ ไร่ โดยมีสามเณรภูวนารถ ชมเมือง (ปัจจุบัน พระครูใบฎีกาภูวนารถ ธมมานนโท) เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างฝ่ายสงฆ์ และ มีนายเกษม ฤทธิ์รอด เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างฝ่ายฆราวาส

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง รับผิดชอบดูแลพระธรรมจาริกใน ๕ จังหวัด คือ เพชรบูรณ์ สุโขทัย กาญจนบุรี มีพระธรรมจาริกที่มีคุณภาพ มีบทบาทในการทำงานตามภารกิจหลัก ของโครงการพระธรรมจาริก เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง ส่วนภารกิจรอง ได้ทำหน้าที่นักพัฒนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจ

พอเพียง และยังได้มีแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยได้จัดสร้างบ้านพักคนชรา และงานด้านสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ จนเป็นที่ยอมรับของผู้บริหาร และรัฐบาล โดยในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ลงพื้นที่จังหวัด เพื่อฟังการบรรยายสรุปงานพระธรรมจาริก “เข็กน้อยโมเดล : พระธรรมจาริกสานงาน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

พลเอก อนันตพร ได้กล่าวเมื่อคราวลงไปตรวจเยี่ยมในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑ ว่า ศูนย์เรียนรู้ธรรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย เป็นอาศรมธรรมจาริกที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ปัจจุบัน มีพระภิกษุสามเณรดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสอาศรมธรรมจาริก โดยได้ขับเคลื่อน การดำเนินงานแบบบูรณาการระหว่างธรรมจาริก ชุมชน และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ในรูปแบบ “เข็กน้อย โมเดล พระธรรมจาริกสานงาน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ประกอบด้วย

๑. พระธรรมจาริก ด้วยการนำ พระธรรมจาริกมาใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามแก่คนในชุมชน

๒. ชุมชน ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยเครือข่ายทางศาสนาให้การสนับสนุน ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกเข้ามามีบทบาทในชุมชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการสร้างอาคาร สถานที่ และอำนวยความสะดวกเรื่องความปลอดภัยแก่เด็กและเยาวชนในศูนย์ฯ และภาคธุรกิจให้การสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างศูนย์ฯ

๓. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

โดยช่วยกันส่งเสริมทุนประกอบอาชีพแก่คนพิการและผู้ดูแล และช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบเงินสงเคราะห์ ทั้งนี้ โครงการเข็กน้อยโมเดลฯ นับว่าเป็นตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งในการดำเนินงานบูรณาการจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนด้วยการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นจุดรวมจิตใจของชุมชน โดยมีแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง โดยกระทรวง พม. พร้อมให้การส่งเสริม สนับสนุน กิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อให้ชุมชนตำบลเข็กน้อย เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน บนพื้นที่สูงต่อไป

ข้อมูลพระธรรมจาริก ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบ้านเข็กน้อย^{๕๘}

ตารางที่ ๒.๑ ข้อมูลพระธรรมจาริก ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

ที่	จังหวัด	อำเภอ	ชื่ออาศรม	จำนวน	ชื่อ-ฉายา
๑	เพชรบูรณ์	เขาค้อ	บ้านเข็กน้อย	๒	๑. พระครูใบฎีกาภูวนาถ รมมานนโท ๒. พระณัฐพล กตปุณโญ
๒	สุโขทัย	ศรีสัชนาลัย	บ้านแม่ท่าแพ	๒	๑. พระชลชัย กิตติภทโท ๒. พระบุญธรรม โชติปัญโญ
		ศรีสัชนาลัย	บ้านห้วยหยวก	๒	๑. พระครูสุเมธพัฒน์นัย ๒. พระแก้ว กลยาโณ
		ศรีสัชนาลัย	บ้านแม่सान	๑	๑. พระสองเมือง นครธมโม
		ด่านลานหอย	บ้านพระธรรมจาริก	๑	๑. พระบุญยงค์ แม้นจิตร
๓	กาญจนบุรี	ศรีสวัสดิ์	บ้านลำขาแข้ง	๒	๑. พระอุทัย อุทัย ๒. พระครูปลัดเรีงฤทธิ์ ภูริสีโล
		ไทรโยค	บ้านบ้องตี้ล่าง	๒	๑. พระเศร้า วราสโก ๒. พระสมบุรณ์ ปิยสีโล

๒.๓ ทฤษฎีวงจerdeming (Deming Cycle)

การบริหารงานอย่างมีคุณภาพหรือวงจรคุณภาพ (PDCA) จัดเป็นกิจกรรมปรับปรุงและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การวางแผน การดำเนินการตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ผู้วิจัยได้ใช้ ทฤษฎีวงจerdeming ในการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งสรุปทฤษฎีได้ดังนี้

๒.๓.๑ ความเป็นมาของทฤษฎี

William Edwards Deming (๑๙๘๖) ศาสตราจารย์ทางสถิติแห่งมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นบุคคลแรกที่มีมองว่าการจัดการคุณภาพเป็นกิจกรรมขององค์การทั้งหมด และเป็นบุคคลที่ผลักดันให้ผู้บริหารญี่ปุ่นยอมรับแนวคิดในการจัดการคุณภาพ โดยสหรัฐอเมริกาได้ส่ง Deming ไปทำสำมะโนประชากรที่ประเทศญี่ปุ่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. ๑๙๔๗) ซึ่ง

^{๕๘} โครงการพระธรรมจาริก, ทำเนียบพระธรรมจาริก พุทธศักราช ๒๕๖๐, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๐), หน้า ๓๘.

ตอนนั้นเริ่มประสบความสำเร็จจากการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Method) และเทคนิคการควบคุมทางสถิติเพื่อเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาบ้างแล้ว และได้นำเทคนิคดังกล่าวมาเผยแพร่ที่ประเทศญี่ปุ่นด้วย และต่อมาก็สามารถจัดตั้งกลุ่มผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้นำในบริษัทที่สำคัญของญี่ปุ่นเพื่อที่กระจายความคิดเรื่องคุณภาพและการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้มีชื่อเสียงมากเนื่องจากคนญี่ปุ่นสนใจเรื่องการควบคุมคุณภาพด้วยวิธีการทางสถิติมาก่อนหน้านี้แต่ยังขาดซึ่งทฤษฎี

Deming ทำให้คนญี่ปุ่นเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานได้ นับว่า Deming ได้มีส่วนช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาญี่ปุ่นจึงจัดตั้งรางวัล Deming Prize of Deming Award ขึ้นเพื่อมอบให้กับบริษัทที่มีผลงานดีเด่นในด้านคุณภาพมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๑^{๕๙}

๒.๓.๒ ความหมายของทฤษฎี

วีรพงษ์ เกลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายวงจรเดมมิงหรือวงจร PDCA คือ ขั้นตอนในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยที่งานนั้นจะต้องมีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างถูกต้องตามที่ได้กำหนดไว้ตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ โดยจะประกอบไปด้วย การวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การตรวจสอบการปฏิบัติงาน และการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่ทำให้งานไม่บรรลุเป้าหมายตามแผนที่วางไว้ ดังนั้นการที่บุคลากรในองค์กรดำเนินงานหรือมีการหมุนวงจรเดมมิง (PDCA) อย่างสม่ำเสมอจะช่วยส่งผลให้องค์กรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๖๐}

โทฮาวะ บุนจิ ได้ให้ความหมายวงจรคุณภาพ คือ ขั้นตอนการทำงานที่เปรียบกับวงจรที่เต็มไปด้วยขั้นตอน ๔ ขั้นตอนคือ การวางแผน การดำเนินการตามแผน การตรวจสอบ การปรับปรุงแก้ไข เมื่อวงจรหมุนไป ๑ รอบ จะทำให้งานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหากการดำเนินงานนั้นเกิดการสะดุด แสดงว่ามีบางขั้นตอนหายไป เช่น ส่วนของการวางแผนหายไป เรียกว่า ประเภทไม่มีแผนการ ถ้าในส่วนของการตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขหายไป จะเรียกว่า พวกทำแล้วทิ้งซึ่งในกระบวนการทำงานของวงจรคุณภาพนั้นประกอบด้วย

๑) การวางแผน (Plan) คือ การวางวัตถุประสงค์หรือตั้งเป้าหมาย เพราะการควบคุมดูแลคือ ขั้นตอนที่สำคัญเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ดังนั้น หากไม่มีวัตถุประสงค์เสียแล้ว ไม่ว่าจะเปลาร้องว่าต้องควบคุมวงจรคุณภาพ ก็ไม่รู้ว่าทำไปเพื่ออะไรหรือจะเริ่มอย่างไร เมื่อตั้งเป้าหมายเสร็จแล้วก็ต้องมากำหนดแผนการว่าอะไรจะต้องทำเมื่อไร เป็นตารางเทียบระหว่างงานกับเวลาที่หลายคนมักภาพกันออก แต่ความเป็นจริงการวางแผนไม่ใช่จบแค่นั้น การวางแผนต้องครอบคลุมว่า ใครจะทำ ทำอะไร ต้องให้เสร็จเมื่อไร จะทำอย่างไร อะไรต่าง ๆ ที่ครอบคลุมถึงการแบ่งหน้าที่ วิธีการ และอื่น ๆ ให้ครบถ้วนด้วย

^{๕๙} เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, การจัดการคุณภาพ: จาก TQC ถึง TQM, ISO 9000 และการประกันคุณภาพ, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙-๙๙.

^{๖๐} วีรพงษ์ เกลิมจิระรัตน์, การควบคุมคุณภาพ - มาตรฐานไอเอสโอ ๙๐๐๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๕๖).

๒) ลงมือทำ (Do) คือ ก่อนจะลงมือทำได้นั้น แท้จริงแล้วต้องเตรียมวัตถุดิบ เตรียมขั้นตอนต่าง ๆ เสียก่อน หากจะลงมือทำเรื่องใหม่ ๆ ก็ต้องเตรียมไปรับการฝึกหรืออบรมเสียก่อน ขั้นตอนการเตรียมเหล่านี้รวมอยู่ในการลงทำนี้ด้วย ซึ่งต้องมีการตระเตรียมเสียก่อนให้พร้อม จึงจะสามารถลงทำตามแผนได้

๓) ตรวจสอบ (Check) คือ การวิเคราะห์ผลจากการทดลองทำนั้น ก่อให้เกิดสิ่งที่วางแผนว่าจะได้รับหรือไม่ ดังนั้น หากการวางแผนไม่มีการกำหนดว่าจะต้องได้อะไรเมื่อไร ตัวเลขของอะไรที่ควรจะเป็นเป้าหมายไว้เสียตั้งแต่ต้นก็จะมีอะไรมาเป็นตัวเทียบได้ว่าผลจากการลงทำนั้นได้ตามจริง ตามแผนหรือไม่ จะได้ก็เพียงแต่ว่ามันก็เป็นไปตามแผนหรือไม่ค่อยจะได้ผลสักเท่าไร

๔) ปรับใช้ (Act) จากผลของการตรวจสอบ ก็ไม่ควรวางใจในทันทีหากผลที่ได้เป็นไปตามแผน เพราะอาจบังเอิญดีครั้งนี้เพียงครั้งเดียว พอทำครั้งต่อ ๆ ไปอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ หากไม่มีการนำกระบวนการที่ได้ลงทำไปมากำหนดให้เป็นรูปแบบใหม่ของการทำงานปัจจุบัน หากผลของการตรวจสอบพบว่าสิ่งที่ลงทำไปทำให้ผลลัพธ์เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ก็ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการที่คิดไว้แล้วลงทำใหม่ นอกจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการของการลงทำแล้ว รวมถึงพิจารณาว่าทำไม กระบวนการเดิมจึงไม่ได้ผลตามแผน และหาสาเหตุที่แท้จริงเพื่อหากระบวนการแก้ปัญหาจนถึงรากก็เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะนำไปสู่ถึงการวางแผนใหม่ แล้วลงทำใหม่ ลองตรวจสอบดูใหม่ หรือวงจรคุณภาพรอบใหม่ เพื่อหาเป้าหมายและกระบวนการอันถูกต้องแท้จริง^{๖๑}

เรื่องวิทย์ เกษมสุวรรณ ^{๖๒} ได้กล่าวถึงแนวคิดของเดิมมิ่ง ว่า ผู้บริหารระดับสูงต้องมีบทบาทหลายด้าน และการจัดการคุณภาพที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) คือ การนำข้อมูลที่มีอยู่หรืออาจเก็บรวบรวมขึ้นมาใหม่เพื่อการวางแผนในครั้งนั้น นอกจากนี้อาจทดสอบเพื่อเป็นการนำร่องก่อนก็ได้

ขั้นตอนที่ ๒ การทำ (Do) หรือลงมือทำ คือ การนำเอาแผนที่กำหนดขึ้นไปทำ โดยการทำให้ในแต่ละครั้งอาจจะเป็นการทดลองทำในขอบข่ายเล็ก ๆ ก่อน

ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบ (Check) คือ การตรวจสอบ หรือสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดและเปลี่ยนแปลงมากน้อยแค่ไหน

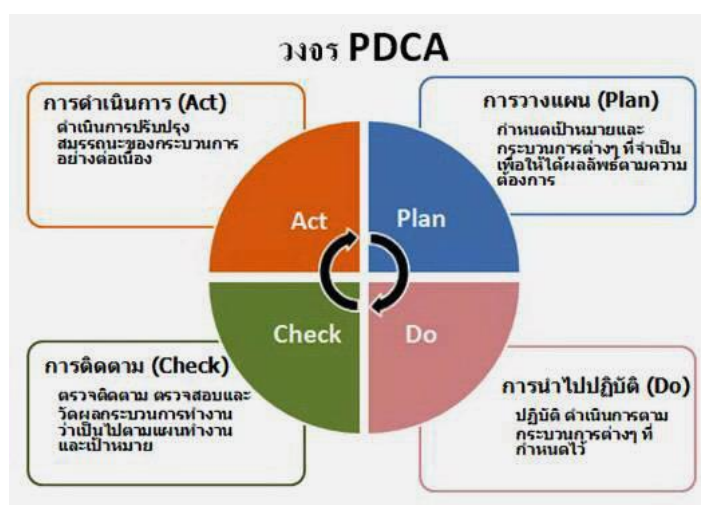
ขั้นตอนที่ ๔ การแก้ไข (Act) หรือลงมือแก้ไข (Corrective Action) คือ หลังจากที่ได้พิจารณาผลลัพธ์ดูแล้ว หากผลลัพธ์ที่ได้ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ก็อาจจะมีการปรับเปลี่ยนแผนใหม่

^{๖๑} โทซาวะ บุนจิ, Zoku Kousureba shiotono KAIZEN gandeikiru, KAIZEN suihinshido manual, แปลโดย ชไมพร สุธรรมวงศ์, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), (กรุงเทพฯ: ส.เอเซีย แพลส, ๒๕๔๔).

^{๖๒} เรื่องวิทย์ เกษมสุวรรณ, การจัดการคุณภาพ: จาก TQC ถึง TQM, ISO 9000 และการประกันคุณภาพ, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕).

อีกครั้งตามความเหมาะสม และนำเอาผลในครั้งแรกมาใช้เป็นประสบการณ์ในการพัฒนาความคิดและหาวิธีการใหม่ ๆ ต่อไป การลงมือปฏิบัติดังกล่าวนี้นี้แสดงได้

สรุปได้ว่า วงจรเดมมิง คือ กระบวนการบริหารที่ประกอบด้วยขั้นตอนวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA คือมีการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบปฏิบัติตามแผน (Check) ปรับปรุงแก้ไข (Act) ขั้นตอนวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิผล

รูปที่ ๒.๑ วงจร PDCA

๒.๓.๓ หลักการของวงจรเดมมิง (PDCA)

Dr.Edward W. Deming^{๖๓} กล่าวว่า โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจร Deming ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

Plan การวางแผน (Plan: P) เป็นส่วนประกอบของวงจรที่มีความสำคัญ เนื่องจากการวางแผนจะเป็นจุดเริ่มต้นของงานและเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การทำงานในส่วนอื่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนในวงจรเดมมิง เป็นการหาคำตอบของปัญหา โดยวิธีการระดมความคิด การเลือกปัญหา การหาสาเหตุของปัญหา การหาวิธีการแก้ปัญหา การจัดทำตารางการปฏิบัติงาน การกำหนดวิธีดำเนินการ การกำหนดวิธีการตรวจสอบและประเมินผล ในขั้นตอนนี้สามารถหาเครื่องมือเบื้องต้นแห่งคุณภาพอื่น ๆ มาใช้งานร่วมด้วย เช่น Flowchart, Why-Why Diagram, How-How Diagram, 5W 2H Principles, Brainstorming ฯลฯ

^{๖๓} นางปราณี ช่วยชัย, PDCA วงจรคุณภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/447820>[๑ ธันวาคม ๒๕๖๑].

Do การปฏิบัติตามแผน (Do: D) เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ในตารางการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนนั้น ๆ ความสำเร็จของการนำแผนมาปฏิบัติต้องอาศัยการทำงานด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสมาชิก ตลอดจนการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานตามแผนนั้น ๆ ในขั้นตอนนี้ขณะที่ลงมือปฏิบัติจะมีการตรวจสอบไปด้วย หากไม่เป็นไปตามแผนอาจจะต้องมีการปรับแผนใหม่ และเมื่อแผนนั้นใช้งานได้น่าไปใช้เป็นแผนและถือปฏิบัติต่อไป

Check การตรวจสอบ (Check: C) หมายถึง การตรวจสอบดูว่าเมื่อปฏิบัติงานตามแผน หรือการแก้ปัญหาตามแผนแล้ว ผลลัพธ์เป็นอย่างไร สภาพปัญหาได้รับการแก้ไขตรงตามเป้าหมายที่กลุ่มตั้งใจหรือไม่ การไม่ประสบผลสำเร็จอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ไม่ปฏิบัติตามแผน ความไม่เหมาะสมของแผนการเลือกใช้เทคนิคที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

Action การดำเนินการให้เหมาะสม (Action : A) เป็นการกระทำภายหลังที่กระบวนการ ๓ ขั้นตอน ตามวงจรได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลจากขั้นการตรวจสอบ (C) มาดำเนินการให้เหมาะสมต่อไป

๒.๓.๔ ประโยชน์ของวงจรเดมมิง (PDCA)

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.^{๖๔} ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวงจรเดมมิง (PDCA) ไว้ดังนี้

๑. เพื่อป้องกัน

๑.๑ การนำวงจร PDCA ไปใช้ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีการวางแผน การวางแผนที่ดีช่วยป้องกันปัญหาที่ไม่ควรเกิด ช่วยลดความสับสนในการทำงาน ลดการใช้ทรัพยากรมากหรือน้อยเกินความพอดี ลดความสูญเสียในรูปแบบต่าง ๆ

๑.๒ การทำงานที่มีการตรวจสอบเป็นระยะ ทำให้การปฏิบัติงานมีความรัดกุมขึ้น และแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วก่อนจะลุกลาม

๑.๓ การตรวจสอบที่นำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วไม่เกิดซ้ำ หรือลดความรุนแรงของปัญหา ถือเป็นการนำความผิดพลาดมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. เพื่อแก้ไขปัญหา

๒.๑ ถ้าเราประสบสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่สะอาด ไม่สะดวก ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ประหยัด เราควรแก้ปัญหา

๒.๒ การใช้ PDCA เพื่อการแก้ปัญหา ด้วยการตรวจสอบว่ามีอะไรบ้างที่เป็นปัญหา เมื่อหาปัญหาได้ ก็นำมาวางแผนเพื่อดำเนินการตามวงจร PDCA ต่อไป

^{๖๔} สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, PDCA เครื่องมือในการจัดการคุณภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0 / Sy W@ngooCGwAAD3zecs1/PDCA](http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/Sy_W@ngooCGwAAD3zecs1/PDCA) [๑ ธันวาคม ๒๕๖๑].

๓. เพื่อปรับปรุง “ทำวันนี้ให้ดีกว่าเมื่อวานนี้ และพรุ่งนี้ต้องดีกว่าวันนี้” PDCA เพื่อการปรับปรุง คือไม่ต้องรอให้เกิดปัญหา แต่เราต้องเสาะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ หรือวิธีการที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม เมื่อเราคิดว่าจะปรับปรุงอะไร ก็ให้ใช้วงจร PDCA เป็นขั้นตอนในการปรับปรุง ข้อสำคัญ ต้องเริ่ม PDCA ตัวเองก่อนมุ่งไปที่คนอื่น โดยปกติเราสามารถให้วงจร PDCA เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ๒ ลักษณะดังนี้

๑) ทุกครั้งที่เริ่มต้นทำกิจกรรม PDCA จะช่วยให้กิจกรรมมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การใช้งาน PDCA ในแนวทางนี้เริ่มจากการตั้งเป้าหมายด้วยการวางแผน (P) และนำแผนไปสู่การปฏิบัติ (D) หลังจากนั้นก็มีตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติตามแผน (C) ว่าผลที่ได้นั้นเป็นไปตามที่คิดไว้มากน้อยเพียงใด และขั้นตอนสุดท้ายคือ นำผลที่ได้จากการประเมินไปดำเนินการต่อตามความเหมาะสม (A) หากผลการปฏิบัติเป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ก็จะจัดทำเป็นมาตรฐานวิธีการดำเนินการเพื่อทำกิจกรรมลักษณะเดียวกันต่อไป แต่หากว่าผลการดำเนินการไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ อาจจะจำเป็นต้องคิดปรับเปลี่ยนบางอย่างเช่น เปลี่ยนแผน เปลี่ยนวิธีดำเนินการ ฯลฯ

๒) เมื่อต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การใช้งาน PDCA ในแนวทางนี้เริ่มต้นจากการระบุปัญหาและคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหด้วยการกำหนดเป็นแผน (P) แล้วลงมือแก้ไขปัญหตามแผน (D) ในการแก้ไขปัญหอาจจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ได้ซึ่งจะทราบได้ด้วยการตรวจสอบผลลัพธ์และประเมินวิธีแก้ปัญหที่เลือกใช้ (C) และสุดท้ายเมื่อตรวจสอบและประเมินผลแล้วหากวิธีการแก้ไขปัญหานั้นใช้ได้ผลแก้ปัญหานั้นได้ ก็นำวิธีการนั้นมาใช้แก้ไขปัญหที่มีลักษณะเดียวกันในอนาคตต่อไป แต่ถ้าหากวิธีการแก้ไขปัญหานั้นไม่ได้ผลก็จะมีวิธีการหาวิธีการแก้ไขปัญหแบบใหม่มาใช้ต่อไป

๒.๔ หลักธรรมในการบูรณาการเพื่อพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมไปสั่งสอนประชาชน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบสุขทางจิตใจ และเกิดสันติสุขขึ้นในครอบครัวสังคมนั้น การพัฒนาและการเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ที่มีชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระธรรมจาริกจะต้องอาศัยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับหลักการพัฒนาสังคม เพื่อให้เข้าถึงและเข้าใจสังคมชุมชนนั้น ถึงจะพัฒนาให้เจริญทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจได้ พอสรุปหลักธรรมที่ใช้มาบูรณาการพอสังเขปดังนี้

๒.๔.๑ สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดต็มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

๓) อัถดจรียา การประพุดิประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๖๕}

๒.๔.๒ ศีล ๕

ศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

๒) อทินนาทานา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการถือเอาของที่เขามาได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการประพุดิผิดในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔) มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๕) สุราเมรยมชชพมาทัฏฐานา เวรมณี หมายถึง เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^{๖๖}

๒.๔.๓ สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา

ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ผีกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

๑) อธิสัสสิกขา หมายถึง สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

๒) อธิจิตตสิกขา หมายถึง สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

๓) อธิปัญญาสิกขา หมายถึง สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๖๗}

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๗.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๘.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

๒.๔.๔ สัมปยุตธรรม ๗

สัมปยุตธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี

๑) อัมมัญญูตา หมายถึง ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น

๒) อัตถัญญูตา หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓) อัตตัญญูตา หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพจน์ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญูตา หมายถึง ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤงษ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญูตา หมายถึง ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัณญูตา หมายถึง ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา หมายถึง ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๖๘}

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๗.

๒.๔.๕ อปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับภิกษุ

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
- ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
- ๕) ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น
- ๖) ยินดีในเสนาสนะป่า
- ๗) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก ^{๖๙}

๒.๔.๖ กัลยาณมิตตธรรม ๗

หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ คือ

- ๑) ปิโย หมายถึง น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
- ๒) ครุ หมายถึง น่าเคารพ ในฐานะประพฤติดสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย
- ๓) ภาวนีโย หมายถึง น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าระวังด้วยซาบซึ้ง ภูมิใจ
- ๔) วตฺตา หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- ๕) วจนฺทฺขโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
- ๖) คมภีรณฺจฺกํ หมายถึง ถอดเอาใจได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๐.

๗) โน จมฺฐาเน นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ ชักงูไปในทางเสื่อมเสีย^{๗๐}

๒.๔.๗ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย

๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามทีพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน^{๗๑}

๒.๔.๘ ภาวนา ๔

ภาวนา หมายถึง การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา ประกอบด้วย

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๘.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

๔) ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๗๒})

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒.๕.๑ ทฤษฎีการพัฒนาสังคม

ความหมายของการพัฒนาสังคม

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม พบว่า สามารถแบ่งความหมายของการพัฒนาสังคมได้เป็น ๓ มิติ คือ

๑. การพัฒนาสังคมในความหมายของนักวิชาการ ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ใน หลากหลายมิติของมุมมอง โดยมุ่งเน้นนัยยะทางความหมายที่แสดงถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แบ่งได้เป็น ๒ นัยยะของความหมาย คือ

๑.๑ นัยยะของกระบวนการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่ สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้ว

๑.๒ นัยยะของกระบวนการที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า การพัฒนา หมายถึงความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาประเทศ นั่นคือการทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น

๒. การพัฒนาสังคมในความหมายจากการตีความ ถ้าหากตีความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ ๒ นัยยะ คือ

๒.๑ การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึงการทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดินน้ำชีวัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๒.๒ การพัฒนาในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกาย และจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

จากความหมายการพัฒนาที่ยกมาข้างต้นนี้ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดย การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น จากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ เพื่อการทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

๓. ความหมายของการพัฒนาสังคม นักคิดอย่าง R. P.Misra (๑๙๘๔) นักวิชาการด้านการศึกษาการวางแผน และการพัฒนาสังคมได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการให้ความหมายของการพัฒนาสังคมไว้ว่า “ความพยายามที่จะสร้างกรอบการอธิบายคำว่า “การพัฒนาสังคม” เป็นเรื่องที่ยาก ทั้งนี้เนื่องจาก การพัฒนาโดยธรรมชาติไม่อาจกำหนดนิยามเชิงสังคมวัฒนธรรม หรือนิยามในเชิงคุณภาพของชีวิตมนุษย์ได้อย่างชัดเจน” ความหมายของการพัฒนาในยุคแรก ๆ มักเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยที่ คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญในมิติที่ว่า “การพัฒนาสังคม” หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economics Development) โดยเฉพาะในความหมายของการพัฒนากระแสหลักที่ถือเอาความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องหลัก

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่ให้น้ำหนักของการให้นิยามความหมายของการพัฒนาสังคม (Social Development) ที่แตกต่างไปจากนิยามความหมายที่มุ่งเน้นเฉพาะ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Growth) แม้ว่าในระยะแรกนั้นเป้าหมายของการพัฒนาจะให้น้ำหนักอยู่ที่เรื่องเศรษฐกิจเป็นหลักก็ตาม ในเวลาต่อมาในการวางแผนพัฒนาสังคมได้หันมาให้ความสำคัญในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมถึงเรื่องการเมือง ทำให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นเป้าหมายหลัก ของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมุ่งหวังทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอีกด้วย ในแง่นี้ ความหมายของการพัฒนาจึงครอบคลุมหลายมิติ

ดังนั้น นิยามความหมายของการพัฒนาสังคมจึงเป็นเรื่องของความใฝ่ฝัน ความคิด และการตื่นตัวของมนุษย์ในสังคม ซึ่งครอบคลุม เชื่อมโยงไปถึงมิติต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ทัศนคติค่านิยม อุดมการณ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม กฎระเบียบ บรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ความรู้ การศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ไปจนถึงศาสนา และจิตวิญญาณ

๒.๕.๒ แนวคิดการพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒.๕.๒.๑ ความหมาย และความป็นมา

ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๔๘ ให้ความหมายของพื้นที่สูงว่า “พื้นที่ที่เป็นภูเขา หรือพื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลห้าร้อย เมตรขึ้นไป หรือพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่สูง ตามที่คณะกรรมการกำหนด” ซึ่งคณะกรรมการในที่นี้หมายถึง คณะกรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) พ.ศ.๒๕๔๘^{๗๓}

พื้นที่สูงในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๖๗.๒๒ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๓ ของพื้นที่ ๒๐ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี พื้นที่ตั้งชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ประมาณร้อยละ ๘๘ ของหมู่บ้านมีการคมนาคมยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานบนพื้นที่สูงได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้พื้นที่สูงยังคงมีปัญหการทำไร่เลื่อนลอย และการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง

^{๗๓} สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), ความหมายของพื้นที่สูง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.hrdi.or.th/about/Highland>, [๒๒ มกราคม ๒๕๖๒].

ในเชิงสังคม ประชากรบนพื้นที่สูงประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ๑๕ เผ่า มีจำนวนประชากร ๙๖๔,๙๑๖ (จากรายงานสำรวจประชากรเชิงลึก พ.ศ.๒๕๕๑) อาศัยกระจายอยู่ในหมู่บ้านทั้งหมด ๓,๘๒๙ กลุ่มบ้านใน ๒๐ จังหวัด โดยส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในจังหวัดภาคเหนือ ๑๓ จังหวัด จำนวน ๘๕๑,๒๘๒ คน หรือร้อยละ ๘๘.๒๒ ของประชากรชาวเขาทั่วประเทศ โดยจังหวัดเชียงใหม่มีชาวเขามากที่สุด จำนวน ๒๔๔,๒๙๑ คน (ร้อยละ ๒๕.๓๑) รองลงมาคือจังหวัดตากและจังหวัดเชียงราย มีจำนวน ๑๓๐,๐๖๕ คน และ ๑๓๐,๐๕๔ คน ตามลำดับ (ร้อยละ ๑๓.๔๗)^{๗๔}

การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกชนชาวเขาว่า “เป็นคนไทยแต่อยู่บนเขา” โดยมีพระราชดำริกับคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ความตอนหนึ่ง ว่า “ประชาชนที่อยู่ในประเทศมานานแล้วแต่ไม่ใช่คนไทย คือเขาไม่ถือว่าเป็นคนไทยแท้จริงเขาอยู่ และเกิดในเมืองไทย แต่ก็ไม่ได้รับประโยชน์ของความเป็นไทย แท้จริงสิ่งนี้เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ ถ้าไม่มีใคร เอาใจใส่ก็จะทำให้ความมั่นคงของประเทศด้อยไป”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศ์ ทรงห่วงใยโดยเสด็จพระราชดำเนิน เยี่ยมเยียนราษฎร ชาวไทยภูเขาครั้งแรกที่บ้านแม่ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ในปี ๒๕๐๕ การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของ พระองค์ระยะแรก คือ การพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์สร้างโรงเรียนแม่เจ้าหลวงอุปถัมภ์ ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ในปี ๒๕๐๕ และโรงเรียนพ่อเจ้าหลวงอุปถัมภ์ ในปี ๒๕๐๖ และจากการเสด็จพระราชดำเนิน เยี่ยมเยียนชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ทรงทราบถึงปัญหาในการดำรงชีวิตจึงทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา” ขึ้นในปี ๒๕๑๒ โดยมีพระราชดำรัสถึงสาเหตุในการจัดตั้งโครงการหลวง สรุปความว่า เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวนั้นมีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขา เพื่อจะส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวเขา ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสามารถที่จะเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นรายได้... โครงการนี้มีจุดประสงค์คือ มนุษยธรรมหมายถึงให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารมีความรู้และพียงตัวมีความเจริญได้... เรื่องที่ควรจะช่วยคือ ปัญหา ยาเสพติด ถ้าสามารถช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์เลิกปลูกฝิ่น... อีกอย่างหนึ่ง คือ ชาวเขาเป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกโดยวิถีการป่าและปลูกโดยวิธีไม่ถูกต้อง ต้องช่วยเขาให้กินดีอยู่ดี อยู่เป็นหลักแหล่งและ สนับสนุนที่จะรักษาป่า รักษาดิน...

รัฐบาลเริ่มจากการพัฒนา กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงคือ ชนชาวเขาเป็นหลัก ด้วยสาเหตุสำคัญ คือ

- ๑) เพื่อความมั่นคงของชาติบริเวณชายแดน
- ๒) เพื่อแก้ไขปัญหา ยาเสพติด
- ๓) เพื่อแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าและการไร่เลื่อนลอยบนพื้นที่สูง
- ๔) เพื่อลดอัตราการเพิ่มของประชากรชาวเขา โดยรัฐบาลใช้ “นโยบายรวมพวก” (Integration Policy) เป็นหลักในการดำเนินงานเพื่อให้ชน ชาวเขาเป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพและ

^{๗๔} สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), ความหมายของพื้นที่สูง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.hrdi.or.th/about/Highland>, [๒๒ มกราคม ๒๕๖๒].

สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีการตั้ง “คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา” ตามมติคณะรัฐมนตรีในปี ๒๕๐๒ และนำมาสู่การตั้ง “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา” เป็นศูนย์ แรกที่จังหวัดตากในปี ๒๕๐๖ และได้มีการบรรจุการพัฒนาชาวเขาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙) เป็นครั้งแรกโดยเน้นการจัดตั้งถิ่นฐานถาวร ลดการตัดไม้ทำลายป่า และแก้ไขปัญหายาเสพติด^{๗๕}

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กล่าวถึงแนวคิดสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนมี ๓ ประการคือ

๑. การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๒. การไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป

๓. มีร่างโครงการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างไม่สร้างสรรค์หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนมีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ สภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้คณะกรรมการโลกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้แนะนำกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

๓.๑ ระบบการเมืองการปกครองต้องอนุญาตให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนา

๓.๒ ระบบการพัฒนาต้องให้ความสนใจอย่างจริงจังต่อความต้องการของคนยากจน

๓.๓ กฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องระบุงการป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดมลภาวะจากโรงงาน เป็นต้น

๓.๔ ระบบธุรกิจต้องมีความมั่นคง และเชื่อมกับระบบการค้าโลกที่เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อการคงอยู่แห่งสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ

๓.๕ ระบบการเมืองการปกครองจะต้องมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความผิดพลาดต่าง ๆ ได้รวดเร็วพร้อมกับแก้ไขความผิดพลาดมิให้เกิดซ้ำ

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ โดยไม่ทำลายหรือใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมมากเกินไป ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้การพัฒนาสังคม มีความยั่งยืนคือ การพัฒนาจริยธรรมควบคู่กันไปเพื่อให้บุคคลเกิดจิตสำนึกจะารู้และปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม จริยธรรมจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมพลังรักษาสีสิ่งแวดล้อม ทำให้สาธารณชนมีความปลอดภัยและมีสุขภาพอนามัยดี เคารพนับถือบุคคลอื่น และให้สมมุติสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

๒.๕.๒.๒ การพัฒนาบนพื้นที่สูง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นปีเริ่มแรกของ “การดำเนินงานพัฒนาชาวเขา” เป็นการมองเห็นปัญหาโดยหน่วยตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งออกไปปฏิบัติภารกิจในบริเวณชายแดน และ

^{๗๕} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนแม่บท การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (พ.ศ.๒๕๕๘-๒๕๖๐), หน้า ๗.

ท้องที่ห่างไกลการคมนาคม และพบว่า ประชาชน หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมีสภาพความเป็นอยู่อย่างยากไร้ สุขภาพอนามัยไม่ดี ขาดการศึกษา พูดภาษาไทยไม่ได้ เป็นความหลากหลายและความแตกต่างของชาติพันธุ์ที่กระจายตัวอยู่ตามแนวบริเวณชายแดน และบนพื้นที่สูง ห่างไกล และทุรกันดาร ปัญหาของพวกเขาช่วงนั้นถูกมองว่าเป็นปัญหา “ด้านสวัสดิการ” (Welfare Problem) รัฐบาลจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้ง “คณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม” ขึ้นตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๖๕๓/๒๔๙๙ ลงวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๔๙๙ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม โดยให้กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน เป็นหน่วยงานหลักร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ในการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนเฉพาะหน้าในด้านเครื่องอุปโภคและบริโภค โดยยังไม่มีแผนและนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาแต่อย่างใด^{๗๖}

จากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในภาคสนาม ซึ่งได้สัมผัสกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา ทำให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นว่าชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยที่ขอบอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย มีรูปแบบการประกอบอาชีพแบบ ตัด ฟัน โคน และเผา เพื่อ “ทำไร่เลื่อนลอย” เมื่อความอุดมสมบูรณ์ดินลดลงก็จะพากันอพยพไปเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินที่เหมาะสมในแห่งใหม่เสมอ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพื้นที่ป่า และแหล่งต้นน้ำลำธารจะได้รับผลกระทบโดยตรงประกอบกับชาวเขาแต่ละเผ่าต่างมีรูปแบบ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี เป็นเอกลักษณ์เฉพาะเผ่าที่ไม่เหมือนกัน รวมทั้งไม่เหมือนกับวิถีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป และในสมัยนั้น ตัวชาวเขาเองนอกจากจะมีปัญหาทาง ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง แล้วยังมีความเชื่อในอำนาจของสิ่งที่ “อยู่เหนือธรรมชาติ” มีการ “ปลุกผี” เพื่อนำมาใช้เป็นยาและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และในบางเผ่าก็มีการเสพและค้าฝิ่นด้วยที่สำคัญ คือ ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ตามแนวบริเวณชายแดน ซึ่งเป็นตะเข็บรอยต่อระหว่างประเทศ สถานการณ์ในขณะนั้น จึงมีความเสี่ยงสูงที่ชาวเขาจะถูกชักนำ และถูกชักจูงให้มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสม ต่อความมั่นคงของประเทศได้โดยง่าย รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ. ศ. ๒๕๐๒ ทำการปรับปรุงคณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม และเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา” นี่คือ “จุดเริ่มต้นขององค์กรระดับชาติองค์กรแรก” ที่ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานพัฒนาชาวเขา โดยมอบให้ “ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ” เป็นหน่วยงานหลักในการประสาน และดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชาวเขากับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ปี พ. ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

ในปี พ . ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลได้จัดตั้ง “ กองสงเคราะห์ชาวเขา ” ขึ้นตามนัยแห่งพระราชบัญญัติการแบ่งส่วนราชการ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย พ. ศ. ๒๕๐๕ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ. ศ. ๒๕๐๕ โดยแยกการบริหารงานออกจากกองนิคมสร้างตนเอง เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขามีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่การพัฒนาผ่านไปได้ประมาณสองปีกว่าการดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะชาวเขาแต่ละเผ่าต่างมีวัฒนธรรมและ

^{๗๖} กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ๔๐ ปี กองสงเคราะห์ชาวเขา, (กรุงเทพมหานคร: หจก.นันทกานต์กราฟฟิค, ๒๕๔๕).

ชนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป และยังคงมีความต้องการที่จะแยกกันอยู่อย่างอิสระ ประกอบกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานกับชาวเขายังขาดความรู้และประสบการณ์ในการทำงานกับชาวเขา ซึ่งเป็นกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม รวมทั้งอุปสรรคทางด้านภาษา จึงทำให้การติดต่อสื่อสารกับชาวเขาไม่บังเกิดผล

นโยบายและการดำเนินงานเกี่ยวกับราษฎรบนพื้นที่สูง^{๗๗}

๑. ด้านการเมืองการปกครอง

๑.๑ ให้มีการเร่งรัดสำรวจจำนวน แยกประเภท จัดทำทะเบียน และออกบัตรประจำตัวแก่ชาวเขา และพิจารณาลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวเขาที่เป็นคนไทย ตามระเบียบของทางราชการและขั้นตอนที่เหมาะสม สำหรับชาวเขาที่มีได้รับการลงสัญชาติไทย ให้กำหนดสถานะบุคคลไว้ให้ชัดเจนตามกฎหมายและเงื่อนไขของทางราชการ

๑.๒ จัดระเบียบการปกครองชุมชนชาวเขาเข้าสู่ระบบที่ถูกต้องตามกฎหมาย ตามสภาพความพร้อมของชุมชนชาวเขา และขั้นตอนที่เหมาะสม สำหรับชุมชนชาวเขาที่ยังไม่สามารถจัดระเบียบการปกครองตามกฎหมายได้ ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเข้าไปสัมผัสและจัดระเบียบชุมชนตามความเหมาะสม เพื่อเตรียมการเข้าสู่การจัดระเบียบการปกครองที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

๑.๓ กำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมให้ชาวเขาอยู่อาศัยและทำกินถาวรตามกฎหมาย โดยคำนึงถึงสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ ความเหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การรักษาความมั่นคงปลอดภัยในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับบางพื้นที่ที่ชาวเขาอยู่อาศัยและทำกินอยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่สามารถอนุญาตให้อยู่อาศัยต่อไปได้ ให้ทำการอพยพออกโดยกำหนดพื้นที่รองรับที่เหมาะสม

๑.๔ บังคับใช้กฎหมายและระเบียบของทางราชการให้บังเกิดผลในทุกพื้นที่ โดยมี การลงโทษอย่างจริงจัง และมีการจูงใจและการกดดันอย่างเหมาะสม เพื่อให้ชาวเขาและประชากรกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ปฏิบัติตามกฎหมาย

๑.๕ สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสร้างความผูกพันทางด้านจิตใจของชาวเขาต่อสังคมไทย และให้ชาวเขาเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองไทย เคารพกฎหมาย และระเบียบของทางราชการ ทั้งนี้ โดยการกำหนดมาตรการการดำเนินงานต่าง ๆ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และการปฏิบัติภารกิจอย่างเหมาะสม

๑.๖ กำหนดมาตรการสกัดกั้นการอพยพเข้ามาใหม่ของชาวเขาจากนอกประเทศและดำเนินการผลักดันชาวเขาที่อพยพเข้ามาใหม่อย่างต่อเนื่อง ตามขั้นตอนของกฎหมายและความเหมาะสมและให้มีมาตรการกดดันที่เหมาะสมแก่ผู้ชักจูง ให้ที่พักพิงหรืออำนวยความสะดวกแก่ชาวเขาที่อพยพเข้ามาจากนอกประเทศ

^{๗๗} สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), ความหมายของพื้นที่สูง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.hrdi.or.th/about/Highland>, [๒๒ มกราคม ๒๕๖๒].

๑.๗ ลดและขจัดอิทธิพลของชนกลุ่มน้อย และ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในหมู่ชาวเขาโดยปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการให้ความคุ้มครอง ปลอดภัยแก่ชาวเขา และการส่งเสริมให้ชาวเขาพึ่งตนเองและป้องกันตนเองได้ระดับหนึ่ง

๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ก. การยกระดับรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑. พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาวเขา โดยเน้นหนักการพึ่งตนเอง ความสอดคล้อง กับสภาพปัญหาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการให้ชาวเขาตั้งถิ่นฐานถาวรไม่อพยพ เคลื่อนย้าย ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดในเรื่องจำนวนที่ดิน และขีดความสามารถในการรองรับของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ตลอดจนการเพิ่มของจำนวนประชากรชาวเขาใน อนาคต

๒. จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม และส่งเสริม พัฒนาไปสู่การ พึ่งตนเองในที่สุด เพิ่มรายได้ชาวเขาด้วยการพัฒนาการผลิตทางการเกษตร การแปรรูปผลผลิตทาง การเกษตร การพัฒนาทางด้านการตลาด และการส่งเสริมอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรกรรม รวมทั้งการ สนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาและช่วยเหลือชาวเขา

๓. กระจายบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานให้ครอบคลุมชุมชนชาวเขามากที่สุด พัฒนากลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน และส่งเสริมและสนับสนุนการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด

๔. เร่งรัดการวางแผนครอบครัวให้บังเกิดผล เพื่อควบคุมอัตราการเพิ่มของประชากร ชาวเขา ให้อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับอัตราการเพิ่มของชุมชนพื้นราบ และสมดุลกับทรัพยากร ธรรมชาติที่ร่อยรอบ

๕. จัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกระบบ โรงเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเมือง การปกครอง และ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๖. ส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนาพุทธในหมู่ชาวเขา เพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของคนในชาติ ควบคุมดูแลการเผยแพร่ศาสนาในหมู่ชาวเขามีให้สร้างความแตกแยกในสังคม และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ข. การเลิกปลูกและเสพฝิ่นติด

๑. ประชาสัมพันธ์และปฏิบัติการจิตวิทยา ให้ชาวเขาเข้าถึงพิษภัยของพืชเสพติด และจงใจให้เลิกปลูกและเสพพืชเสพติด

๒. ให้มีการดำเนินการตามกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในชุมชนชาวเขาที่พัฒนาและได้รับการจัดตั้งตามกฎหมายแล้ว

๓. แสวงหาความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพื่อแก้ไขปัญญาชาวเขาและการปลูก พืชเสพติด และพิจารณาให้ความช่วยเหลืออันเกื้อกูลแก่คนไทยด้วยตามความเหมาะสม

๓. ด้านการอนุรักษ์ การใช้และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๑ จัดให้มีแผนการใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ และการพัฒนาทรัพยากรบนพื้นที่สูง และกำหนดให้มีมาตรการควบคุม ดูแลการใช้ที่ดินให้เป็นไปตามแผนโดยเคร่งครัด

๓.๒ ให้มีการบังคับใช้กฎหมายและระเบียบของทางราชการในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง

๔. ด้านองค์กรบริหาร

ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ ได้กำหนดองค์กรในการบริหาร แผนแม่บท เพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูงออกเป็น ๔ ระดับ คือ

๔.๑ องค์กรระดับชาติ

๑) คณะกรรมการอำนวยการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ เกี่ยวกับชาวเขาและ การปลูกพืชเสพติด

๒) คณะอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและ การปลูกพืชเสพติด

๓) คณะอนุกรรมการพิจารณาแผนและงบประมาณในการแก้ไขปัญหาความมั่นคง แห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด

๔) คณะอนุกรรมการบริหารกองทุนความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความมั่นคง แห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด

๔.๒ องค์กรระดับภาค ให้มีคณะกรรมการศูนย์อำนวยการประสานงานแก้ไขปัญหา ชาวเขาและกำจัดการปลูกพืชเสพติด กองทัพภาคที่ ๓

๔.๓ องค์กรระดับจังหวัด ให้มีคณะกรรมการชาวเขาจังหวัด

๔.๔ องค์กรระดับอำเภอ ให้มีคณะทำงานชาวเขาอำเภอ

๒.๕.๒.๓ แนวคิดและทิศทางการพัฒนาสังคมชาวเขา

เนื่องจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มุ่งที่จะให้โอกาสที่ดีแก่ ผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือช่องทางที่ จะสามารถดำเนิน มาตรการเพื่อจัดสวัสดิการสังคมแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ในฐานะที่เป็นกลุ่มคนไทยต่างวัฒนธรรม ผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และ มีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างเต็มภาคภูมิในกระบวนการพัฒนานานประเทศ ซึ่งการดำเนินงานพัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขาภายใต้เงื่อนไขใหม่ของรัฐธรรมนูญ และกรอบแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติมีประเด็นควรพิจารณาดังนี้

ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ตามมาตรา ๗๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยระบุว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ดังนั้น ชาวเขาในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย ควรได้รับการส่งเสริมการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ในการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญเกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น ชาวเขาย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ตามมาตรา ๕๙ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญได้เปิดโอกาสให้ชาวเขาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผนและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ รวมทั้งสามารถได้รับข้อมูลข่าวสาร คำชี้แจงด้วย อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนาที่จะเปิดโอกาสให้ชาวเขามาร่วมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตามมาตรา ๗๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้กำหนดให้รัฐ มีนโยบายที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการ พัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

ในขณะที่สิทธิของชาวเขาในการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา ๔๖ ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ และยังเป็นสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการคุ้มครอง ส่งเสริม และการรักษาสิ่งแวดล้อม เอให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

ด้านการเสริมสร้างและอนุรักษ์วัฒนธรรม

ชาวเขาเป็นชนเผ่าที่มีเอกลักษณ์ของประเพณี วัฒนธรรม ที่แตกต่างจากคนไทย โดยทั่วไป แต่ก็ได้รับสิทธิจากรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา ๔๖ ซึ่งระบุว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเขาในประเทศไทยนั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมเนื่องจากพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน ทำให้การพัฒนายืนอยู่บนพื้นฐานของตนเอง และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งได้สร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา โดยจะต้องมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์รวม กล่าวคือ มุ่งการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างความเป็นหนึ่งให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้ง

สนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่กว้างขวางและรู้จักเลือกสรรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม

ด้านการพัฒนาจิตใจ

ไม่ว่าจะเป็นประชาชนชาวเขาหรือคนไทยโดยทั่วไป ซึ่งได้รับสิทธิและมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ย่อมจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมไทย การพัฒนาศักยภาพด้านจิตใจจะเป็นการวางรากฐานให้ประชาชนเป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีค่านิยมที่ดีงาม และมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยปกติการพัฒนาด้านจิตใจจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างสำคัญ ได้แก่ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี กีฬา และสภาพแวดล้อมของสังคม เป็นต้น ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว ชาวเขาจะได้รับการพิทักษ์สิทธิ ได้รับการส่งเสริมจากรัฐ ในการพัฒนาศักยภาพด้านจิตใจ กล่าวคือ มาตรา ๓๘ ระบุว่าบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือสิทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน หรือในมาตรา ๔๖ ซึ่งกล่าวว่าบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือ วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและนอกจากนี้ในมาตรา ๗๓ ยังระบุให้เป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่จะต้องให้ความอุปถัมภ์ ค้ำครองพระพุทธรูปศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในด้านพระพุทธศาสนา รัฐบาลเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยได้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งโครงการพระธรรมจาริก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ จนถึงปัจจุบัน เพื่อส่งพระภิกษุอาสา ร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสุขทางด้านจิตใจ

ด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูง

เนื่องจากชาวเขาเป็นกลุ่มคนไทยต่างวัฒนธรรมและเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม ตามส่วนที่ ๒ บทที่ ๖ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ควรจะได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคมและสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นหลักประกันพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพึ่งพาตนเองได้ตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ การพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง ในพื้นที่การพัฒนาปกติ คือ ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยเน้นการดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมเป็นหลัก และกิจกรรมอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง เพื่อความมั่นคง คือ ชุมชนที่ยังไม่เป็นหมู่บ้านตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน การพัฒนาพื้นที่ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ตามนโยบายของรัฐบาล ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ (พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐) จึงกำหนดกรอบพัฒนา ดังนี้

๑) ยึดแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาโดยมี ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นศูนย์กลางมีสิทธิและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนตามวิถีชีวิตและภูมิสังคม

๒) พัฒนาคนและคุณภาพของคนกลุ่มชาติพันธุ์ให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายมีความเป็นอยู่ที่ดีมี ความมั่นคงมีคุณภาพชีวิตที่ดีชุมชนเข้มแข็ง พัฒนาสวัสดิการสังคมอย่างเท่าเทียมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาส่วนรวมเพื่อก้าวสู่สากล

๓) พัฒนาและสร้างจิตสำนึกประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ในการเป็นพลเมืองไทยที่ดีมีสิทธิหน้าที่ ดังเช่น คนไทยทั่วไป และได้รับการยอมรับ มีภูมิคุ้มกันและมีโอกาสเข้าถึงบริการพื้นฐานต่าง ๆ

การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์โดยรวมในช่วง ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา จนก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ถึงปัจจุบัน ส่งผลให้วิถีการดำรงชีวิต ชุมชนและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มีการเปลี่ยนแปลงไป ผลจากการพัฒนาทำให้ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้มีการศึกษา สุขภาพอนามัย และได้รับการสังคมมากขึ้น ได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองไทยและได้รับการยอมรับ ในขณะที่สภาพสังคมได้กลายเป็น สังคมเมืองมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด อาชญากรรม การค้า มนุษย์และปัญหาสังคมอื่น ๆ ปัจจุบันมีกฎระเบียบต่าง ๆ เช่น ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง พ.ศ. ๒๕๕๐ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๓ เรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล และเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓ เรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิต ชาวกะเหรี่ยงและยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ เป็นกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยทุกมิติเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ ยกระดับคุณภาพชีวิต ดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ได้รับการยอมรับอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมให้กับคนทุกเชื้อชาติของทุกกลุ่มชาติพันธุ์อย่างไรก็ตาม ยุทธศาสตร์แนว ทางการพัฒนาดังกล่าว ยังขาดการนำมาสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง

๒.๕.๓ แนวคิดทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง เนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และในวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสว่า “เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน หมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติ ตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง

หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างเหมาะสม

๒.๕.๔.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาแนวคิดสำคัญที่สุดในการสอนคน ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ กับการปฏิบัติตนในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของความคิดเห็นไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

ประเวศ วะสี ได้เสนอถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงใน ๗ ด้าน^{๗๘} ได้แก่

๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
๒. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้
๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียงการอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้

๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง

๕. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

๖. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง

๗. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่วูบวาบ เดียวจนเดียวรวบแบบกะทันหัน เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดีเมื่อทุกอย่างพอเพียงจึงเกิดความสุข ความสมดุลคือ ความเป็นปกติและยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ มีใจความว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

^{๗๘} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๐), หน้า ๕-๗.

เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” และนับจากนั้นเป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำถึงแนวทางการพัฒนาหลักแนวคิดพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมี พอกิน พอใช้ของคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนทรงเตือนสติปวงชนชาวไทยไม่ให้ประมาท มีความตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่ต้องทำตามหลักวิชา และการมีคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงชีวิต^{๗๙}

สมพร เทพสิทธา^{๘๐} เสนอว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อนคือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ^{๘๑} ต่างจากความหมายที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยม ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจ ซึ่งเป็น นามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุม ๔ ด้าน คือ

๑. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน ให้มีความยั่งยืนมั่นคงเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่อัตภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

๒. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจ ในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่ มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

๓. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน

๔. มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัดอดออม มีชีวิตเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิด

^{๗๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗

^{๘๐} สมพร เทพสิทธา, ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙-๓๒.

^{๘๑} สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

การเป็นหนี้สิน เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

สรุปว่า ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความพอดี พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก ด้วยการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด พยายามไม่พึ่งพาปัจจัยที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่แบ่งปันคนอื่น มีอิสรภาพในการดำเนินชีวิต

๒.๕.๔.๒ หลักการเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการเศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ โดยมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน^{๘๒} ดังนี้

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

๓.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๓.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓.๓ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๔.๑ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

^{๘๒} สมาคมคนรักในหลวง, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://welovethaiking.com/blog/ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง>, [๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].

๔.๒ เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่

๕. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะจะทำให้เกิดผลดีต่อประชาชน ชุมชน และสังคมประเทศชาติ ดังนี้

๑. ความสำคัญของครอบครัวสมาชิกในครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เพราะปฏิบัติตามหลักพออยู่พอกิน พอใช้ ส่งผลให้ไม่ยากจน ไม่มีหนี้สิน มีเงินออม และพึ่งตนเองได้

๒. ความสำคัญต่อชุมชนมีการรวมกลุ่มสร้างงานและอาชีพและนำทรัพยากรของชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สมาชิกในชุมชนร่วมมือกันแก้ไขปัญหา

๓. ความสำคัญต่อสังคมประเทศชาติทำให้สังคมเข้มแข็ง ผู้คนมีอาชีพที่และรายได้ที่มั่นคง สมาชิกในสังคมร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาและพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้นำไปปฏิบัติ ดังนี้

๑) การพึ่งตนเอง ทฤษฎีใหม่เน้นให้เกษตรกรผลิตพืชผลข้าวปลาอาหารให้มีเพียงพอสำหรับใช้บริโภค ภายในครอบครัวก่อน ส่วนที่เหลือจึงนำไปขายในตลาดเป็นรายได้ของครอบครัว เกษตรกรรู้จักพึ่งตนเองและเลี้ยงครอบครัวได้ มีอาหารกินตลอดปี และไม่มีภาระหนี้สิน

๒) ชุมชนเข้มแข็ง ทฤษฎีใหม่เน้นการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อร่วมมือกันทำงาน เพื่อเพิ่มพูนรายได้ เช่น แปรรูปผลผลิตเป็นอาหารสำเร็จรูป การทำสินค้าหัตถศิลป์ ฯลฯ ช่วยให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นผลให้เศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งตามมา

๓) ความสามัคคี ทฤษฎีใหม่เน้นความสามัคคีในหมู่คณะ สนับสนุนให้เกษตรกรในท้องถิ่นช่วยเหลือและร่วมมือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาชีพ ถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาความเจริญให้ท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบสานภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

พระทินวัฒน์ สุขสง ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก มีองค์ประกอบที่

สำคัญ ดังนี้ ๑) วิธีการเผยแผ่ ควรผลิตบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ควรสร้างสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตก ควรผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการชาวตะวันตกและควรกำหนดนโยบายในเชิงรุก ๒) เนื้อหาคำสอน ควรเน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน อีกทั้งไม่ควรโจมตีแนวคำสอนของความเชื่ออื่น ๆ ๓) กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ ควรเน้นกลุ่มของคนท้องถิ่นเจ้าของประเทศที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิม และจัดหลักธรรมให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้ศึกษา ๔) จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ คือ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชีวิตตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จนสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้^{๘๓}

นายสุเทพ สารบรรณ^{๘๔} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้า พระพุทธเจ้า มีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรมแกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ หลักประโยชน์ หลักไตรสิกขาและหลักตระหนักถึงศักยภาพมนุษย์ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความเปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

การวิจัยเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมจาริก ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวกับโครงการพระธรรมจาริกเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า” ผลวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีการเข้าหาผู้นำทางสังคม ปฏิบัติคำสอนเดิม นำเสนอคำสอนใหม่ครอบคลุมบุคคลทุกสถานะ การเยือนตามบ้าน บริการชุมชน การใช้ปาฏิหาริย์ อาศัยบุคลิกลักษณะ การสอนและใช้ลีลาในการสอน ส่วนรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกพบว่า มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ออนไลน์ การปฏิบัติธรรม สอนในมหาวิทยาลัย สื่อสิ่งพิมพ์ การเผยแผ่ในโลกตะวันออกและไทยพบว่า

^{๘๓} พระทินวัฒน์ สุขสง, “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๘๔} นายสุเทพ สารบรรณ. “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

มีลักษณะเหมือนโลกตะวันตก จะแตกต่างเฉพาะการเรียนการสอน โดยเฉพาะในประเทศไทยจะมีตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมหาวิทยาลัย

๒. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก พบว่า พระธรรมจาริกเป็นองค์กรสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขาครอบคลุม ๒๐ จังหวัด มีภารกิจหลักคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดการศึกษา ภารกิจรอง คือ การสงเคราะห์และการพัฒนาสาธารณประโยชน์ รูปแบบกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่ชาวเขาที่ประสบความสำเร็จ เช่น จัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน เฟสบุ๊คเข้าค่ายคุณธรรม บรรพชาภาคฤดูร้อน ชุมนุมยุวพุทธ สอนศีลธรรม จัดการศึกษา ธรรมจาริกสัญจร ทำบุญสัญจร ทำวัตรสวดมนต์เย็นสัญจร การบรรพชา-อุปสมบทหมู่ชาวเขา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ ความสำเร็จที่ผ่านมาอาศัยความเสียสละของพระธรรมจาริก ภาศิเครือข่ายหลายองค์กรที่คอยให้การสนับสนุน โดยเฉพาะกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการและมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่นกนักันดาร

๓. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๕ ประการดังนี้ ๑) การสงเคราะห์และพัฒนาสาธารณประโยชน์ จะเน้นการสงเคราะห์แบบให้ชาวเขามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและการประกอบสัมมาชีพเพื่อการพึ่งตนเอง ๒) รูปแบบ กิจกรรมเผยแผ่ศาสนาธรรมต้องผสมผสานระหว่างรูปแบบเก่ากับใหม่ให้เหมาะสมกับผู้รับ ดังคำกล่าวที่ว่า “เก่าถ้าดีก็เอาไว้ ใหม่ถ้าเหมาะสมก็นำมาใช้” รูปแบบ กิจกรรมเก่าที่สร้างความสำเร็จให้กับองค์กรยังคงสืบสานต่อไป ส่วนรูปแบบใหม่ที่จะนำมาใช้ได้แก่ ปฏิบัติธรรม จัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน ทำเว็บไซต์ เฟสบุ๊ค ทำคลิปธรรมะเป็นภาษาชาวเขาโพสต์บนโปรแกรมยูทูบ ๓) การบริหารองค์กร การจัดทำแผนยุทธศาสตร์จำแนกพื้นที่ เพิ่มสำนักงานระดับจังหวัด ตั้งศูนย์ประสานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ เพิ่มงบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ลงภาคสนามมากขึ้น ควบคุมและประเมินผลงานอย่างสม่ำเสมอ ประสานงานทั้งภายในและนอกองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) ใช้หลัก PDCA เข้ามาตรวจสอบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ๕) กุญแจสู่ความสำเร็จแบบยั่งยืนซึ่งต้องอาศัยปัจจัยดังนี้ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การบริหารงานอย่างมีระบบ มีแผนการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน เน้นรูปแบบ กิจกรรมที่สำคัญ พระธรรมจาริกต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และมีจริยวัตรที่งดงาม มีทีมงานประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ขยายภาศิเครือข่าย เชิญชวนบุคคลทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชนให้มีส่วนร่วมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๘๕}

พระปลัดสุชาติ สุวทณโก (ชีหมื่อแปร) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และพระธรรมจาริกมีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสัญจร ทำบุญสัญจร การทำวัตรสัญจร การแสดง

^{๘๕} พระตาล ญาณโร (สิงห์ทอง), “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ

ตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีล ตลอดจนการสวดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง^{๘๖}

บัณฑิต บุญศรี ได้ศึกษาเรื่อง “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา” ผลการศึกษาพบว่า วิธีการหรือแนวทางที่พระธรรมจาริกได้นำไปสร้างแก่ชาวเขาให้เกิดมีจิตสำนึกในความเป็นไทยนั้นมีหลายแนวทางด้วยกัน คณะพระธรรมจาริกที่ได้นำเอาหลักพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าไปประกาศเผยแผ่และอบรมแนะนำแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยด้วยการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ คือ

๑. จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาศีลธรรมในวันอาทิตย์แก่เด็กชาวเขา อบรมธรรมะในวันธรรมสวนะในอาศรมต่าง ๆ

๒. จัดงานประเพณีต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญแห่งชาติเป็นประจำ

๓. ให้การสงเคราะห์ห่อนุเคราะห์แก่กุลดำนปจจัยการดำเนินชีวิตและสาธารณสุขแก่ชาวเขาผู้ยากไร้

๔. ในส่วนแม่ข่ายที่วัดศรีโสดา ได้จัดตั้งสถานศึกษานับแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา

๕. ให้การฝึกอบรมด้านอาชีพ เช่น ตั้งโรงเรียนสตรีชาวเขาที่วัดวิเวกนาราม

๖. นำชาวเขาแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และการนำชาวเขามาบรรพชาอุปสมบทหมู่ประจำปีและให้ได้รับการศึกษาทั้งสายสามัญและพระปริยัติธรรมเพื่อสร้างศาสนทายาท

๗. จัดตั้งแกนนำชาวพุทธในอาศรมและพื้นที่ที่อาศรมพระธรรมจาริกตั้งอยู่

๘. ส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่เป้าหมายอย่างต่อเนื่องมาถึง ๔๑ ปีกระบวนการเหล่านี้เป็นวิธีการทำให้ชาวเขามิได้เป็นกุศลกระทำในสิ่งที่ถูกต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีและเป็นพุทธศาสนิกชนที่รู้จักบุญคุณของแผ่นดินไทยที่ตนอาศัยอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร สำนึกว่าตัวเองเป็นคนไทยปรารถนาให้พระธรรมจาริกอยู่ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านของตน พระธรรมจาริกนั้นมีส่วนสำคัญยิ่งในการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวเขาเพื่อสร้างชาติให้มั่นคง สร้างความเป็นไทยแก่ชาวเขาดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ดังนั้นวิธีการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา ได้อาศัยการดำเนินงานของรัฐบาล

^{๘๖} **พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมื่อแปร)**, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ

และการเผยแผ่พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา โดยผ่านโครงการพระธรรมจาริก ควบคู่กันไปจึงจะบรรลุผลสำเร็จและอำนวยผลประโยชน์ความสงบสุขร่มเย็นแก่ประเทศชาติในที่สุด^{๘๗}

บุญเลิศ ต้นทอง ได้ศึกษา เรื่องการศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

๑. บทบาทในการพัฒนาสังคมชาวเขา ในด้านศึกษาสงเคราะห์ พบว่า บทบาทของพระธรรมจาริกส่วนใหญ่จะเป็นไปในด้านจัดการศึกษา คือ การจัดการศึกษาแก่ผู้ใหญ่ภาคค่ำ รองลงมาคือการเข้าไปสอนจริยธรรมในโรงเรียน การเปิดสอนพุทธศาสนาวินัยปฏิบัติ เปิดสอนชั้นเรียนสามเณรชาวเขา ตามลำดับ

๒. บทบาทการพัฒนาสังคมชาวเขาในด้านการเผยแผ่ธรรม พบว่า กิจกรรมที่ปฏิบัติมาก คือ การแนะนำชาวเขาให้รู้จักการไหว้พระ สวดมนต์ อบรมธรรมในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา รองลงมา ได้แก่ การออกเยี่ยมบ้านสนทนาธรรม และยังพบว่า การปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ธรรมไม่มีรูปแบบที่แน่นอนแล้วแต่พระธรรมจาริกรูปไหนจะมีความสามารถในการจัดกิจกรรม

๓. บทบาทในการพัฒนาสังคมชาวเขา ในด้านการสงเคราะห์ พบว่า พระธรรมจาริก ได้ให้การสงเคราะห์ชาวบ้านในด้านการให้คำปรึกษามากสุด ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะ ปัญหาด้านสุขภาพ รองลงมา ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ป่วย โดยการแจกจ่ายยารักษาโรคเป็นยาสามัญประจำบ้าน และยาสมุนไพร การสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคมีการปฏิบัติทั่วไปแต่นาน ๆ ครั้ง

๔. บทบาทในการพัฒนาสังคมชาวเขาในด้านการปกครอง พบว่า พระธรรมจาริก ส่วนใหญ่ มีบทบาทด้านปกครอง โดยการใช้หลักธรรมตามหลักธรรมวินัย ปฏิบัติเป็นแบบอย่างและอบรมสั่งสอนพร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการศึกษาธรรมวินัย เข้ารับการอบรมธรรม

๕. บทบาทในการพัฒนาสังคมชาวเขาในด้านการพัฒนาสาธารณูปการ พบว่าพระธรรมจาริกส่วนใหญ่จะมีบทบาทในการก่อสร้างเสนาสนะในอาศรมและนอกอาศรม

๖. ความเห็นของพระธรรมจาริกที่มีต่อบทบาท พบว่า พระธรรมจาริกส่วนใหญ่ เห็นว่าการปฏิบัติด้านการเผยแผ่หลักธรรม บทบาทด้านการปกครอง เป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากทางโครงการพระธรรมจาริก ส่วนบทบาทด้านการศึกษา ด้านการสงเคราะห์และด้านสาธารณูปการเป็นการปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาความจำเป็น ความต้องการของแต่ละพื้นที่^{๘๘}

ประเสริฐ ชัยพิกุลิต ได้ศึกษา เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

^{๘๗} บัณฑิต บุญศรี, “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”, *ปริญญาศิลป-ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๘๘} บุญเลิศ ต้นทอง, “การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓).

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านชาวเขаб้านห้วยปง มีวิธีการที่เหมาะสมและเป็นไปได้ง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไปไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณีและความรู้สึกนึกคิดของชาวเขา คือ การนำเอาวิธีการของกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขามาเป็นปัจจัยหลักในการค้นหาปัญหา แก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง ขณะเดียวกันก็จะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิธีการที่กระตุ้นทำให้ชาวเขามีความตระหนักรู้ว่าเป็นกิจกรรมที่เขามีส่วนเป็นเจ้าของ มีส่วนรับผิดชอบและมีส่วนได้รับผลประโยชน์ผลที่เกิดขึ้น ย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ มีคุณค่าและมีความยั่งยืนสืบทอดต่อไป

ประเด็นสำคัญ เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่บ้านในด้านการพัฒนาหรือด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือด้านอื่น ๆ ก็คือการดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาตนเองและชุมชนแล้วนำไปสู่การใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันและการหาแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับการดำเนินงานกิจกรรมหรือโครงการต่อไป

สำหรับการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริก ได้เป็นอย่างดีและเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อส่งเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ ที่สำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดงานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๔๙}

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และพระมหานันทพันธ์ ปกสฺสโร ได้ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม กรณีศึกษาวัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลด้านปัญหาวิธีแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังนี้

ก. ปัญหาการเผยแผ่พบว่า

- ๑) ขาดบุคลากรที่มีอุดมการณ์ ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย
- ๒) ขาดการวางแผนที่ดี และระยะเวลาที่ไม่เหมาะสม
- ๓) ขาดผู้มีความชำนาญและความต่อเนื่องในการเผยแผ่
- ๔) งบประมาณไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

^{๔๙} ประเสริฐ ชัยพิภักดิ์, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปงอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

- ๕) ขาดหลักสูตรการอบรมในท้องที่มีพระธรรมจาริกปฏิบัติงานอยู่และสถานที่ข้างเคียง
 - ๖) ขาดสื่อต่าง ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกในการเผยแผ่
 - ๗) ขาดกลยุทธ์และกลวิธีในการเผยแผ่กับชนต่างวัฒนธรรม
 - ๘) ชุมชนชาวเขายึดติดตัวบุคคล คือ พระธรรมจาริกเมื่อมีการโยกย้ายก็เกิดปัญหากับพระธรรมจาริกใหม่ที่ไม่ทดแทนเพราะการปรับตัวเข้าหากัน
 - ๙) ขาดความรู้และชำนาญในภาษาของชาวเขาเผ่าที่จะไปจัดตั้งหรือปฏิบัติงานในอาศรม
 - ๑๐) ยังไม่สามารถสร้างศาสนทายาทที่เป็นชาวเขาออกไปปฏิบัติงานในอาศรมท้องถิ่นของตนได้อย่างถาวร
- ข. วิธีการแก้ไขปัญหาด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมได้ข้อสรุปจากการประชุมกลุ่มย่อยดังนี้
- ๑) ควรเน้นให้มุ่งมั่นต่ออุดมการณ์และการเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย
 - ๒) จัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่ให้เพียงพอต่อพื้นที่ที่อยู่ในข่ายการขยายงาน
 - ๓) มีการพัฒนาบุคลากร คือ พระธรรมจาริกในท้องที่ให้มีความรู้ทันสมัยสามารถพัฒนาเทคนิคการเผยแผ่ที่น่าสนใจ
 - ๔) ควรมีสื่อหลากหลายเพื่อเผยแผ่อบรมที่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม
 - ๕) ควรมีระบบการอบรมสัมมนา สร้างความเข้าใจและเกิดอุดมการณ์ร่วมกันเป็นระยะ ๆ
 - ๖) ควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ชี้แจงนโยบายให้ชัดเจนและโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้
 - ๗) ควรฝึกชาวเขาให้เป็นยุวพุทธกลับไปปฏิบัติงานในพื้นที่บ้านเกิดหรือสร้างพระธรรมจาริก ในฐานะศาสนทายาทในท้องถิ่นขึ้นมา
 - ๘) ควรสร้างแกนนำชาวพุทธขึ้นในแต่ละอาศรมให้ได้อาศรมละ ๑ กลุ่มแกนนำ
 - ๙) ควรประเมินผลงานเพื่อการติดตามและพัฒนาของโครงการพระธรรมจาริกอย่างต่อเนื่อง^{๙๐}

ประจวบ ประเสริฐสังข์ ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก: ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่า

ก. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก

๑) ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวกับตัวพระธรรมจาริกเอง ได้แก่ พระธรรมจาริกมีปัญหาในเรื่องการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ ซึ่งทุรกันดาร และห่างไกลไม่มียานพาหนะ ปัญหาเรื่องที่พักอาศัยไม่เพียงพอ ขาดวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ และปัญหาเรื่องอาหารไม่เพียงพอ

^{๙๐} พิลิณัฐ โคตรสุโพธิ์ และพระมหานันทพันธ์ ปภสฺสโร, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษาวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (๒๕๔๖). (อัสสานา)

๒) ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงาน ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนน้อย คือ การจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ ความล่าช้าในการติดต่อสื่อสารรวมทั้งการนิเทศงานที่น้อย

๓) ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ได้แก่ การติดขัดในเรื่องการสื่อสารภาษา กับชาวเขา เนื่องจากพระธรรมจาริกไม่สามารถพูดภาษาของชาวเขาได้ ความขัดแย้งทางแนวคิดระหว่างพระธรรมจาริกด้วยกันและความขัดแย้งในทางค่านิยมของชาวเขาบางส่วนที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก

ข. ข้อเสนอแนะ

๑) ผู้บริหารโครงการควรพิจารณาถึงวิธีการที่จะพัฒนาการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการฝึกอบรม การสนับสนุนความพึงพอใจและควรให้มีการตรวจเยี่ยมมากขึ้นกว่าเดิม

๒) พระธรรมจาริกผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ควรปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านให้ได้ แต่ไม่ควรละทิ้งพระธรรมวินัย ควรจะอยู่อย่างกลมกลืนให้ญาติโยมได้ทำบุญรวมทั้งการกระจายเสียงของหอกระจายข่าวควรเปิดเสียงให้พอดี^{๙๑}

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และคณะ^{๙๒} ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการวิจัย พบว่า

๑. ผลการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ โดยรวม มีผลการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๐ เมื่อพิจารณาแต่ละมิติ พบว่า มิติการพัฒนาด้านจิตใจ มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ส่วนมิติที่มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางมี ๔ มิติ โดยเรียงระดับการพัฒนาจากมากไปหาน้อย คือ มิติการพัฒนาด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๖ มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๕ มิติการพัฒนาด้านสาธารณสุขมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๔ และมิติการพัฒนาด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๒ ส่วนมิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๒ ซึ่งมีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรม จาริกในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า ปัจจัยด้านการดำเนินงานเป็นทีมส่งผลอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การทำงานเป็นทีมของพระธรรมจาริกกับแกนนำและชาวบ้านในชุมชน องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ การสร้างบุคลากร และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทีมงาน รองลงมาปัจจัยด้านศักยภาพพระธรรมจาริก องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ ประสิทธิภาพการทำงานของพระธรรมจาริกและการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน และปัจจัยการมีส่วนร่วม องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ การมีส่วนร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจ และการมีส่วนร่วม

^{๙๑} ประจวบ ประเสริฐสังข์, “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก: ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙).

^{๙๒} พระอรุณเมธี และคณะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ”, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๗)

ดำเนินการร่วมรับผิดชอบ ระหว่างพระธรรมจาริก แขนงนำชุมชนและชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

๓. แนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ คือ โครงการพระธรรมจาริกควรสร้างกระบวนการ ให้พระธรรมจาริกกับชาวบ้านในชุมชนทำงานร่วมกันเป็นทีมอย่างเข้มแข็งเพื่อ พัฒนาชุมชน พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพพระธรรมจาริกให้มีความรู้ และทำงานอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งกำหนดให้พระธรรมจาริกสร้างกลไกการมีส่วนร่วมกับแกนนำชุมชน และชาว บ้านในชุมชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาอย่างบูรณาการ อีกทั้งโครงการพระธรรมจาริกควรสร้างคู่มือการพัฒนาชุมชนแก่พระธรรมจาริก ที่ปฏิบัติงานในชุมชนของแต่ละชนเผ่า พร้อมกับการสร้างกลไกหนุนเสริมงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการพัฒนาชุมชนบน พื้นที่สูงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๙๓}

ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, ผศ.ประเสริฐ ปอนถิ่น ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอำเภอภักดีวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ได้ผลวิจัยพบว่า

ด้านการปกครอง พบว่า ในแต่ละชุมชนมีพระสงฆ์หรือสามเณรปฏิบัติงาน จำนวน ๑ รูป มีศิษย์วัดอยู่บ้างเล็กน้อย และมีการเข้าร่วมประชุมร่วมกับชาวบ้าน ในชุมชนบางแห่งมีแกนนำชาวพุทธ มีหัวหน้าศูนย์เป็นผู้บังคับบัญชาเบื้องต้นเป็นผู้กำกับดูแลให้คำปรึกษาแก่พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานอยู่ในอาศรมตามหมู่บ้าน แต่ไม่มีอำนาจในการให้ทุนให้โทษ และอำนาจในการตัดสินใจในการส่งย้ายปฏิบัติงานตามนโยบายของโครงการพระธรรมจาริก หรือรับคำสั่งจากผู้บริหารโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา มาปฏิบัติเท่านั้น การปกครองจึงมีลักษณะศูนย์รวมอำนาจ ไม่กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นหรือศูนย์ส่งเสริมศีลธรรมบนพื้นที่สูง ทำให้งานของพระธรรมจาริกไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ในอำเภอภักดีวัฒนา ไม่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกภาษาบาลี เพราะพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในเขตอำเภอภักดีวัฒนา ส่วนใหญ่มาปฏิบัติงานเรียนจบนักธรรมแล้ว และมาปฏิบัติธรรมเพียงชั่วคราวเท่านั้น และเป็นอำเภอที่เกิดขึ้นมาใหม่ ดังนั้นจึงไม่มีการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งในการเผยแผ่ที่ไม่มีสำนักเรียนด้านพระพุทธศาสนาเนื่องจากขาดบุคลากรด้านครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ในชุมชนได้มีการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้กับบุตรหลานของคนในชุมชนที่เรียนในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษาที่อยู่ใกล้อาศรมในบางพื้นที่บางพื้นที่ยังไม่เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เนื่องจากพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ยังไม่มีความพร้อมในการทำหน้าที่ในการเป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก และเยาวชนในด้าน

^{๙๓} พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ”, **ดัชนีนิพนธ์การบริหารการพัฒนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๘).

พระพุทธศาสนาด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนมีการการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้กับชาวบ้านในโอกาสที่สำคัญ เช่น วันสำคัญของชาติ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามเทศกาล โดยเน้นให้ชาวบ้านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตโดยวิธีการเผยแผ่ทางเสียงตามสาย ทางวิทยุชุมชน หรือแสดงธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ และชักจูงให้เด็กและเยาวชนเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะในแต่ละปี

ด้านสาธารณูปการ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยคิด และช่วยชาวบ้านจัดทำโครงการด้านสาธารณูปการในชุมชน โดยเขียนโครงการเสนอของบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการเสนอของบประมาณในการสร้างหรือซ่อมอาคาร จากสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคด้วย และมีการปลูกไม้ยืนต้นในอาคารเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชน อาคารในแต่ละแห่งยังขาดงบประมาณ ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างหรือซ่อมแซมอาคาร ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน มีผลทำให้สมาชิกในหมู่บ้านมารับบริการใช้อาคารในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่สะดวกเท่าที่ควร

ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาสังคมหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ช่วยเหลือเฉพาะราย ช่วยเหลือกลุ่มชน และช่วยงานชุมชน และเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนด้วย พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการปฏิบัติงานกับชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกรด้านการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การจัดการโครงการต่าง ๆ ด้านการพัฒนาชุมชน ตามความต้องการของสมาชิกชุมชน โดยเสนอโครงการไปยังหน่วยงานระดับท้องถิ่นหรือเสนอต่อโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค^{๔๔}

ใจ บุญชัยมิ่ง ได้ศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์ในเขตภาคเหนือ ผลวิจัยพบว่า

พระธรรมจาริกและองค์กรศาสนาคริสต์ มีประวัติการเผยแผ่ศาสนามาเป็นเวลานาน จนมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ ตลอดทั้งเป็นผู้มีความสำคัญอันดียิ่งต่อการเผยแผ่ศาสนาทั้งสองสามารถนำคำสอนไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ ให้สังคมโลกทั่วไปได้รับรู้ กลวิธีในการเผยแผ่คำสอนของศาสนาทั้งสอง สามารถสรุปได้เป็น ๖ ประการ คือ (๑) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนา (๒) แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์เชิงรุกเชิงรับ (๓) บทบาทหน้าที่และกลวิธีเผยแผ่คำสอน(๔) แนวคิดการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย (๕) เปรียบเทียบความสำเร็จยุทธศาสตร์-กลยุทธ์ของพระธรรมจาริกและองค์กรศาสนาคริสต์ (๖) จุดเด่น จุดด้อยของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์

ปัญหาและอุปสรรคของการเผยแผ่คำสอนของศาสนาทั้งสอง สามารถสรุปได้เป็น ๘ ประการ คือ (๑) ปัญหาด้านงบประมาณ (๒) ปัญหาด้านการสื่อสารคำสอน (๓) ปัญหาด้านนักเผยแผ่

^{๔๔} ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, ผศ.ประเสริฐ ปอนถิ่น, “กระบวนการทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่”, งานวิจัยการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๘).

(๔) ปัญหาด้านขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน (๕) ปัญหาด้านการคมนาคม (๖) ปัญหาด้านการขาดความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมชาวพื้นที่สูง (๗) ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการทำงาน (๘) ปัญหาด้านการกำหนดแผนและนโยบาย แผนการปฏิบัติงานประจำปี

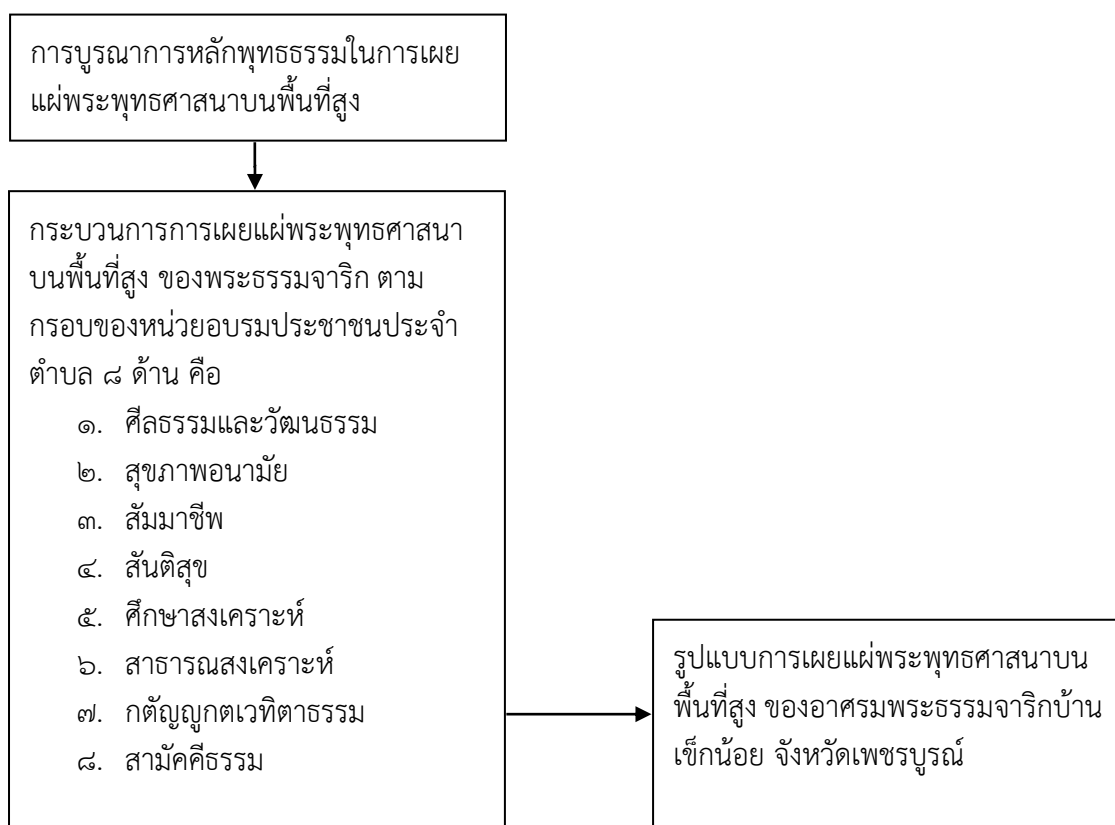
ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า พระธรรมจาริกและองค์กรศาสนาคริสต์มีบทบาทต่อการเผยแผ่ศาสนา จนสามารถเป็นนักเผยแผ่ที่ดีได้แต่การศึกษาในเชิงลึก พบว่า นักเผยแผ่ศาสนาทั้งสองมีจำนวนน้อยมาก และมีจิตใจนักเสียสละน้อย ดังนั้น คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรพัฒนาระบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับความเจริญทางสังคม ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพสืบต่อไป^{๙๕}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สรุปได้ว่า พระธรรมจาริกเป็นพระสงฆ์คณะหนึ่ง ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาสังคมและสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร เขตภาคเหนือของประเทศไทย ตลอดจนการแก้ไขปัญหา สร้างความมั่นคง สร้างความสงบสุขตามแนวชายแดนภาคเหนือ เป็นผู้ “สร้างสังคมคุณธรรม ในวัฒนธรรมที่หลากหลาย” ของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมจาริกนั้นมีปัญหาอุปสรรคมากมาย ทั้งปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวกับตัวพระธรรมจาริกเองและปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวกับการบริหารงาน ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและพระสงฆ์ จึงควรให้การสนับสนุน เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคม การสงเคราะห์ชาวไทยภูเขา การแก้ไขปัญหาสังคม การสร้างความสงบสุข ความมั่นคงตามแนวชายแดนของพระธรรมจาริกให้เป็นไปด้วยความราบรื่น เรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์และบังเกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนา ต่อชาวไทยภูเขาและต่อประเทศชาติสืบต่อไป

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

^{๙๕} ใจ บุญชัยมิ่ง, “เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์ในเขตภาคเหนือ”, งานวิจัยการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ วิทยาลัยเขตพะเยา, ๒๕๕๕).

แผนภูมิภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ” เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดขั้นตอนและระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบในการวิจัย

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

๓.๔ ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

๓.๕ ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล

๓.๖ วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗ เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เกี่ยวกับ พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อให้ทราบข้อมูลรายละเอียดและประกอบกับการศึกษาค้นคว้า เพื่อนำมาวิเคราะห์และอธิบายตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑. รูปแบบการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับกระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒. รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย จำนวน ๒๘ ท่าน แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ พระผู้บริหารระดับสูง ของโครงการพระธรรมจาริกทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ๗ รูป พระธรรมจาริกผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๑๐ รูป ประชาชนในพื้นที่ ๕ คน เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่เกี่ยวข้อง ๖ คน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๔ กลุ่ม จำนวนทั้งหมด ๒๘ ท่าน ได้แก่

๑. ผู้บริหารระดับนโยบายของพระธรรมจาริก ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค

- ๑) พระวิมลเมธี รองประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๑
- ๒) พระครูปลัดสุชาติ สุชาติโต เลขานุการประธานคณะพระธรรมจาริก
- ๓) พระครูใบฎีกาสวรรณ เตชวโร หัวหน้าฝ่ายการศึกษา สำนักงานบริหารงานฯ
- ๔) พระครูปัญญาสังฆการ หัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริกนิเทศ
- ๕) พระครูสังฆรักษ์ธวัชชัย กิตติคุณ หัวหน้าฝ่ายสาธารณูปการ
- ๖) พระสุพงษ์ กตปุญโญ รักษาการหัวหน้าฝ่ายบุคลากร
- ๗) พระปลัดประทีน วรสหโรผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริกนิเทศ

๒. พระธรรมจาริกในพื้นที่ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

- ๑) พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท หัวหน้าศูนย์ฯ
- ๒) พระสมุห์ณัฐพล กตปุญโญ
- ๓) พระชยชัย กิตติภทโท
- ๔) พระบุญธรรม โชติปญโญ
- ๕) พระครูสมเธร์พัฒนัย
- ๖) พระแก้ว กลยาโณ
- ๗) พระสองเมือง นครธมโม
- ๘) พระบุญยงค์ เขมชโย
- ๙) พระอุทัย อุทโย
- ๑๐) พระพระครูปลัดเรืองฤทธิ์ ภูริสีโล

๓. ประชาชนบนพื้นที่สูง ในพื้นที่อาศรม ในพื้นที่ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

- ๑) นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล กำนันตำบลเข็กน้อย แกนนำชาวพุทธ
- ๒) นายเกรียงไกร แซ่หลอ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๓) นายชินวงศ์ เชิดกิจชัย กุศราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๔) นายชาตรี สีเจริญวงศ์ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๕) นายวันชัย มงคลศรีโรจน์ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย

๔. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่เกี่ยวข้อง

- ๑) นางวรรณภา สุขคง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์
- ๒) นายอรัญ รอบไธสง ผู้อำนวยการศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูง พิษณุโลก
- ๓) นายเจริญรัตน์ ทรัพย์เจริญ เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดพิษณุโลก
- ๔) นางจุฑาทิพ ทองเอก เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์
- ๕) นายทะนงศักดิ์ อ่อนเอม เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์
- ๖) นายแสงทอง แซ่ท้าว พนักงานศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยมีลำดับขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

๑. สสำรวจและรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับทั้งตำราและหนังสือของนักวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดไว้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับพระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๔ ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

ขั้นตอนสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ลงพื้นที่ สสำรวจ สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยรวบรวมจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕. นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งรายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสัมภาษณ์

๖. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง และนำไปสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ซึ่งมีประเด็นในการสัมภาษณ์ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ บริบท กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๕ ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตทำการลงสัมภาษณ์

๒. เตรียมศึกษาข้อมูลด้านเอกสารเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา จากนั้นจึงลงสำรวจพื้นที่ครั้งแรก นอกจากนี้ยังเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลอื่น ๆ อีก เช่น สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน

๓. การเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยจะทำการค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย บทความ จดหมายเหตุและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๖ วิเคราะห์ข้อมูล

๑. จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

๒. นำข้อมูลที่ได้จากการ สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๘ คน มาวิเคราะห์โดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา โดยหาสิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่แตกต่างกัน หรือสิ่งที่สัมพันธ์กันขององค์ความรู้กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง หลังจากนั้นจะทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาวิเคราะห์ความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่

๓. สรุปอ้างอิงไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใด หลังจากนั้นได้ตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลบางส่วนขาดความสมบูรณ์ ต่อจากนั้นจึงวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

๓.๗ เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์

การสรุป อภิปรายและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนที่นำข้อสรุปมาสังเคราะห์เชื่อมโยงสู่ภาพรวม และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ บริบท ความเป็นมา กระบวนการการ และรูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของคณะพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เน้นการนำผลการศึกษาวิเคราะห์มาเผยแพร่แก่คณะสงฆ์ คณะผู้บริหารโครงการพระธรรมจาริก รัฐบาล คือกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริก

บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้กลุ่ม ตัวอย่าง จำนวน ๒๘ รูป/คน ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นรูปแบบพรรณนา โดยจำแนกผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๔.๔ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๔.๕ สรุปองค์ความรู้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

๔.๑.๑ บริบทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก

หลังจากที่รัฐบาลมอบหมายให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูงซึ่งเป็นประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศที่อาศัยอยู่ภูเขากลุ่มในถิ่นทุรกันดาร ๒๐ จังหวัด ประมาณ ๙๐๐,๐๐๐ คน เพื่อพัฒนาให้เป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยได้เข้าไปดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อาทิ การพัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคม และพัฒนาจิตใจ^๑

พ.ศ. ๒๕๐๗ นายประสิทธิ์ ดิษฐ์วัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา ได้พิจารณาเห็นว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับเรื่องความสงบ สันติ และปัญญา ฯลฯ ควรอย่างยิ่งที่จะ

^๑ โครงการพระธรรมจาริก, รายงานโครงการพระธรรมจาริก ประจำปี ๒๕๖๑, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๒), หน้า ๖.

นำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่าง ๆ ให้เกิดความสงบ สันติ และพัฒนา ปัญญาอย่างยั่งยืนได้ จึงร่วมกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรฯ จัดทำโครงการทดลองส่งพระสงฆ์ขึ้นไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปรากฏว่าโครงการทดลองเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยิ่ง จึงได้เสนอให้มหาเถรสมาคมเห็นชอบให้ดำเนินการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่าง ๆ ภายใต้อำนาจ “โครงการพระธรรมจาริก” ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ สุวรรณ สุวณฺโฑ) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกชุดแรก โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ) การดำเนินการโครงการพระธรรมจาริก ตลอด ๖ ทศวรรษ พอสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ตารางลำดับเหตุการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของคณะพระธรรมจาริก

ปี พ.ศ.	การดำเนินงานกิจกรรม	รายละเอียด
๒๕๐๗	กำเนิดโครงการพระธรรมจาริก	- นำพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง นำโครงการฯ ไปปรึกษาพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เห็นชอบ จึงเริ่มจัดทำโครงการทดลอง
๒๕๐๘	เริ่มต้นทดลอง	ทำโครงการนำร่อง ด้วยการส่งพระสงฆ์ ๕๐ รูป แบ่งออกเป็น ๑๐ กลุ่ม ๆ ๕ รูป โดยแต่ละรูปมีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๑๐ หมู่บ้าน ใช้เวลาปฏิบัติงาน ๔๕ วัน (เม.ย. - พ.ค.) จัดบรรพชาสามเณรชนเผ่าขึ้นครั้งแรก ประเมินโครงการเกิดผลสัมฤทธิ์ด้วยดี
๒๕๐๙	เกิดโครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก และดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริกในระยะยาว	พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกชุดแรก และนำโครงการเพื่อขออนุมัติต่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ถือว่าเป็นภารกิจหนึ่งของกรมฯ โดยได้อุปถัมภ์โครงการในลักษณะเป็นงบอุดหนุน
๒๕๑๔	ตั้งมูลนิธิเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร	เพื่อการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริกเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และมีงบประมาณอย่างเพียงพอ
๒๕๒๘	ตั้งศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค	ก่อตั้งศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคขึ้น ที่วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เปิดสำนักเรียนบาลีสำหรับพระภิกษุสามเณรชนเผ่า ณ วัดช้างเคียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ปี พ.ศ.	การดำเนินงานกิจกรรม	รายละเอียด
๒๕๒๙	แบ่งเขตบริหารงาน	เมื่อพื้นที่ปฏิบัติงานของโครงการพระธรรมจาริกเพิ่มขยายขึ้น จึงแบ่งเขตการบริหารงาน เพื่อเป็นการกระจายอำนาจในการบริหาร โดยแบ่งออกเป็น ๔ เขต ตั้งรองประธานคณะพระธรรมจาริก ตั้งผู้ประสานงานภาค
๒๕๓๓	ทำโครงการพืชสมุนไพร	เนื่องจากเล็งเห็นประโยชน์ของพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาชนเผ่า จึงทำโครงการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อช่วยเหลือตนเอง และชาวบ้านด้านสุขภาพ
๒๕๓๖	จัดทำโครงการค่ายคุณธรรม	ด้วยเล็งเห็นเยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการเป็นพุทธศาสนิกชนในอนาคต จึงจัดทำค่ายคุณธรรม ขยายไปทุกเขตปกครอง
๒๕๓๗	แต่งตั้งประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ ๒	เมื่อสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ มรณภาพลง จึงได้แต่งตั้งสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ ๒
๒๕๓๘	จัดทำโครงการธรรมจาริกสัญจร	เพื่อให้เข้าถึงหมู่บ้านราษฎร์บนพื้นที่สูงให้มากที่สุด แต่ด้วยข้อจำกัดด้านบุคลากร จึงได้จัดโครงการธรรมจาริกสัญจร โดยจัดพระเป็นกลุ่มๆ ละ ๕-๖ รูปจาริกไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อทำกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดบรรพชาอุปสมบทหมู่ราษฎร์บนพื้นที่สูง ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต กรุงเทพฯ
๒๕๓๙	ประกาศใช้ระเบียบคณะพระธรรมจาริก	ด้วยการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก เมื่อมีการขยายเขตพื้นที่ และบุคลากรมากขึ้น จึงได้จัดทำระเบียบคณะพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อความชัดเจนด้านการบริหารงาน ตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ๑๖ ศูนย์อบรม
๒๕๔๖	ตั้งสภายุวพุทธธรรมจาริก	ตั้งสภายุวพุทธธรรมจาริกขึ้น เป็นเครือข่ายภาคเหนือเพื่อดำเนินการกิจการด้านเยาวชน

ปี พ.ศ.	การดำเนินงานกิจกรรม	รายละเอียด
๒๕๕๘	แต่งตั้งประธานคณะพระธรรมจาริกกรุปที่ ๓	เมื่อสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ได้ลาออกจากตำแหน่ง มหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งพระเทพกิตติเวที เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต กรุงเทพฯ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกกรุปที่ ๓
๒๕๖๐	โครงการธรรมห่มดอย	จัดปฏิบัติธรรมแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง จัดเดินธุดงค์สัญจรไปตามหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่นอกเขตรับผิดชอบ

ปัจจุบัน “พระเทพกิตติเวที” เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก ได้สืบสานงานอย่างต่อเนื่อง โดยมี พระวิมลเมธี เป็นรองประธาน รูปที่ ๑ มีพระอุดมบัณฑิต เป็นรองประธาน รูปที่ ๒ มีพระเดชพระคุณพระเทพโกศล เจ้าอาวาสวัดศรีโสดา พระอารามหลวง เป็นผู้อำนวยการสำนักงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค รวมทั้งพระเถระผู้ใหญ่ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคให้ความอุปถัมภ์การดำเนินงานพระธรรมจาริก^๒

๔.๑.๒ บริบทของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ตั้งอยู่ในหมู่บ้านชนชนราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้ง หมู่ที่ ๘ บ้านชัยชนะ ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ ในอดีตตั้งอยู่ที่หน้าโรงเรียนบ้านเข็กน้อย หมู่ที่ ๔ ตำบลเข็กน้อย เนื้อที่โดยประมาณ ๒ ไร่ ๑ งาน เนื่องจากตำบลเข็กน้อยเป็นชุมชนชาวเขาที่ยังนับถือบรรพบุรุษดั้งเดิม ไม่เข้าใจหลักพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีการจัดส่งพระธรรมจาริกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบางช่วงเวลา ทำให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ต่อเนื่อง ก่อให้ราษฎรในพื้นที่ไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ประกอบกับราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ยังนับถือบรรพบุรุษดั้งเดิมอยู่ ทำให้เป็นการยากต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕-๒๕๔๗ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้โอนย้ายอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ให้ขึ้นกับการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นผู้รับผิดชอบ

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ได้ขอพื้นที่อาศรมคืนจากคณะสงฆ์ และได้จัดส่งพระธรรมจาริก จำนวน

^๒ โครงการพระธรรมจาริก, รายงานโครงการพระธรรมจาริก ประจำปี ๒๕๖๑, (เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๖๒), หน้า ๗.

๔ รูป เป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มาทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย เนื่องจากอาศรมเดิมตั้งอยู่บริเวณหน้าโรงเรียนมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถพำนักได้ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ ๓๘ จังหวัดเพชรบูรณ์ ร่วมกับพระธรรมจาริก ผู้บริหารสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จึงได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาที่พำนักให้พระธรรมจาริกขึ้นใหม่ จึงได้ขอใช้ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา (เก่า) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ บ้านปากกล้วย เป็นที่พำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาชั่วคราว จนกว่าจะมีสถานที่สร้างอาศรมพระธรรมจาริกแห่งใหม่

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการจัดหาสถานที่ดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อยแห่งใหม่ โดยมีการทำประชาคมตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๐ เพื่อลงมติยกที่ดินสาธารณะประโยชน์ของตำบลเข็กน้อย ให้มีการดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ ที่ประชาคมจึงได้มีมติยกที่ดินจำนวน ๖ ไร่ เพื่อดำเนินการสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ ได้ดำเนินการปักเขตที่ดินสาธารณะประโยชน์ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๑ หลังจากนั้นได้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคที่ดินติดกับพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวน ๑๔ ไร่เพื่อถวายพระธรรมจาริกสร้างศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อยแห่งใหม่ รวมที่ดินศูนย์อบรมฯ บ้านเข็กน้อย แห่งใหม่ทั้งสิ้น ๒๐ ไร่ โดยมี พระครูใบฎีกาภูวนารถ ธมมานนโท เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างฝ่ายสงฆ์และมียายกฤษณ์ ฤทธิ์รอด เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างฝ่ายฆราวาส^๓

หมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบ

หมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร พื้นที่รับผิดชอบ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน ดังนี้^๔

ตารางที่ ๔.๒ จำนวนหมู่บ้านและประชากรในความรับผิดชอบอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ประชากร	
					ครัวเรือน	คน
๑	ห้วยน้ำขาว	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๐๒	๙๒๑
๒	เข็กน้อย	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๓๑๘	๑,๐๙๕
๓	ปากกล้วย	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๓๐	๙๔๘
๔	เข็กน้อย	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๓๕๑	๑,๑๗๘
๕	เล่าลือเก่า	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๙๖	๑,๓๐๑
๖	ปากทาง	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๙๗	๑,๓๐๖
๗	ศักดิ์เจริญ	เข็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๗๗	๕๐๑

^๓ จุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล, ประวัติอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย, (เพชรบูรณ์, ม.ป.ท., ๒๕๕๑). (อัดสำเนา)

^๔ องค์การบริหารส่วนตำบลเข็กน้อย, ประชากรตำบลเข็กน้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hmongthaiculture.blogspot.com/2015/04/blog-post_38.html [๕ กุมภาพันธ์ ๖๒].

๘	ชัยชนะ	เช็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๑๕๘	๘๓๔
๙	ประกอบสุข	เช็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๑๕๘	๘๓๔
๑๐	เจริญพัฒนา	เช็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๑๕๒	๗๔๗
๑๑	ศิริรัตน์	เช็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๒๔	๑,๐๔๒
๑๒	สันติสุข	เช็กน้อย	เขาค้อ	เพชรบูรณ์	๒๖๑	๑,๔๕๒

๔.๑.๓ บริบทของชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งบ้านเช็กน้อย

ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ได้อพยพจากจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน มาอาศัยอยู่ในเขตรอยต่อของ ๓ จังหวัด คือ เพชรบูรณ์ พิษณุโลก และเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ และได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๗๕ หลายหมู่บ้าน เช่น บ้านเช็กเก่า บ้านป่าหวาย บ้านห้วยทราย บ้านแม่หัวผา บ้านเขาขาด ฯลฯ โดยราษฎรยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เพื่อการยังชีพ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ผลกระทบจากการเมืองของประเทศ และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวไทยภูเขา เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้เข้าแทรกซึมและปลุกระดมเป็นเหตุให้ราษฎรชาวไทยภูเขาได้ถูกแยกออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งได้หลบหนีเข้าป่า เพื่อร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และอีกกลุ่มหนึ่งเข้าร่วมกับทางรัฐบาล

พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๔ ทางกองทัพบกที่ ๓ กรมประชาสงเคราะห์และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้จัดพื้นที่ให้กับชาวไทยภูเขากลุ่มที่ได้เข้าร่วมกับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๔๕,๐๐๐ ไร่ เพื่อให้ราษฎรชาวไทยภูเขากลุ่มดังกล่าวได้เข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพมาจนปัจจุบันนี้

จากนโยบาย ๖๖/๒๕๒๓ ทำให้ราษฎรชาวไทยภูเขากลุ่มที่ได้หลบหนีเข้าป่า ได้กลับเข้ามามอบตัวต่อทางการ และส่วนใหญ่จะย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านเช็กน้อย (ในขณะนั้น) เนื่องจากมีญาติอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว ทำให้ปัจจุบันมีราษฎรอาศัยอยู่ในตำบลเช็กน้อยเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดสรรพื้นที่บางส่วนให้ราษฎรชาวไทยภูเขาไปอาศัยอยู่บ้างแล้วก็ตาม

บ้านเช็กน้อย ได้รับการประกาศจากกระทรวงมหาดไทยให้เป็นตำบล เมื่อปี ๒๕๓๒ โดยมีนายประจวบ ฤทธิเนติกุล เป็นกำนัน ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นสภาตำบลเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเช็กน้อย ชั้น ๕ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลเช็กน้อย ได้รับการปรับขนาดเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดกลาง

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวม้ง

๑. ประเพณีปีใหม่ม้ง (น่อเปี๊จาว) ตรงกับวันขึ้น ๑ ค่ำ ๒ ค่ำ และ ๓ ค่ำของเดือนหนึ่ง จัดเป็นวันฉลองปีใหม่อีกเป็นทางการ ซึ่งทุกคนจะหยุดหน้าที่การงานทุกอย่างในช่วงวันดังกล่าวนี้ และจะมีการจัดการละเล่นต่าง ๆ ในงานขึ้นปีใหม่ เช่น การละเล่นลูกช่วง การตีลูกข่าง การร้องเพลงม้ง

๒. ประเพณีการกินข้าวใหม่ การกินข้าวใหม่จะทำการในเดือน ตุลาคมของทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่ปลูกขึ้นมาเพื่อที่จะเซ่นถวายให้กับผีปู่-ผี ย่า จะเริ่มเกี่ยวได้เมื่อรวงข้าวสุกแต่ยังไม่เหลืองมากนักำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เมล็ดข้าวแข็งและเปลือกข้าวแห้ง เพื่อให้สะดวกในการตำข้าว ในอดีตนั้นนิยมการตำข้าวด้วยโคกกระเดื่อง เมื่อตำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้าวมาหุงเพื่อเซ่นไหว้ผีปู่-ผีย่า ทำโดยการนำไก่ตัวผู้มาเซ่นไหว้ตรงผีประตูก่อน

สภาพทางสังคม

การศึกษา

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๗ แห่ง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เอกชน จำนวน ๒ แห่ง

โรงเรียนประถมศึกษา(ขยายโอกาส) จำนวน ๒ แห่ง

โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน - แห่ง

ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน - แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

วัด จำนวน ๑ แห่ง

อาศรมพระธรรมจาริก จำนวน ๑ แห่ง

โบสถ์ศาสนาคริสต์ จำนวน ๓ แห่ง^๕

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และเพื่อตอบคำถามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเป็นข้อสรุปสาระสำคัญพบว่ากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์จากการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ความเห็นว่า กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีดังนี้

๑. ระดับนโยบาย

๑) เมื่อรับนโยบายจากประธานคณะพระธรรมจาริก จากการประชุมคณะพระธรรมจาริกประจำปี ณ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและ

^๕ องค์การบริหารส่วนตำบลเข็กน้อย, ข้อมูลพื้นฐานตำบลเข็กน้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://hmongthaiculture.blogspot.com/2015/04/blog-post_38.html, [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

ส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ได้นำเอานโยบายมาวิเคราะห์ ถึงวัตถุประสงค์ แนวปฏิบัติ เพื่อสอดคล้องกับภารกิจหลักและภารกิจรองของโครงการพระธรรมจาริก รวมไปถึงความเหมาะสมกับพื้นที่ที่ปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในเขตที่รับผิดชอบ

๒) นัดประชุมคณะพระธรรมจาริก แกนนำชาวพุทธในพื้นที่ ในศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เพื่อช่วยกันจัดทำแผนการดำเนินงาน เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงให้เป็นไปตามนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก โดยได้ร่วมมือกันจัดทำแผนการปฏิบัติงานทุกไตรมาส

๓) มอบหมายงานตามแผน ให้พระธรรมจาริกแต่ละพื้นที่ที่รับผิดชอบ ให้ปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก เช่น มอบหมายให้พระใบฎีกาณัฐพล กตปุญโญ เป็นผู้รับผิดชอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ ตามพื้นที่กันดารต่าง ๆ โดยมีภารกิจในสำรวจ ระดมทุน ในการแจกของอุปโภคบริโภค แจกทุนการศึกษา แก่นักเรียนในถิ่นกันดาร มอบหมายให้พระบุญยงค์ เขมขโย ไปรับผิดชอบสร้างอาศรมพระธรรมจาริก บ้านพระธรรมจาริกพัฒนา ตำบลโค่นเปือย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าลื้อ จำนวน ๗๐ หลังคาเรือน ที่โดนหลอกลวงมาจากจังหวัดเชียงราย ไม่มีสัญชาติ ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยมีพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานโท เป็นผู้ระดมทุนในสร้างศาลา ภูมิ เจดียย์ ห้องน้ำห้องสุขา เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านทั้งเรื่องการพัฒนาจิตใจ และเรื่องอาหาร เวชภัณฑ์ และเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น

๔) ประชุมสรุปงานประจำเดือน หัวหน้าศูนย์อบรมฯ มีหน้าที่ในการรวบรวมผลการดำเนินงานของอาศรมแต่ละอาศรม เพื่อประมวลเป็นรายงานความคืบหน้าของศูนย์อบรมฯ เพื่อไปนำเสนอผู้บริหารระดับสูง ในการประชุมประจำเดือน ของคณะกรรมการพัฒนางานพระธรรมจาริก ภาคสนาม ณ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีผู้บริหารระดับสูง เช่น ประธานคณะพระธรรมจาริก รองประธานคณะพระธรรมจาริก รวมไปถึงผู้บริหารระดับปฏิบัติการเข้าร่วมประชุมด้วย ในการประชุมจะมีข้อหารือกิจกรรมปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขระดับอาศรม ระดับศูนย์อบรม ระดับโครงการพระธรรมจาริกด้วย

๕) แก้ไขปรับปรุงระบบการปฏิบัติงาน เมื่อเกิดปัญหา จะมีการนัดประชุมคณะพระธรรมจาริกระดับศูนย์อบรม เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาอุปสรรค รวมไปถึงหัวหน้าศูนย์อบรม จะลงพื้นที่เพื่อไปสำรวจปัญหา ช่วยแก้ปัญหาพร้อมกับกรรมการอาศรม แกนนำชาวพุทธประจำอาศรม ให้กำลังใจพระธรรมจาริกในพื้นที่

๒. ระดับปฏิบัติการ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ให้สัมภาษณ์ว่า การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก ในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย เริ่มจากการรับแผนการปฏิบัติงานจากการประชุมประจำเดือนของศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์แล้ว ดำเนินการตามแผนการดำเนินการที่ทำร่วมกัน รวมทั้งดำเนินการโดยไม่มีแผนด้วยเพราะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และตามความเหมาะสมกับบริบทในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ต้องทำผ่านกิจกรรมเป็นหลัก จะทำแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามพื้นราบทั่วไปไม่ได้ เช่น การจัดกิจกรรมส่วนมากใช้เวลากลางคืน ส่วนกลางวันชาวบ้านไปประกอบอาชีพไม่มีเวลาเพียงพอ ซึ่งเมื่อสรุปตามหลักองค์ประกอบของหน่วยอบรมประชาชนทั้ง ๘ ด้าน ได้ดังนี้

๑) ด้านศีลธรรมวัฒนธรรม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ให้ความเห็นตรงกันว่า อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และอาศรมในพื้นที่รับผิดชอบ ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

(๑) จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และชุมชน จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เชิญชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม แสดงพระธรรมเทศนา เวียนเทียน เพื่อยกระดับคุณภาพคุณภาพจิตใจ เสริมสติปัญญา มีราษฎรบนพื้นที่สูงเฝ้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก

รูปที่ ๔.๑ กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

(๒) จัดกิจกรรมวันสำคัญของชาติ โดยได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ โดยกิจกรรมเป็นรูปแบบการสวดมนต์-ปฏิบัติธรรม ถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ การบรรพชาอุปสมบทหมู่ถวายเป็นพระราชกุศลแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นต้น โดยได้จัดกิจกรรมบูรณาการร่วมกับคณะสงฆ์ในพื้นที่ องค์การภาครัฐ เช่น ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และที่สำคัญคือชุมชน สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ

นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล กำนันตำบลเข็กน้อย แกนนำชาวพุทธประจำอาศรมเข็กน้อย^๖ ว่า ตั้งแต่พระอาจารย์พระครูใบฎีกาภูวนาท มาอยู่ประจำอาศรม ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของอาศรม เป็นอย่างมาก ตั้งแต่ไม่มีอะไรจนถึงตอนนี้ ได้ก่อสร้างเป็นอาศรมที่สมบูรณ์แบบยิ่งกว่าวัดเสียอีก และที่สำคัญพระอาจารย์ได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ทำให้พี่น้องชาวม้งบ้านเข็กน้อย ให้ความเคารพนับถือในตัวพระอาจารย์ และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่อาศรมจัดขึ้น

รูปที่ ๔.๒ กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญทางของชาติ

(๓) จัดบรรพชาสามเณร และศีลจารีณีภาคฤดูร้อน พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้มาศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่เยาวชน โดยอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ร่วมกับโรงเรียน ในเขตตำบลเข็กน้อย และพื้นที่ใกล้เคียงจัดบรรพชาและบวชศีลจารีณี ในแต่ละปีมีเยาวชนเข้ามา

^๖ สัมภาษณ์ นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล แกนนำชาวพุทธประจำอาศรมเข็กน้อย อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สมัครเป็นจำนวนมาก และยังได้สนับสนุนผ้าไตร และเงินดำเนินการ ให้อาศรมพระธรรมจาริกทั้งในพื้นที่ศูนย์อบรมฯ และต่างพื้นที่หลายแห่ง ให้จัดบรรพชาสามเณรและบวชศีลจาริณี โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนมีบทบาทในการจัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมอาหาร เป็นต้น ส่วนโรงเรียนบ้านเข็กน้อย ได้ให้ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ให้เด็กนักเรียนเข้ามาบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาและทำให้เกิดความร่วมมือตามหลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน

รูปที่ ๔.๓ กิจกรรมด้านศีลธรรม จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

(๔) ธรรมจาริกสัญจร เป็นกิจกรรมที่พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย นอกจากจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงในเขตตำบลเข็กน้อย ยังได้ร่วมกับพระธรรมจาริกในหลาย ๆ พื้นที่ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบสัญจร ในรูปแบบเดินธุดงค์ธรรมจาริก หรือ เดินทางไปด้วยรถยนต์ตามถิ่นกันดารในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคเหนือ หรือ ตามอาศรมบวรที่ขาดแคลนพระธรรมจาริก หรือในพื้นที่ที่หมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูงที่พระธรรมจาริกยังเข้าไม่ถึง โดยวิธีการสงเคราะห์ด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค แล้วนำราษฎรบนพื้นที่สูงสวดมนต์ แสดงธรรม นำเจริญจิตภาวนา เป็นต้น

รูปที่ ๔.๔ กิจกรรมด้านศีลธรรม ธรรมจาริกสัญจร

(๕) การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ได้ร่วมกับโครงการพระธรรมจาริก จัดแสดงตนเป็นพุทธมามกะในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อจัดให้ราษฎรบนพื้นที่สูง ทั้งในพื้นที่ตำบลเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และในพื้นที่ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสร้างพระพุทธรูป ระดมทุนจัดงานพิธีแสดงตน วิธีการคือประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่อาศรมนั้น ๆ สมัครเข้ารับการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ กำหนดวันแสดงตน จัดสถานที่สร้างพระพุทธรูปหน้าตัก ๕ นิ้ว เมื่อราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ก็จะมอบพระพุทธรูปให้ครอบครัวละ ๑ องค์ บางพื้นที่ก็นำชาวบ้านนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานที่บ้าน พร้อมกับแนะนำการวาง การบูชา รวมไปถึงนำครอบครัวนั้นสวดมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลด้วย

รูปที่ ๔.๕ กิจกรรมด้านศีลธรรม การแสดงตนเป็นพุทธมามกะของราษฎรบนพื้นที่สูง

(๖) จัดกิจกรรมเพื่อสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม ร่วมกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงเรียนบ้านเข็กน้อย จัดงานประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ**พระณัฐพล กตปุญโญ** พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย^๗ ว่า พระธรรมจาริกได้ร่วมกับองค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียนบ้านเข็กน้อย และชุมชน ร่วมกันจัดงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประเพณีสากล เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง และประเพณีชนเผ่า เช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง เป็นต้น ทั้งโดยตรง คือ การใช้พื้นที่อาศรมเป็นที่จัดงาน โดยอาศรมจะเป็นผู้ออกทุนทรัพย์ในการจัดงานทั้งหมด ส่วนเรื่องการบริหารจัดการมอบให้เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน โดยพระธรรมจาริกจะเป็นผู้กล่าวสัมโมทนียกถาที่แทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัวด้วย โดยอ้อม คือ พระธรรมจาริก โดยพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท จะเป็นผู้ระดมทุนจากญาติธรรม แล้วมอบให้แก่สถานที่ศึกษา หรือ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมประเพณีชนเผ่า เช่น มอบเงินสนับสนุนเพื่อจัดงานปีใหม่ม้ง เป็นต้น

^๗ สัมภาษณ์พระณัฐพล กตปุญโญ, พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปที่ ๔.๖ กิจกรรมด้านวัฒนธรรม การส่งเสริมวัฒนธรรมชนเผ่า

๒) ด้านสุขภาพและอนามัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้ให้ความเห็นว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย ๓ ประการ^๙ คือ

(๑) ด้านให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง เมื่อมีราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่เข้ามาปรึกษาปัญหาชีวิต ถ้าเป็นปัญหาที่สามารถให้คำปรึกษาได้ ก็จะสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เขาเป็นเกาะป้องกันชีวิต ถ้าเป็นปัญหาที่พระธรรมจาริกสามารถช่วยเหลือทางกายภาพได้ ก็จะให้ความช่วยเหลือ เช่น ให้เงินทุน ให้งานทำในอาศรม เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงได้

(๒) ด้านเป็นศูนย์แจกจ่ายเวชภัณฑ์ประจำบ้าน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระณัฐพล กตปุญโญ**^๙ ว่า “อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อขอรับบริจาคเวชภัณฑ์ยาประจำบ้าน เพื่อแจกจ่ายให้แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ทั้งในพื้นที่ตำบลเข็กน้อย และศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อยรับผิดชอบไปถึงแจกจ่ายแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงทั่วประเทศ”

^๙ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท, หัวหน้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

^๙ สัมภาษณ์ พระพระณัฐพล กตปุญโญ, พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

(๓) ด้านพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย ใช้พื้นที่อาศรมปลูกพืชสมุนไพรรักษาโรคนานาชนิด และยังมีพืชสมุนไพรภูมิปัญญา^{๑๐} เช่น ฉ่อย จี๊วะ ใช้ใบนำมาต้มไก่ แก้วปวดเมื่อย ช่วยบำรุงร่างกาย ไย้วเตอเลียะ ใช้รากมาต้มไก่ ช่วยบำรุงร่างกายหรือแก้ไข้ใน ใบนำมาทุบประคบแผลเพื่อสมานแผล ซีเตอเนง ใช้ใบหรือรากนำมาต้มไก่ แก้วปวดเมื่อย บำรุงกำลัง ใบหรือรากนำมาต้มน้ำดื่มบรรเทาอาการปวดท้อง เป็นต้น

(๔) ด้านแพทย์แผนโบราณ ท่านพระครูใบฎีกาภูวนาท^{๑๑} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้เชิญคุณวิไล จินดา แพทย์แผนโบราณ มาอบรมธรรมชาติบำบัดและสอนนวดแผนโบราณชนิดต่าง ๆ ให้แก่เด็กกำพร้าในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย และราษฎรบนพื้นที่ที่มีความสนใจ เพื่อบริการแก่ประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชุมชนทั้งเป็นศูนย์บำบัดอาการเจ็บปวด และเกิดอาชีพแก่เยาวชน และประชาชนชุมชนโดยรวม”

รูปที่ ๔.๗ กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายชาติ สิริเจริญวงศ์, ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท, หัวหน้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๓) ด้านสัมมาชีพ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สรุปว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้ขับเคลื่อนงานด้านส่งเสริมสัมมาชีพเป็น ๓ ลักษณะ คือ

(๑) ใช้สถานที่อาศรม ซึ่งซื้อขายออกไปจำนวน ๓๗ ไร่ เป็นสถานที่ปลูกพืชผักสวนครัว และไม้ยืนต้น และพืชสมุนไพร ตามศาสตร์แห่งพระราชฯ หรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับการสนับสนุนทุนทรัพย์จากศูนย์พัฒนาราชภูมิตั้งพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์ และโครงการสวนสมุนไพรในวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และประชาสัมพันธ์ให้ญาติธรรมซึ่งเป็นภาคีเครือข่ายออนไลน์ เช่น Facebook, Line ของพระธรรมจาริก เป็นเจ้าภาพต้นไม้ยืนต้น เช่น ต้นมะม่วง มะพร้าว ขนุน เป็นต้น และได้ร่วมมือกับนักเรียนโรงเรียนบ้านเข็กน้อย ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน และประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการปลูก ดูแล และเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งแจกจ่ายในชุมชน และจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดรายได้แก่นักเรียน และราษฎรผู้เข้าร่วมโครงการ จากการสัมภาษณ์นายเกรียงไกร แซ่หลอ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย ผู้ดูแล^{๑๒} ให้คำตอบว่า “ผลผลิตที่ได้จากการจำหน่ายผลผลิต เช่น มะนาวแป้น พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ฯลฯ แจกจ่ายแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงบ้าง แบ่งขายโดยเฉพาะมะนาว และพืชอื่น ๆ ทำให้เกิดรายได้สามารถแบ่งให้แก่ผู้ดูแลได้ ส่วนผลผลิตอื่น ๆ ได้มอบให้โรงเรียนบ้านเข็กน้อย และที่อื่น ๆ ที่เหลือก็ขาย และตอนนี้ได้ขยายไปสู่การเลี้ยงเป็ดไข่ ซึ่งได้ไข่ในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก ทำให้รายได้เกิดแก่อาศรมและผู้ดูแลจำนวนพอสมควร เรียกได้ว่าเลี้ยงคนทั้งอาศรม”

รูปที่ ๔.๘ ด้านสัมมาชีพ สวนอาหารและพืชสมุนไพรอาศรมพระธรรมจาริก

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายเกรียงไกร แซ่หลอ, ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

(๒) สนับสนุนเกษตรกรเพื่อสร้างอาชีพอย่างยั่งยืน พระสองเมือง นครธมโม พระธรรมจาริกบ้านแม่สาน อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย^{๑๓} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “พระครูใบฎีกาภูวนาถ ธรรมานนโท หัวหน้าศูนย์อบรมบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย ได้ช่วยเหลือรับซื้อกล้วยหอม กล้วยน้ำว้า ของเกษตรกรเผ่ากระเหรี่ยงบ้านแม่สาน ซึ่งมีความเดือดร้อนในการจำหน่ายผลผลิตไม่ได้ และได้ร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อหาทางส่งเสริมชาวบ้านในการพัฒนาให้ครบกระบวนการคือตั้งแต่ปลูก แปรรูป และช่องทางในการจัดจำหน่าย เพื่อเกิดความยั่งยืนแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป”

รูปที่ ๔.๙ ด้านสัมมาชีพสนับสนุนการเกษตรกรบนพื้นที่สูง

(๓) สนับสนุนกล้าพันธุ์ แก่ชุมชน และแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในถิ่นกันดาร โดยวิธีการพระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ผู้ดูแลสวนอาหารทำการขายกิ่งพันธุ์ และเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ และยังระดมทุนจากญาติธรรมผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Line เพื่อนำมาซื้อเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ นำไปแจกแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง และตามโรงเรียนต่าง ๆ ในถิ่นกันดาร

๔) ด้านสันติสุข

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้ข้อสรุปการดำเนินงานด้านสันติสุข พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ดำเนินการ ๓ ประการ

(๑) การใช้พื้นที่อาศรมเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น การแสดงธรรม หรือปาฐกถาในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญต่าง ๆ โดยสอดแทรกหลักธรรม เช่น ศีล ๕ การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีความสุข และร่วมกับชุมชนหน่วยงานภาคีเครือข่าย ใช้อาศรมเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมให้ห่างไกลยาเสพติด เช่น

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระสองเมือง นครธมโม, พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่สาน อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒

อบรมด้านธรรมะ และภูมิคุ้มกันด้านยาเสพติด แก่นักเรียนบ้านเช็กน้อย โดย ศูนย์พัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง หน่วยที่ ๓๘ จังหวัดเพชรบูรณ์ และ ทหารหน่วยชุมชนสัมพันธ์ที่ ๓๒๒๑ กอ.รมน.ภาค ๓ สย.๒ เป็นประจำทุกปี และร่วมศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์ จัดกิจกรรมค่ายเยาวชนสัมพันธ์ ห่างไกลยาเสพติด เป็นประจำทุกปี

(๒) ด้านการสนับสนุนชุมชนห่างไกลยาเสพติด เช่น ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดงานกีฬา ด้านภัยยาเสพติดแก่โรงเรียนบ้านเช็กน้อย และสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานกีฬาแก่เยาวชนชุมชนบ้านเช็กน้อย เพื่อด้านภัยยาเสพติด เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนห่างไกลยาเสพติด และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

(๓) ด้านศาสนิกสัมพันธ์ ได้ดำเนินการร่วมกับวัดพระมารดานิจจานุเคราะห์ (วัดคาทอลิก เช็กน้อย) จัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น สืบสานประเพณีลอยกระทง วันสงกรานต์ วันเด็กแห่งชาติ ฯลฯ เพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ก่อให้เกิดสังคมคุณธรรม ในวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยไม่แบ่งแยกทางศาสนา ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

รูปที่ ๔.๑๐ กิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสันติสุข

๕) ด้านศึกษาสงเคราะห์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างได้สรุปกิจกรรมที่พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเช็กน้อย ดำเนินการที่สอดคล้องกับงานด้านศึกษาสงเคราะห์ดังนี้

(๑) สร้างอาคารเรียนการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการศึกษาของคนในชุมชนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยตลอดชีวิต

(๒) สร้างบ้านใบบุญ เพื่อเป็นที่พักของเด็กกำพร้า ยากไร้ ไร้ที่พึ่ง และด้อยโอกาส โดย **พระครูใบฎีกาภูวนาท**^{๑๔} ให้สัมภาษณ์ว่า “ในปัจจุบันอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้รับอุปการะดูแลเด็กกำพร้าและด้อยโอกาส โดยส่งเข้าศึกษาที่โรงเรียนบ้านเข็กน้อย จำนวน ๑๒ คน อีกทั้งมีแผนรับเด็กมาดูแลอุปการะเพิ่มอีกจำนวนมาก โดยเป็นเด็กตามดอยต่าง ๆ ที่กำพร้า ถูกทอดทิ้ง หรือไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา และได้ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเยาวชนเหล่านี้ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ และสอนอาชีพต่าง ๆ เช่น นวดแผนโบราณ ตัดผม เป็นต้น”

(๓) แจกทุนการศึกษาแก่เยาวชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่อาศรมพระธรรมจาริกทุกอาศรม รับผิดชอบ โดยมอบหมายให้พระณัฐพล กตปุญโญ^{๑๕} ซึ่งให้สัมภาษณ์ถึงการได้มาของทุนว่า “การระดมทุนการศึกษา ได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้ภาคีเครือข่ายที่เป็นญาติธรรมทางสื่อออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น Facebook, Line และมีภาคีเครือข่ายช่วยเหลือ เช่น Facebook ของกลุ่มกระดาดเพื่อนฝูง ซึ่งมีผู้ติดตามกว่าสามแสนคน ส่วนทุนการศึกษาเป็นแบบทุนละ ๒๐๐-๕๐๐ บาท และมีบางทุนที่ตั้งใจจะสนับสนุนต่อเนื่องจนจบปริญญาตรี ในปี ๒๕๖๑ ได้แจกทุนการศึกษาไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ทุน ใน ๑๔ จังหวัดภาคเหนือที่ตั้งอยู่อาศรมพระธรรมจาริก”

รูปที่ ๔.๑๑ กิจกรรมด้านศึกษาสงเคราะห์

(๔) อบรมค่ายคุณธรรม พระธรรมจาริก ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร่วมสถานศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียนบ้านเข็กน้อย ฯลฯ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระณัฐพล กตปุญโญ, พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

และสถานศึกษาที่พระธรรมจาริกในพื้นที่ต่าง ๆ ร้องขอ ดำเนินการอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็ก เยาวชน ประชาชน โดยใช้พื้นที่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยเป็นสถานที่อบรม โดยสนับสนุน บุคลากรและงบประมาณในการดำเนินการจัดอบรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยพุทธธรรม ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๘ – ปัจจุบัน มีผู้เข้าร่วมการอบรมกว่า ๒๐,๐๐๐ คน

รูปที่ ๔.๑๒ จัดอบรมค่ายคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

การสงเคราะห์ถือว่าเป็นงานเด่นของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลของการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างสรุปกิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ได้ดังนี้

ด้านการสงเคราะห์แบบยั่งยืน

(๑) สร้างบ้านพระธรรมจาริกอนุเคราะห์ มอบให้แก่เพื่อมอบให้ผู้ยากไร้ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ประสบอัคคีภัยในพื้นที่ต่าง ๆ โดยได้รับความร่วมมือด้วยดีจากคณะสงฆ์ ส่วนราชการ องค์กร และผู้มีจิตศรัทธาทัวไป ซึ่งการสนับสนุนมี ๒ ทาง คือ สนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของ เช่น เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งของต่าง ๆ สนับสนุนเป็นจิตอาสาสร้างบ้าน บางหลังสนับสนุนทั้งเงินและร่วมเป็น

จิตอาสาในการสร้างด้วย จากการสัมภาษณ์พระครูใบฎีกาภูวนาท^{๑๖} ว่า “ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ กระผมได้ไปพบเห็นความยากไร้ของราษฎรบนพื้นที่สูงที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ขราภาพ ลูกหลานทอดทิ้ง ประสบภัยธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่เข็กน้อย และในพื้นที่ต่าง ๆ จึงเห็นใจสงสาร จึงชักชวนให้ญาติธรรมมาร่วมสนับสนุนทุนทรัพย์สร้างบ้านมอบให้แก่คนยากไร้ จนปัจจุบันได้สร้างมอบแก่คนยากไร้แล้ว ๕๖ หลัง โดยตั้งชื่อสอดคล้องกับโครงการพระธรรมจาริกว่า “บ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์” และคิดว่า จะสร้างต่อไปเรื่อย ๆ ตามความเหมาะสม โดยได้รับการสนับสนุนจากญาติธรรม และหน่วยงานในพื้นที่ เช่น หน่วยงานของทหาร หน่วยงานของ อ.บ.ต เป็นต้น”

ก่อน

หลัง

รูปที่ ๔.๑๓ กิจกรรมด้านสาธารณะสงเคราะห์ สร้างบ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์

(๒) สร้างบ้านพักคนชรา บ้านพักคนชรา “บ้านร่มบุญ” เพื่อคนชราและผู้ยากไร้ ณ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย โดยสร้างอาคารบ้านพักคนชรา เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน เป็นอาคาร ๒ ชั้น กว้าง ๙ เมตร ยาว ๔๔ เมตร เพื่อสงเคราะห์คนชรา ไร้ที่พึ่งได้อยู่อาศัยอย่างมีคุณภาพกายและใจ

(๓) สร้างบ้านพักเด็กกำพร้า “บ้านใบบุญ” เพื่อเด็กกำพร้าและด้อยโอกาส ใช้เป็นที่พักอาศัย ตลอดจนเป็นสถานที่ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็ก ๆ ในถิ่นทุรกันดาร ในปัจจุบันได้ดำเนินการสร้างอาคารเรียน อาคารที่พัก อาคารหอสมุด โรงทาน ห้องครัว

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ฆมาสนโท, หัวหน้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

(๔) สร้างสาธารณประโยชน์ ได้ดำเนินการในหลายพื้นที่และต่อเนื่องกันมาหลายปี เช่น การสร้างถนนเข้าสู่ชุมชนบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์กว่า ๘ กิโลเมตร สร้างถนนเส้นทางบ้านตุงตึง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ สร้างถนนเส้นทางบ้านขุนก้อง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ปรับปรุงเส้นทางบ้านพ้อป้อละคี – บ้านเชียงแก้ว อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากตาก ฯลฯ

(๕) การบริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น จัดซื้อรถพยาบาล และอุปกรณ์การแพทย์ แก่โรงพยาบาลบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี การมอบเงินจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างอาคารอภิบาลสงฆ์และหอผู้ป่วย ๑๑๔ เตียง โรงพยาบาลเพชรบูรณ์ เป็นต้น

(๖) สร้างวัดพระธรรมจาริกพัฒนา เพื่อเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาคุณภาพราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าลัวะ ที่ไร้สัญชาติ ไร้ที่ทำกิน ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสวัสดิการของรัฐ ณ บ้านวังโคนเป้อย จังหวัดสุโขทัย เพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทั้งด้านกายภาพและจิตใจ และจัดซื้อที่ดินจำนวน ๗๐ ไร่ มอบให้ชาวบ้าน ๒๓ หลังคาเรือน ให้ทำกินฟรี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในหลวง รัชกาลที่ ๙ จากการสัมภาษณ์**พระบุญยงค์ เขมขโย**^{๑๗} ผู้รับผิดชอบโครงการว่า “ราษฎรเผ่าลัวะในชุมชนแห่งนี้ นำสงสารเป็นชาวบ้านที่โดนหลอกมาจากจังหวัดเชียงราย ให้มาทำงานแถวนี้ เป็นเวลา ๑๕ ปี เพราะไม่มีสัญชาติไทย จึงโดนนายจ้างหลอกใช้งานฟรีบ้าง ได้ค่าจ้างน้อยบ้าง พระอาจารย์ภูวนาทจึงมอบหมายให้กระผมร่วมกับพระธรรมจาริกสร้างวัดพระธรรมจาริกขึ้นเพื่อศูนย์กลางในการช่วยเหลือพัฒนาชาวบ้านรวมถึงเด็กและเยาวชนในพื้นที่ด้วย”

รูปที่ ๔.๑๔ กิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ สร้างอาศรมพระธรรมจาริก และส่งเสริมอาชีพ

^{๑๗} พระบุญยงค์ เขมขโย, หัวหน้าอาศรมพระธรรมจาริก บ้านพระธรรมจาริกพัฒนา อำเภอด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

ด้านการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย และถิ่นกัณดาร

(๑) มอบของอุโภคบริโภค แก่ราษฎรชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ ตลอดจนช่วยเหลือผู้ประสบพทุทกภัย อัคคีภัยในพื้นที่ต่าง ๆ ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาท วิธีกาารดำเนินการพระธรรมจาริกจะเป็นตัวกลางในการเชื่อมประสานระหว่างผู้มีจิตศรัทธา กับราษฎรผู้เดือดร้อน โดยประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านสื่อออนไลน์ โดยมีญาดิทธรมที่ติดตามกิจกรรมผ่านสื่อออนไลน์ร่วมสนับสนุนเป็นจำนวนมาท ทั้งในรูปแบบของเงิน และสิ่งของ บางครั้งคลังเก็บของที่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยแทบไม่มีที่เก็บ กระบวนการต่อมาคือการนำไปสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูง มีหลากหลายวิธี เช่น นำไปเองโดยใช้รถของอาศรมพร้อมชักชวนแกนนำและประชาชนในหมู่บ้านหรือประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ญาดิทธรมในสื่อออนไลน์ ไปร่วมกันมอตามพื้นที่ต่าง ๆ ในถิ่นกัณดาร มอบหมายให้พระธรรมจาริกในพื้นที่ต่าง ๆ นำไปแจกในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบก็มี สิ่งของที่น่าไปสงเคราะห์ก็จะแตกต่างกันไปแล้วแต่สถานการณ์ เช่น มอบผ้าห่มกันหนาว ปีละไม่ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ ผืน มอบข้าวสารเครื่องนุ่งห่มในหมู่บ้านประสบพทุทกภัย ฯลฯ

(๒) คิลาณุปัณฐาก ได้ถวายเป็นการดูแลรักษาพยาบาลพระภิกษุสามเณรอาพาธ ตลอดจนถวายเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการรักษาพยาบาลแก่พระภิกษุสามเณรในถิ่นทุรกันดาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ – ปัจจุบัน เป็นเงินกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

รูปที่ ๔.๑๕ การมอบของอุโภคและบริโภคแก่ผู้ประสบภัย และในถิ่นกัณดาร

๗) ด้านกตัญญูทเวทิตาธรรม

จากข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสรุปได้ว่า ด้านกตัญญูทเวทิตาธรรม ได้ดำเนินการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยได้เผยแพร่หลักธรรมเพื่อปลูกฝังค่านิยมในด้านความกตัญญูทเวทิตา แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น กิจกรรมการบรรพชาอุปสมบทหมู่ในวันพ่อและวันแม่แห่งชาติ โดยชักชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้แสดงออกถึงความจงรักภักดี และแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทิตาต่อบุพพการีด้วย นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการโครงการ “ปลูกป่า บวชป่า” ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้และรักษาทรัพยากรป่าให้คงอยู่คู่กับผืนแผ่นดินไทย และเป็นการปลูกฝังในความกตัญญูต่อธรรมชาติ โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ – ปัจจุบัน สามารถเพิ่มพื้นที่ป่ากว่า ๑,๐๐๐ ไร่

๘) ด้านสามัคคีธรรม

ได้ทำกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีให้เกิดแก่ชนชนสังคม โดยมีกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น พัฒนาอาศรมตามวันสำคัญต่าง ๆ สร้างความสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชนได้ เช่น สนับสนุนงบประมาณจัดงานกีฬาประจำตำบลเช็กน้อยเพื่อความปองตองสมานฉันท์ และได้ร่วมกับวัดพระมารดานิจจานุเคราะห์ (วัดคาทอลิกเช็กน้อย) จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคี เป็นตัวอย่างในด้านความสามัคคีระหว่างศาสนา และทำให้เกิดความรักความสามัคคีแก่ชุมชนอีกด้วย

รูปที่ ๔.๑๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับคณะผู้บริหารกระทรวงได้ลงพื้นที่ดูงาน “เช็กน้อยโมเดล”

ซึ่งเมื่อใช้ใช้ทฤษฎีวงจรมิง (Deming Cycle) PDCA ๔ กระบวนการ คือ Plan (วางแผน), Do (ปฏิบัติ), Check (ตรวจสอบ) และ Action (การดำเนินการให้เหมาะสม) และ ๑ กิจกรรม คือการสร้างเครือข่ายทางสังคม ในการวิเคราะห์สรุปผลได้ผลการวิจัยดังนี้

๔.๒.๑ Plan (P) การวางแผน

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ในฐานะเป็นศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มีหน้าที่ในการกำกับดูแลอาศรมในพื้นที่ต่าง ๆ อีก ๗ อาศรม ๓ จังหวัด จึงต้องมีการวางแผนร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกทุกรูป เพื่อให้สำเร็จตามนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก และวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท หัวหน้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย^{๑๘} ว่า เมื่อได้รับนโยบายจากประธานคณะพระธรรมจาริก ในการประชุมคณะพระธรรมจาริกประจำปี ก็จะมีการศึกษารายละเอียดของนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก เสร็จแล้วอาราธนาพระธรรมจาริกในศูนย์อบรมฯ ทุกรูป ร่วมกันประชุมวางแผนในการดำเนินงานร่วมกับพระธรรมจาริกในศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย ในการประชุมประจำเดือน ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

๑) กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก และให้เหมาะสมกับพื้นที่และชนเผ่าด้วย

๒) กำหนดพระธรรมจาริก หรืออาศรมพระธรรมจาริกให้รับผิดชอบภารกิจ หรือกิจกรรม ที่สอดคล้องกับนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก เช่น มีมติมอบหมายให้พระบุญยงค์ เขมชโย ไปพัฒนาและทำกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าลื้อ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านพระธรรมจาริก อำเภอด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ เป็นต้น

๓) กำหนดเวลาในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ให้ตรงตามแผนปฏิบัติงาน (Action plan) ของโครงการพระธรรมจาริก

๔) กำหนดงบประมาณในการดำเนินงานตามกิจกรรม ที่โครงการพระธรรมจาริกกำหนด หรือระดมทุนตามสื่อต่าง ๆ หากไม่มีงบประมาณในการดำเนินงานที่กำหนด

๕) กิจกรรมที่ไม่มีในนโยบายหรือในแผนงานของโครงการพระธรรมจาริก หากเกี่ยวข้องกับโครงการ กำหนดให้พระธรรมจาริกในอาศรมนั้น ๆ ทำเรื่องขออนุมัติตามลำดับ

๔.๒.๒ Do (D) ปฏิบัติตามแผน

เมื่อประชุมทำแผนของอาศรมพระธรรมจาริกในศูนย์อบรมเสร็จแล้ว ก็จัดทำตารางการปฏิบัติงานกิจกรรม และแจ้งให้พระธรรมจาริกในศูนย์อบรมฯ รับทราบ และปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายผ่านกิจกรรม

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท, หัวหน้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๓ Check (C) การตรวจสอบ

ในการประชุมประจำเดือนของพระธรรมจาริกในศูนย์อบรมฯ ได้สรุปและประเมินผลการดำเนินงาน และบันทึกผลการปฏิบัติงาน และผลสัมฤทธิ์ให้หัวหน้าศูนย์อบรมฯ ทราบ และจัดทำรายงานประจำเดือนเสนอในที่ประชุมหัวหน้าศูนย์อบรมฯ และร่วมกันหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป

๔.๒.๔ Action (A) การดำเนินการให้เหมาะสม

เมื่อปฏิบัติงานลงพื้นที่ตามแผนปฏิบัติงานเป็นที่เรียบร้อย สรุปเป็นรายงาน เป็นรายเดือน ทุกอาศรม เพื่อศูนย์อบรมฯ จักได้สรุปผลงาน และผลสัมฤทธิ์ เพื่อเสนอให้ฝ่ายผู้บริหารในการประชุมประจำเดือน ของผู้บริหารระดับสูง และหัวหน้าศูนย์อบรมฯ

๔.๒.๕ การสร้างเครือข่าย

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากร) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ในสังคมนมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้าง และรูปแบบที่หลากหลาย^{๑๙}

การสร้างเครือข่าย (Networking) หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กร หรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิก ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย^{๒๐}

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท และพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้สร้างเครือข่ายทางสังคมในลักษณะพหุภาคีที่อาศัยความร่วมมือจากเครือข่าย ๒ ประเภท คือ เครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ และเครือข่ายแบบเป็นทางการ ดังนี้

๔.๒.๕.๑ เครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ

๑) ชุมชนในพื้นที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในพื้นที่อย่างดี ซึ่งมีผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำชาวพุทธในพื้นที่เป็นผู้นำ ในการประชาสัมพันธ์ ชักชวนให้ชาวบ้านตำบลเข็กน้อย เข้ามาร่วมในกิจกรรม หรือช่วยเหลืออาศรมพระธรรมจาริก เช่น การจัดงานวันสำคัญต่าง ๆ การพัฒนาอาศรม ฯลฯ การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เช่น การสนับสนุนด้านพื้นที่อาศรมให้จัดกิจกรรมของหมู่บ้าน ตำบล หรือ สนับสนุนทุนเพื่อจัดกิจกรรม เป็นต้น

^{๑๙} พระมหาสุทิพย์ อาภากร, เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๒๐} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพฯ: โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล กำนันตำบลเข็กน้อย แขนงนำชาวพุทธประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย^{๒๑} ให้สัมภาษณ์ว่า “ชุมชนถือว่าเป็นเครือข่ายที่สำคัญของอาศรมเมื่อเริ่มแรกตั้งก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ ชุมชนซึ่งเป็นราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้ง ยังไม่ให้ความสำคัญมากนัก เพียงแต่ให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง เช่น คราวการทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อสร้างอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยขึ้น แต่เมื่อพระอาจารย์ภูวนาท ได้เข้าไปทำกิจกรรมต่อเนื่อง และสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ชุมชน จึงทำให้ชุมชนให้การสนับสนุนเข้าร่วมกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เช่น เป็นกรรมการบริหารอาศรม เข้ามาช่วยกันพัฒนาอาศรม และมาร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งมาสดมภ์ ปฏิบัติธรรม พัฒนาอาศรมไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน”

๒) เครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ ผู้วิจัยพบว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ประสบความสำเร็จในการสร้างภาคีเครือข่ายออนไลน์ (Facebook, line) โดยวิธีการใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราวการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ในถิ่นกันดาร และเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมากในประเทศไทย และต่างประเทศได้รับรู้ ต่างกตเข้ามาเป็นสมาชิกในเฟซบุ๊ก แอดไลน์ และช่วยกันแชร์ต่อกันไป บางโพสต์บนสื่อออนไลน์ มีคนแชร์เป็นหมื่น ๆ คน และทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึก ตลอดจนถึงติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์เรื่องราวที่พระธรรมจาริกดำเนินการได้ตลอดเวลา โดยปราศจากเงื่อนไขด้านเวลา สถานที่และรูปแบบ โดยมีจุดร่วมต่างกัน บางคนมีจุดร่วมต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นกันดาร ความเสียสละ อดทนของพระธรรมจาริก บางคนมีจุดร่วมเกี่ยวกับการสงเคราะห์ หรือสร้างสาธารณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

พระณัฐพล กตปุญโญ พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย^{๒๒} ให้สัมภาษณ์ว่า “ทีมงานเราได้สนับสนุนสิ่งของอุปโภคบริโภค หรือเงินสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยการให้ร่วมขบวนไปช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงในถิ่นกันดาร เช่น การไปสร้างบ้านพระธรรมจาริกอุปถัมภ์ จำนวน ๕๖ หลัง การไปมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย การร่วมปล่อยชีวิตโค กระบือ ช้าง ม้า เป็นต้น”

จึงถือได้ว่าการสร้างเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ได้สัมฤทธิ์ผล ทำให้เกิดสมาชิกในวงกว้างอย่างมาก ช่วยให้การดำเนินงานของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว จนเกิดเป็น “เข็กน้อยโมเดล” สอดคล้องกับ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ให้ความสำคัญ การสร้างเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ มีศักยภาพสามารถสร้างอิทธิพลแก่ทั้งผู้ใช้และผู้คนในเครือข่ายทางสังคม สร้างจุดศูนย์รวมทางความคิดเพื่อให้เกิดความประนีประนอมอันจะนำไปสู่มรรคผลที่ดีของสังคม ยิ่งกว่านั้นผู้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ไม่ควรยึดติดแต่เฉพาะกรอบความคิดเดิมของตนเองเท่านั้น แต่ควรเปิดรับ

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล, กำนันตำบลเข็กน้อย แขนงนำชาวพุทธประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระณัฐพล กตปุญโญ, พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

ข้อมูลที่หลากหลายให้มากที่สุด ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมและแบ่งปันความคิดกับกลุ่มต่าง ๆ ทุกระดับชั้นในสังคม^{๒๓}

ส่วนเครือข่ายภาคเอกชน ผู้วิจัยพบว่า อาศรมพระธรรมจาริกได้สร้างภาคีเครือข่ายภาคเอกชนโดยใช้กิจกรรมในการดำเนินการสร้างเครือข่าย มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น โครงการถวายรองเท้าแก่พระธรรมจาริก และมอบแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงในจังหวัดต่าง ๆ มีบริษัทห้างร้านได้ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายไปร่วมถวาย และแจก หรือไม่ก็บริจาครองเท้าเป็นจำนวนมาก และใช้กิจกรรมในการสร้างโรงเรียน ห้องสมุดในพื้นที่กันดาร เป็นการสร้างเครือข่ายในการสร้างชีวิตสังคมบนพื้นที่สูง

๔.๒.๕.๒ เครือข่ายแบบเป็นทางการ

๑) เครือข่ายภาคคณะสงฆ์

(๑) พระธรรมจาริก ในศูนย์อบรมฯ ทุกรูป จะต้องเป็นสมาชิกในเครือข่ายนี้ เมื่อมีกิจกรรมภายในอาศรม หรือศูนย์อบรมฯ พระธรรมจาริกทุกรูป จะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบตามที่หัวหน้าอาศรม หรือหัวหน้าศูนย์อบรมฯ มอบหมาย ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระธรรมจาริกสามารถอาราธนาพระธรรมจาริกทุกระดับมาช่วยกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม

(๒) คณะสงฆ์ภายในจังหวัดที่อาศรมพระธรรมจาริกตั้งอยู่ เมื่อคณะสงฆ์ผู้ปกครองสั่งการหรือให้ช่วยเหลือกิจกรรมอะไร พระธรรมจาริกก็ต้องให้ความร่วมมือ ปฏิบัติตามอย่างเต็มกำลัง และเมื่ออาศรมมีกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ก็จะอาราธนาพระสงฆ์ผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เช่น คณะสงฆ์อำเภอเขาค้อ ได้ขอใช้พื้นที่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยจัดกิจกรรมสวดมนต์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การสร้างบ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์ โดยการมอบหมายของพระศรีพัชโรดม เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

๒) องค์การภาครัฐ

(๑) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเครือข่ายที่ช่วยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบร่วมกันจัดกิจกรรมโดยอนุญาตให้ใช้พื้นที่อาศรมเป็นสถานที่ดำเนินการและสนับสนุนเงินและสิ่งของในการดำเนินการกิจกรรมที่จะสามารถช่วยกันพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ โดยภาครัฐมีหน้าที่ในการพัฒนาด้านกายภาพ ส่วนพระธรรมจาริกมีหน้าที่ในการพัฒนาด้านจิตใจ

(๒) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ การช่วยเหลือราษฎรบนพื้นที่สูงให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายแก่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยที่ช่วยกันพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงในจังหวัดเพชรบูรณ์ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ พลเอกอนันตพร กาญจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

^{๒๓} วัฒน ภูทิต, “การสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์”, วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๕ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗): ๒๐๖.

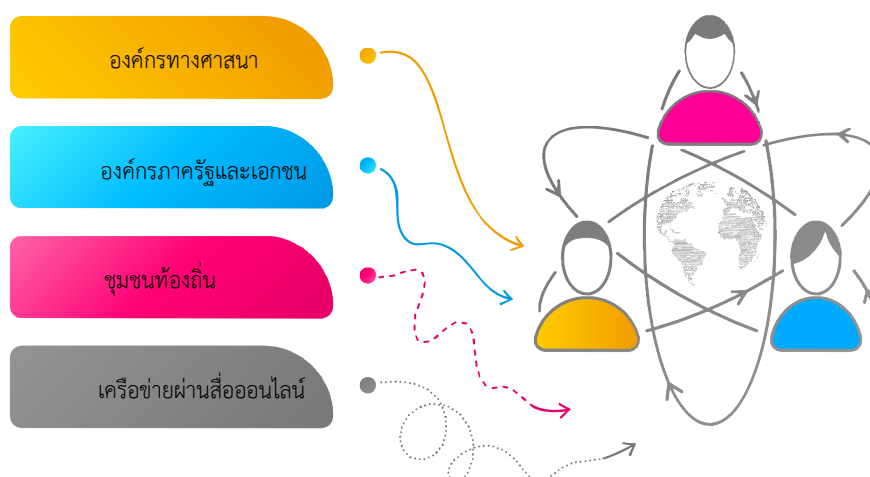
ว่า “อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยได้การดำเนินงานแบบบูรณาการระหว่างธรรมจาริก ชุมชน และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ในรูปแบบ “เข็กน้อย โมเดล พระธรรมจาริกสานงาน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ประกอบด้วย ๑) พระธรรมจาริก ด้วยการนำพระธรรมจาริกมาใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามแก่คนในชุมชน ๒) ชุมชน ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยเครือข่ายทางศาสนาให้การสนับสนุน ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกเข้ามามีบทบาทในชุมชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการสร้างอาคาร สถานที่ และอำนวยความสะดวก เรื่องความปลอดภัยแก่เด็กและเยาวชนในศูนย์ฯ และภาคธุรกิจให้การสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างศูนย์ฯ ๓) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย ๓.๑ ศูนย์พัฒนารัฐบาลบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (พส.) ส่งเสริมการฝึกอาชีพ กิจกรรมค่ายเยาวชนสัมพันธ์ เงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายช่วยเหลือชาวเขาด้านสังคมสงเคราะห์ และกิจกรรมพิธีบรรพชาอุปสมบทหมู่ราษฎรบนพื้นที่สูง ๓.๒ บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดเพชรบูรณ์ กรมกิจการเด็กและเยาวชน (ดย.) ส่งเสริมเกี่ยวกับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน และการช่วยเหลือเด็กในครอบครัวยากจน ๓.๓ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดเพชรบูรณ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (พส.) ให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพ คนไร้ที่พึ่งตาม พรบ. คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. ๒๕๕๗ ๓.๔ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์ (พม.) ส่งเสริมทุนประกอบอาชีพแก่คนพิการและผู้ดูแล และช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในรูปแบบเงินสงเคราะห์ ทั้งนี้ โครงการเข็กน้อยโมเดลฯ นับว่าเป็นตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งในการดำเนินงานบูรณาการจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ด้วยการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นจุดรวมจิตใจของชุมชน โดยมีแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พร้อมให้การส่งเสริม สนับสนุน กิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อให้ชุมชนตำบลเข็กน้อย เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงต่อไป”^{๒๔} ภาคีเครือข่ายภาครัฐที่ได้ทำงานร่วมกันกับอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ล้วนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีประชากรและตัวชี้วัดเดียวกัน รวมไปถึงอยู่ในสังกัดเดียวกัน โดยมีกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ นางวรรณภา สุขคง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์^{๒๕} ด้านภาคีเครือข่าย ว่า หน่วยงานในพัฒนาสังคมจังหวัด ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยมีเป้าหมายเดียวกัน และยังอยู่ในสังกัดเดียวกันอีกด้วย ทั้งนี้หน่วยงานเราได้เข้าไปสนับสนุนงานพระธรรมจาริก

^{๒๔} พลเอกอนันตพร กาจจนรัตน์, “พม.” เล็งขับเคลื่อน “เข็กน้อยโมเดล” พัฒนาคุณภาพชีวิต ปชช. บนพื้นที่สูง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.77kaoded.com/content/158265>, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๒].

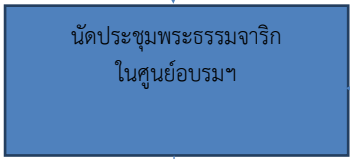
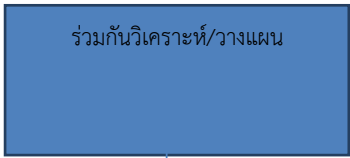
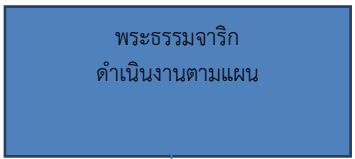
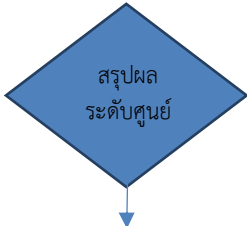
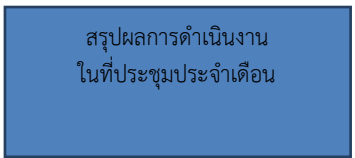
^{๒๕} สัมภาษณ์ นางวรรณภา สุขคง, พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๒.

(๓) สถานศึกษาต่าง ๆ พระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ใช้อาศรมพระธรรมจาริกเป็นสถานที่อบรมค่ายคุณธรรม เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชนในพื้นที่และต่างพื้นที่ แล้วแต่จะได้รับการร้องขอ

แผนภูมิภาพที่ ๔.๑ ภาคีเครือข่ายอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

สรุปได้ว่า กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีมีกระบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ ๑) กระบวนการวางแผนการดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก ๒) กระบวนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกที่ได้รับมอบหมายตามแผนปฏิบัติงาน ลงพื้นที่ดำเนินการตามแผน ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับองค์ประกอบหน่วยอบรมประชาชนทั้ง ๘ ด้าน ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามาหนุนเสริม และร่วมในการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ๓) กระบวนการตรวจสอบ คือ พระธรรมจาริกหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หรือ คณะผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมให้กำลังใจ ประเมินงาน ติดตามผลงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ๔) ขบวนการสรุปองค์ความรู้ ในแต่ละเดือนหัวหน้าศูนย์อบรม และพระธรรมจาริกจะต้องสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อสรุปผลงานทางสถิติ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ที่	ผังการกระบวนกร	รายละเอียดงาน	ผู้รับผิดชอบ
๑		- รับนโยบายจากประธานฯ - จากที่ประชุมคณะพระธรรมจาริกประจำปี	พระธรรมจาริก
๒		- นัดประชุมพระธรรมจาริก ในศูนย์อบรมฯ ทุกรูป - เตรียมสถานที่ดำเนินการ - เตรียมเอกสาร	หัวหน้าศูนย์อบรมฯ
๓		- ประชุมคณะพระธรรมจาริก เพื่อร่วมกันวิเคราะห์นโยบายฯ - ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน - เอกสารแผนงาน	หัวหน้าศูนย์อบรมฯ และพระธรรมจาริกทุกรูป
๔		- พระธรรมจาริก ลงปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ และงานที่ได้รับมอบหมาย - สร้างเครือข่ายสนับสนุนงาน	- หัวหน้าศูนย์อบรมฯ - พระธรรมจาริก
๕		- พระธรรมจาริกสรุปผลการดำเนินงาน - เสนอปัญหาอุปสรรค / แนวทางแก้ไข เสนอที่ประชุมศูนย์อบรมฯ	- หัวหน้าศูนย์อบรมฯ - พระธรรมจาริก
๖		- สรุปผลงานของพระธรรมจาริกทุกรูป - ประชุมสรุปผลงาน เสนอผู้บริหารระดับสูง	หัวหน้าศูนย์อบรมฯ

แผนภูมิภาพที่ ๔.๒ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก
 อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

พระวิมลฺุณี รองประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๑^{๒๖} ได้แสดงความเห็นว่า “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ไม่เหมือนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป อาจจะเพราะบริบททางพื้นที่ ส่วนมากเป็นพื้นที่กันดาร ยากลำบากในการเดินทางเข้าถึง รวมไปถึงความยากลำบากของชาวบ้านด้วย บริบททางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ งานพระธรรมจาริกมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง พุดง่าย ๆ ก็คือเผยแผ่ให้แก่ชุมชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เผ่ากระเหรี่ยงก็มีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ม้งก็มีความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตรง ๆ ทำได้ในบางพื้นที่ที่มีความเชื่อ ดั้งเดิมที่ใกล้เคียงกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ชุมชนเผ่ากระเหรี่ยง แต่ใช้ไม่ได้กับชุมชนที่เป็นม้ง ดังนั้น พระธรรมจาริกจะต้องการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ และหลักพรหมวิหารธรรม คือพระธรรมจาริกจะต้องเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ จะต้องไม่เรียกร้องให้เขามาบริจาคนี้นั่น ซึ่งเขาก็ลำบากอยู่แล้ว แต่จะต้องสงเคราะห์ชุมชนนำไปก่อน แล้วจึงแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไป เป็นการพัฒนาอย่างตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ๑) กาย ภาวนา เกิดการพัฒนาทางกายภาพของราษฎรบนพื้นที่สูง ๒) สติภาวนา เกิดการพัฒนาทางระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสามัคคีในสังคม ๓) จิตภาวนา เกิดการพัฒนาทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ๔) ปัญญาภาวนา เกิดการพัฒนาปัญญา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา อย่างที่พระธรรมจาริกในหลายพื้นที่กระทำ ที่ได้ผลก็คือ พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ซึ่งดำเนินการได้อย่างประสบความสำเร็จ คือ สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้ง ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งของอาศรมสามารถนำชาวบ้านเผ่าม้งมาร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้เป็นจำนวนมาก”

พระครูสถิตสังฆบริหาร ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่^{๒๗} ให้ความเห็นว่า “พระธรรมจาริกจะต้องบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะนำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจะต้องทำหน้าที่เหมือนนักพัฒนาคือไปพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูง โดยใช้หลักสามัคคีธรรม เช่น หลักแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ปองดอง อย่างศีล ๕ , หลักอภิปรายธรรม หมั่นประชุมปรึกษาหารือแก้ปัญหา

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระวิมลฺุณี, รองประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ ๑, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตสังฆบริหาร, ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.

ร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีทั้งแก่อาศรม และชุมชน เมื่อเกิดความสามัคคีกันแล้ว พระธรรมจาริกจะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็ประสบความสำเร็จ”

พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนฺโท เจ้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์^{๒๘} ให้ความเห็นว่า “ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ประชาคมตำบลเข็กน้อย เริ่มสร้างอาศรมพระธรรมจาริกแห่งใหม่ ที่กระผมเข้ามารับผิดชอบ ตั้งแต่ยังเป็นสามเณรอยู่ ได้เริ่มสร้างและเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กันไป โดยใช้หลักการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ญาติธรรมในที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศร่วมกันในการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง แต่จะไม่พยายามเรียหรือเรียกร้องให้ชุมชนในพื้นที่ที่เป็นราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามาบริจาค แต่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน ชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการเข้าไปพบปะพูดคุยเป็นกันเอง หรือให้กำลังใจ และเมื่อเขาไว้ใจ วางใจ ก็จะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับอาศรม ก็จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชิญชวนเขามาร่วม เช่น กิจกรรมเข้าวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็นำเขาไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิ เวียนเทียน เป็นต้น แต่ไม่ได้เรียกร้องให้เขาเปลี่ยนศาสนา คุณจะนับถือผีก็ได้ นับถือศาสนาอื่น ๆ ก็ได้ แต่คุณเข้ามาอาศรมเพื่อปฏิบัติปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เมื่อเขาเข้ามาเราก็สอดแทรกการปฏิบัติตนบ้าง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบ้าง เพื่อให้เขาหันมาสนใจพระพุทธศาสนา ที่สำคัญตัวพระธรรมจาริกเองต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสมณสาธูป ไม่ให้เกิดความเสียหายที่ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา”

นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล กำนันตำบลเข็กน้อย แกนนำชาวพุทธประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์^{๒๙} ได้ให้ความเห็นว่า “เป็นเรื่องดีที่พระอาจารย์พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนฺโท เข้ามาสร้างเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาศรมแห่งนี้ ตั้งแต่พระอาจารย์มาอยู่ มีแต่ให้แกชาวบ้าน ไม่ได้เรียกร้องให้ทอดผ้าป่า หรือเรียไรมาสร้าง แต่พระอาจารย์มีแต่ให้ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านซึ่งจะเชื่อศรัทธาความเชื่ออื่น ๆ ได้ยาก เข้าวัดทำบุญร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก”

นางวรรณภา สุขคง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์^{๓๐} “เนื่องจากเข้ามารับตำแหน่งใหม่ แต่ก็เคยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในหลาย ๆ พื้นที่ ได้เห็นว่าพระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเป็นนักพัฒนาสังคม คือเป็นผู้ให้แก่สังคมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การสร้างบ้านพักเด็กกำพร้า สร้างบ้านพักคนชรา แล้วการสร้างอาชีพด้วยการปลูกพืชสวนอาหารตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ ๙ เมื่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ลงมาดูพื้นที่จึงได้เสนอให้อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นที่ศึกษาดูงานภายใต้ โครงการ“เข็กน้อยโมเดล” ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของกระทรวงฯ”

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนฺโท, เจ้าอาศรม และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล, กำนันตำบลเข็กน้อย แกนนำชาวพุทธประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางวรรณภา สุขคง, พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๒.

จึงสรุปได้ว่า ด้านการบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของ พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย พบว่า พระธรรมจาริกจะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะในเขตที่ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อยรับผิดชอบ ซึ่งมีบริบทเป็นราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้ง มีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเฉพาะตน มีความเชื่อในระบบผีบรรพบุรุษอยู่มาก จึงใช้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับการพัฒนาสังคม และการสังคมสงเคราะห์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสรุปดังนี้

๑. การเข้าถึงชุมชน

ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ นำ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อันสามารถเชื่อมโยงการสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าสู่พระพุทธศาสนา ได้แก่

(๑) ทาน คือการแจกของเครื่องอุปโภคบริโภค และช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านพระธรรมจาริกอุปถัมภ์ จำนวน ๕๖ หลัง แก่ราษฎรบนพื้นที่สูงที่ยากไร้ หรือไม่มีบุตรหลานดูแล การสร้างบ้านเด็กกำพร้า และบ้านพักคนชรา เป็นต้น

(๒) ปิยวาจา การพูดให้กำลังใจ และพูดไพเราะ สร้างมิตรภาพระหว่างชนเผ่ากับพระธรรมจาริกได้ง่าย ทำให้มิตรภาพเกิดขึ้น และยังชักนำในการทำประโยชน์แก่ตนเองสังคมและประเทศชาติอีกด้วย

(๓) อตถจริยา คือบำเพ็ญตนให้เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน และราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งในเขตบ้านเข็กน้อย ทำตนให้เป็นตัวอย่าง และทำอาศรมให้เป็นศูนย์กลางในการแบ่งปันทุกรูปแบบ เป็นตัวอย่างและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

(๔) สมานัตตา การวางตนให้พอดีกับความเป็นพระ ทำวัตรปฏิบัติของพระอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง เหมาะสมแก่สมณสาธูป เป็นหลักสังคมสงเคราะห์ทำให้เกิดการวางใจเชื่อใจในอาศรมและพระธรรมจาริก ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามาร่วมกิจกรรมกับทางอาศรมเป็นจำนวนมาก

๒. การพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูง

ใช้หลักของภาวนา ๔ คือ การพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงทั้งด้านกาย จิต และสติปัญญา เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีงาม ดังนี้

๑) กายภาวนา การพัฒนาทางกายภาพ พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีช่วยพัฒนาทางด้านกายภาพด้วยการส่งเสริมให้ราษฎรบนพื้นที่สูงประกอบสัมมาชีพ การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก

๒) สีลภาวนา การพัฒนาให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้มีระเบียบวินัย วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีปองดอง ผ่านกิจกรรมหลากหลาย

๓) จิตภาวนา เกิดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายของพระธรรมจาริก ในการสอดแทรกหลักธรรมในการให้ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สอนให้รู้การปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง ไม่ป่วยทางจิต

๔) ปัญญาภาวนา เกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ของราษฎรบนพื้นที่สูง สามารถนำปัญญามาแก้ปัญหาในชีวิตได้

๓. จุดมุ่งหมาย

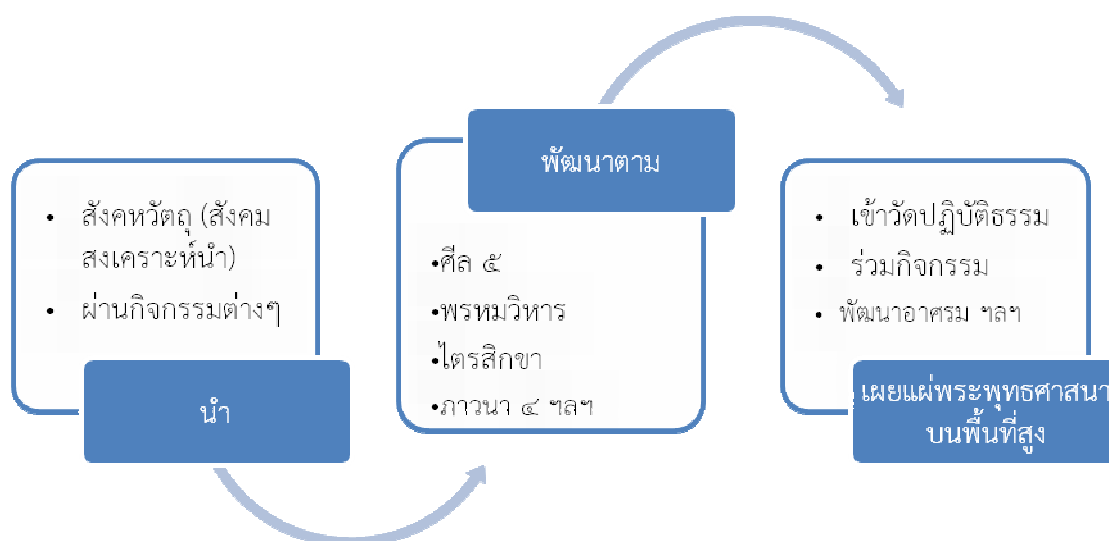
ทำให้เกิดประโยชน์แก่ราษฎรบนพื้นที่สูงโดยตรง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ซึ่งก็ตรงกับปรัชญาของโครงการที่ว่า “พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ชนหมู่มา” ซึ่งสรุปเกิดเป็นประโยชน์ ๓ ด้าน คือ

๑. ประโยชน์ตน คือ ทำหน้าที่ของตนเอง เช่น หน้าที่ของพระสงฆ์ หน้าที่ของความเป็นพระธรรมจาริก หน้าที่ในการเป็นนักพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูง

๒. ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ในขณะที่พระธรรมจาริกทำประโยชน์ตน ก็ทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นไปด้วยในเวลาเดียวกัน ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ นี้ เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพราะเมื่อทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เช่น ได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหาให้ผู้อื่น ปัญญาตนก็พัฒนาขึ้น ได้สละเพื่อผู้อื่น ก็เป็นการฝึกการละ การที่พระธรรมจาริกเข้าไปเผยแผ่ ราชกรบนพื้นที่สูงก็มาแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นต้น

๓. ประโยชน์เพื่อทั้งสองฝ่าย คือการที่พระธรรมจาริกเข้าไปทำประโยชน์ตน ได้มีหน้าที่เข้าไปพัฒนาด้วยการการสร้างสาธารณะประโยชน์ การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมชนเผ่า เป็นต้น เกิดเป็นประโยชน์สาธารณะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ประสบความสำเร็จในการบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถเชิญชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งมาร่วมกิจกรรมในอาศรมพระธรรมจาริกจำนวนมาก ซึ่งสรุปได้ตามผังโครงสร้าง ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๓ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๔.๔ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอัครมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๔.๔.๑ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ **พระครูปลัดสุชาติ สุชาติ**^{๓๑} เลขาธิการประธานคณะพระธรรมจาริก วัดเบญจมบพิตรให้สัมภาษณ์ว่า “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ไม่เหมือนกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่า โดยใช้หลักสาธารณสงเคราะห์ หรือพระธรรมจาริกนอกจากจะมีบทบาทเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้ว จะต้องเป็นบทบาทนักพัฒนาหรือนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อเข้าไปพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกายภาพ และจิตใจ ของราษฎรบนพื้นที่สูง ผ่านกิจกรรมหลายหลายแล้ว บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกตามโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม”

พระครูสมเธร์พัฒนชัย^{๓๒} พระธรรมจาริกนิเทศศูนย์อบรมศีลธรรม และส่งเสริมพระพุทธศาสนาเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยพระธรรมจาริกจะเข้าถึงพื้นที่ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือหรือจัดกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างอาชีพ การใช้อาศรมเพื่อพัฒนา การมอบสิ่งของอุปโภคและบริโภค เป็นต้น และสร้างภาคีเครือข่ายที่เป็นภาครัฐที่เป็นต้นสังกัด เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เข้าร่วมบูรณาการในการทำงานร่วมกัน ในรูปแบบจัดกิจกรรมและสนับสนุนทุนเพื่อเข้าไปช่วยเหลือราษฎรบนพื้นที่สูง”

พระครูปัญญาสังฆการ^{๓๓} หัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริก สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ว่า “พระธรรมจาริกในพื้นที่จะต้องเชื่อมประสานกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย รวมไปถึงภาคีเครือข่ายภาคประชาชนผ่านการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ และใช้อาศรมเป็นพื้นที่ในการดำเนินการ เน้นเรื่องการจัดกิจกรรมเป็นหลักในการเข้าชุมชน และพระธรรมจาริกจะต้องเป็นผู้เสียสละ อดทน รักษาอุดมการณ์ของโครงการพระธรรมจาริก เข้าพื้นที่โดยไม่มุ่งหวังสิ่งตอบแทน ไม่เรียกร้องให้ชาวบ้านต้องบริจาค หรือเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อดั้งเดิมมาเป็นศาสนาพุทธ ตามวิสัยทัศน์ของโครงการพระธรรมจาริกที่ว่า “สังคมคุณธรรมในวัฒนธรรมที่หลากหลาย” แต่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมดั้งเดิม ตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา จนเป็นที่ไว้วางใจเชื่อใจ ไม่มีการต่อต้านในการเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง จนทำให้ราษฎรบนพื้นที่

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุชาติ สุชาติ, เลขาธิการประธานคณะพระธรรมจาริก วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสมเธร์พัฒนชัย, พระธรรมจาริกนิเทศศูนย์อบรมศีลธรรม และส่งเสริมพระพุทธศาสนาเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสังฆการ, หัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริก สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สูงหันมาสนใจพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น โดยมีตัวชี้วัดผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของราษฎรบนพื้นที่สูงตำบลเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ กับกิจกรรมที่ทางอาศรมจัดขึ้น เช่น สวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม แต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงการสมัครเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะเพิ่มขึ้นทุกปี”

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระธรรมจาริกจะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ เช่น ทำวัตร สวดมนต์ วางตนให้เหมาะสม มีความอดทน เสียสละ ยึดมั่นในอุดมการณ์ ไม่หวังลาภผลใด ๆ ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงไว้วางใจ เกิดความเลื่อมใส และเข้าใจวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธได้

๒. รูปแบบบูรณาการหลักพุทธธรรมในกลุ่มสังคมสงเคราะห์ คือ สังคหวัตถุ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม เป็นต้น เพื่อเข้าไปช่วยเหลือ สงเคราะห์ชุมชน และต้องบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เอกชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายออนไลน์ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อหนุนเสริมให้การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกประสบความสำเร็จ โดยเน้นไปในการทำสาธารณประโยชน์ เพื่อให้เข้าถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมเข้าไปด้วย

๔.๔.๒ ปัจจัยที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ปัจจัยที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงประสบความสำเร็จ มาจากปัจจัย ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

๑) ปัจจัยภายใน คือ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท และพระธรรมจาริก ในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ถือได้ว่าเป็นพระธรรมจาริกที่มีอุดมการณ์ เสียสละ อดทน เนื่องจากการปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง มีความก้นดลลำบากด้านปัจจัยสี่ และจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา น่าเชื่อถือแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส และต้องปฏิบัติศาสนกิจเป็นกิจวัตรประจำทุกวัน ได้แก่ การทำวัตรเช้า - เย็น สวดมนต์ เจริญสมถะ วิปัสสนากรรมฐาน แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ ให้โอวาทธรรมของพระพุทธศาสนา แนะนำให้ชนเผ่าชาติพันธุ์ รู้จักศาสนพิธี เช่น ไหว้พระ อาราธนาศีล รับศีลแสดงพระธรรมเทศนา เป็นต้น เมื่อว่างเว้นจากภารกิจก็ได้ออกเยี่ยมราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย และตามถิ่นก้นดลตามพื้นที่ต่าง ๆ หากพบเห็นชาวบ้านมีความเดือดร้อนในเรื่องใด ก็จะหาทางช่วยเหลือ หรือจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ

๒) ปัจจัยภายนอก คือ เพื่อให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นจะต้องอาศัยปัจจัยภายนอก คือ ประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการจัดกิจกรรมเพื่อเข้าถึงราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งในพื้นที่ โดยใช้อาศรมเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม เพื่อชักชวนให้ประชาชนเข้ามาในอาศรม พอสรุปได้ดังนี้

(๑) การมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้อาศรมเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน ภาครัฐ และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนในการเข้าอาศรมพระธรรมจาริก แม้จะนับถือหรือไม่นับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม เช่น งานลอยกระทง งานสงกรานต์ งานประเพณีชนเผ่าปีใหม่ม้ง ฯลฯ

- ให้ชุมชนคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นคณะกรรมการอาศรม เพื่อมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอาศรม และแจ้งข่าวประสานงานกับคนในชุมชน ถือว่าอาศรมเป็นสมบัติสาธารณะของชุมชน จึงเกิดความรักความหวงแหนอาศรมพระธรรมจาริก เป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ

- ใช้อาศรมเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์แห่งพระราชฯ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของอาศรม เช่น ใช้พื้นที่อาศรมจำนวน ๓๕ ไร่ เป็นศูนย์อาหารปลูกพืชผักกานาชนิดตามศาสตร์พระราชฯ เช่น มะนาว กล้วย มะม่วง ฯลฯ โดยให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการปลูกและสามารถเก็บไปขายเพื่อเป็นรายได้ของอาศรมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้เกิดแก่ชุมชน รวมถึงการเป็นศูนย์เรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นศูนย์กลางของการแจกจ่ายกล้าพันธุ์ให้แก่ราษฎรผู้สนใจอีกด้วย

- ใช้อาศรมเป็นสถานที่สร้างอาคารเรียนให้แก่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรบนพื้นที่สูงในชุมชนทุกวัยได้ศึกษาเรียนรู้ตามสมควรแก่ตน โดยไม่ใช้งบของราชการ

- ใช้อาศรมจัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าร่วมสวดมนต์ปฏิบัติธรรม และจิตอาสาในการพัฒนาอาศรมอีกด้วย

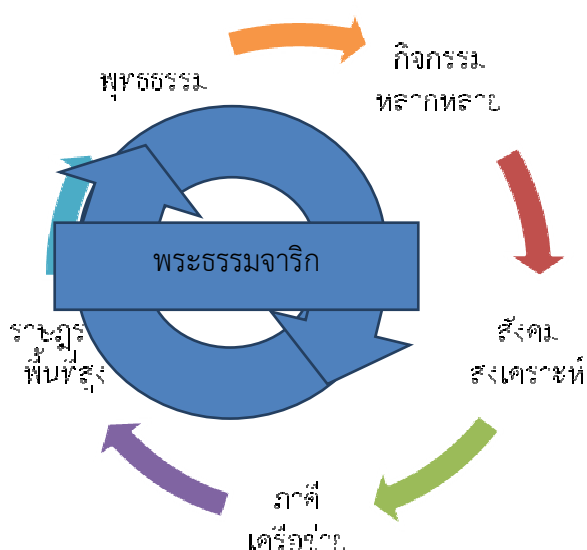
- ใช้อาศรมเป็นสถานที่สร้างบ้านบุญ รับผิดชอบอุปการะเด็กกำพร้า เพื่อสงเคราะห์ชุมชน และยังสอนอาชีพให้เด็กกำพร้าด้วย

- ใช้อาศรมเป็นสถานที่ฝึกอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นการปลูกฝังเยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังที่สำคัญในการพัฒนาช่วยเหลืองานพระธรรมจาริกในอนาคต อบรมให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้าที่จะแสดงออก มีความรักเคารพ และหวงแหนในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ วัฒนธรรมของเผ่า รวมทั้งมีบทบาทร่วมกับครอบครัว ชุมชนในการอนุรักษ์ สืบสานประเพณี วัฒนธรรม เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนรุ่นต่อไป

(๒) การสร้างภาคีเครือข่าย เพื่อเป็นแรงหนุนเสริมในการทำงานของพระธรรมจาริกให้ประสบความสำเร็จ และพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท ได้สร้างเครือข่ายที่มาหนุนเสริมงานพระธรรมจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นกันดารได้อย่างประสบความสำเร็จ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น เป็นภาคีเครือข่ายช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธรธรรมจาริกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้งานพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยประสบความสำเร็จอย่างสูง เนื่องจากพระครูใบฎีกาภูวนาท และคณะพระธรรมจาริก ได้สร้างภาคีเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Line เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมการให้การสงเคราะห์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นกันดาร และเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วประเทศ และทั่วโลกได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมและสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนปัจจัยในการดำเนินการในกิจกรรมนั้น ๆ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น

การก่อสร้างอาศรม หรือสาธารณประโยชน์ซึ่งเป็นงานด้านสาธารณูปการ การสนับสนุนเครื่องอุปโภคบริโภค เสื้อผ้า ตู๊กตามือสอง เพื่อนำไปแจกแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงในถิ่นกันดาร ถือว่าได้ว่าเป็นภาคีเครือข่ายที่ทรงพลังเพราะไม่จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนร่วม

จากที่เสนอมารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปเป็นแผนภูมิภาพได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๔ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๔.๔.๓ ปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า

๑) **ปัญหาด้านโครงสร้างการบังคับบัญชา** อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย เป็นที่ตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง กำกับดูแล ๓ จังหวัด คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ สุโขทัย กาญจนบุรี ซึ่งมีพื้นที่กว้างขวาง การเรียกประชุมพระธรรมจาริกประจำเดือน จึงทำได้ยาก การแจ้งนโยบายและข่าวสารแก่พระธรรมจาริกเป็นไปได้ยาก

๒) **ปัญหาด้านบุคลากร** ขาดแคลนพระธรรมจาริก ที่มีอุดมการณ์ เสียสละ ในการเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นกันดาร รวมทั้งขาดประสบการณ์และคุณภาพด้านการปฏิบัติงานอีกด้วย คือไม่สามารถปฏิบัติงานให้ประสบผลสัมฤทธิ์ตามที่ได้รับมอบหมายได้

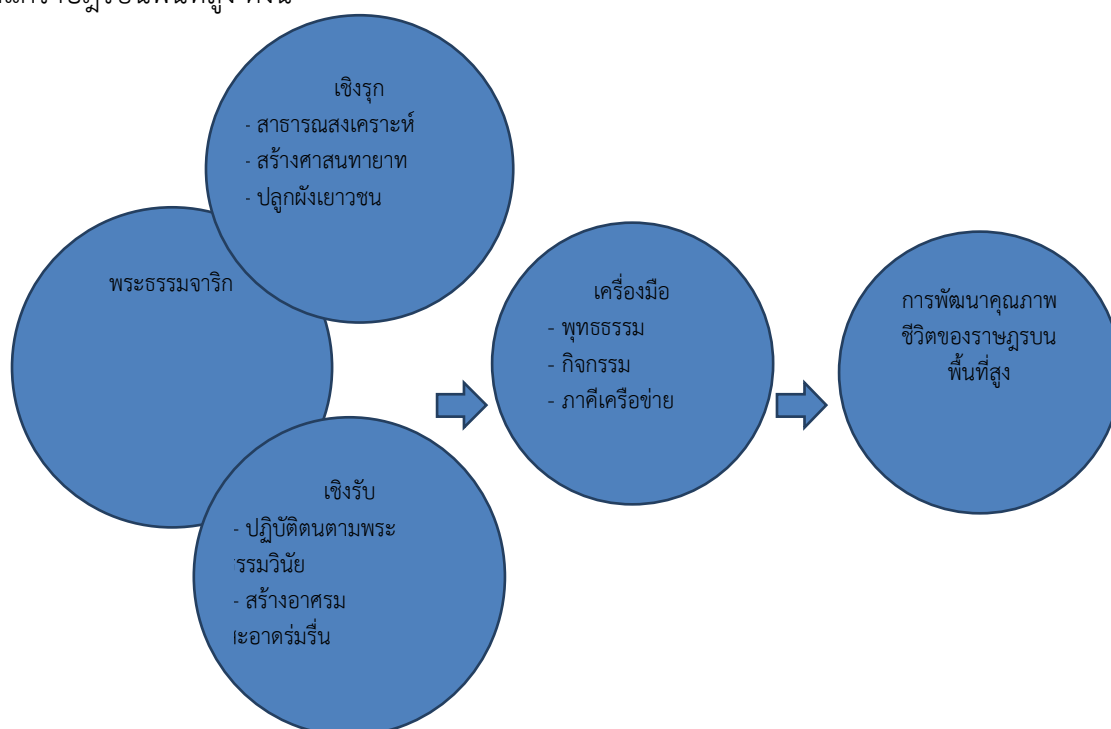
๓) **ปัญหาด้านการสรุปผลการดำเนินงานเชิงสถิติ** พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ขาดการสรุปผลงานเชิงสถิติ คือ พระธรรมจาริกปฏิบัติงานซึ่งมีผลงานปรากฏที่มากมาย และหลากหลายกิจกรรม แต่เมื่อสัมภาษณ์เชิงลึก ไม่สามารถตอบปัญหาเชิง

สถิติได้ เช่น จำนวนผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์ด้วยการมอบสิ่งของอุปโภคบริโภค จำนวนผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันพระ และวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

๔.๕ สรุปองค์ความรู้

๔.๕.๑ สรุปองค์ความรู้ด้านวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาประวัติของการก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ วัตถุประสงค์ของการก่อตั้ง องค์การ หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนและบริบทพื้นที่การทำงานของพระธรรมจาริกในพื้นที่อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ทำให้ทราบว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย มีภารกิจหลัก คือการเผยพระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง หรือในถิ่นกันดาร เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ มีคติค่านิยมในความเป็นไทย โดยไม่ทำลายวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า ภารกิจรองคือ ทำหน้าที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักพัฒนา ด้วยภารกิจของหน่วยงานได้สังกัด คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถือว่าเป็นงานที่สำคัญที่จะช่วยให้เข้าพื้นที่ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานที่สำคัญที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เป็นปัจจัยให้ราษฎรบนพื้นที่สูงตำบลเข็กน้อย หันมาสนใจพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผลวิจัยสรุปได้ว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เป็นไปในลักษณะเชิงรุกนำเชิงรับ หรือสังคมสงเคราะห์ และสาธารณสงเคราะห์นำ ตามด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าไปเผยแผ่แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๕ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก

๑. วิธีการเชิงรุก พระธรรมจาริกถือว่ามีการบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก คือรุกเข้าไปหาประชาชนในพื้นที่นั้น ให้เขาหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น พระธรรมจาริกทุกรูป และพระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ก็เช่นเดียวกัน ได้ยึดเอาพระดำรัสนี้เป็น หลักปรัชญาในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการทำกิจกรรม ที่สามารถชักชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

๑) การบรรพชาอุปสมบทหมู่ราษฎรบนพื้นที่สูง พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อย ได้ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูง ทั้งในเขตตำบลเข็กน้อย และในพื้นที่ ต่าง ๆ ที่เข้าไปเผยแผ่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทหมู่ราษฎรบนพื้นที่สูง ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร เป็นประจำทุกปี

๒) การจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เริ่มดำเนินการเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๔๙ – ปัจจุบัน เป็นการสร้างศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ตลอดจนจัดส่งสามเณรเข้าศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ตามโรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักศาสนศึกษาต่าง ๆ ปัจจุบันมี ผู้เข้าร่วมโครงการ ๖๑๘ รูป

๓) การสังคมสงเคราะห์ คือ เข้าไปช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยการช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ ตัวอย่างเช่น การสร้างบ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์หมอบให้ฟรีปราศจากเงื่อนไข โดยได้ร่วมกับ ภาศิเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ – ปัจจุบัน รวม ๕๖ หลัง เพื่อมอบให้ผู้ยากไร้ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ประสบอัคคีภัยในพื้นที่ต่าง ๆ และยังได้อุปถัมภ์ด้วยเครื่อง อุปโภคบริโภคอีกด้วย การสร้างวัดพระธรรมจาริก บ้านพระธรรมจาริกพัฒนา อำเภอด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ และพัฒนารายการบนพื้นที่สูงเผาลัว จำนวน ๗๐ หลังคาเรือนที่ ไร้สัญชาติ และไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น การเข้าไปแจกของอุปโภคบริโภค แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ในพื้นที่ประสบภัยต่าง ๆ ในแต่ละปี รวม ๕,๐๐๐ ครอบครัว

๔) การเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นภารกิจหลักของโครงการพระธรรมจาริกที่มุ่ง ให้พระธรรมจาริกเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ เยาวชน เพื่อเป็นกำลังหลักของพระพุทธศาสนา

๕) การมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูง พระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริก บ้านเข็กน้อยได้ระดมทุนฝ่ายเครือข่ายออนไลน์ เพื่อสนับสนุนมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูง ในแต่ละปี มากกว่า ๕,๐๐๐ ทุน

๖) การอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม ศูนย์อบรมฯบ้านเข็กน้อย ได้ดำเนินการอบรม คุณธรรม จริยธรรมแก่เด็ก เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย พุทธธรรม ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ – ปัจจุบัน มีผู้เข้าร่วมการอบรมทั้งสิ้นมากกว่า ๒๐,๐๐๐ คน

๗) ศาสนสัมพันธ์ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย สานสัมพันธ์ทางศาสนา โดยได้ ร่วมมือกับวัดพระมารดานิจจานุเคราะห์ (วัดคาทอลิกเข็กน้อย) จัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ อย่าง ต่อเนื่อง เช่น สืบสานประเพณีลอยกระทง วันสงกรานต์ วันเด็กแห่งชาติ ฯลฯ เพื่อเป็นการสาน สัมพันธ์ระหว่างศาสนา ก่อให้เกิดสังคมคุณธรรม ในวัฒนธรรมที่หลากหลาย

๘) การสร้างสาธารณสงเคราะห์ พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้สร้างสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ และนอกพื้นที่หลายแห่ง เช่น เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ ได้สร้างบ้านบุญ เพื่อเด็กกำพร้าและด้อยโอกาส ใช้เป็นที่พักอาศัย ตลอดจนเป็นสถานที่ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็ก ๆ ในถิ่นทุรกันดาร ในปัจจุบันได้ดำเนินการสร้างอาคารเรียน อาคารที่พัก อาคารหอสมุด โรงทาน ห้องครัว การสร้างห้องสมุดแก่โรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร การสร้างถนนหนทางในถิ่นทุรกันดาร เป็นต้น

๒. วิธีการเชิงรับ วิธีการทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามาสนใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น ต้องอยู่ที่การปฏิบัติตนของพระธรรมจาริก และการทำอาศรมให้ร่มรื่น สวยงาม และเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชน เสมือนว่าอาศรมเป็นที่สาธารณะที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาใช้ได้ และพระธรรมจาริกต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรของชุมชน เมื่อชุมชนต้องการความช่วยเหลือ หรือมีงานใดต้องการจะอาราธนาพระธรรมจาริกไปทำพิธีกรรมให้ พระธรรมจาริกไม่เคยปฏิเสธชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

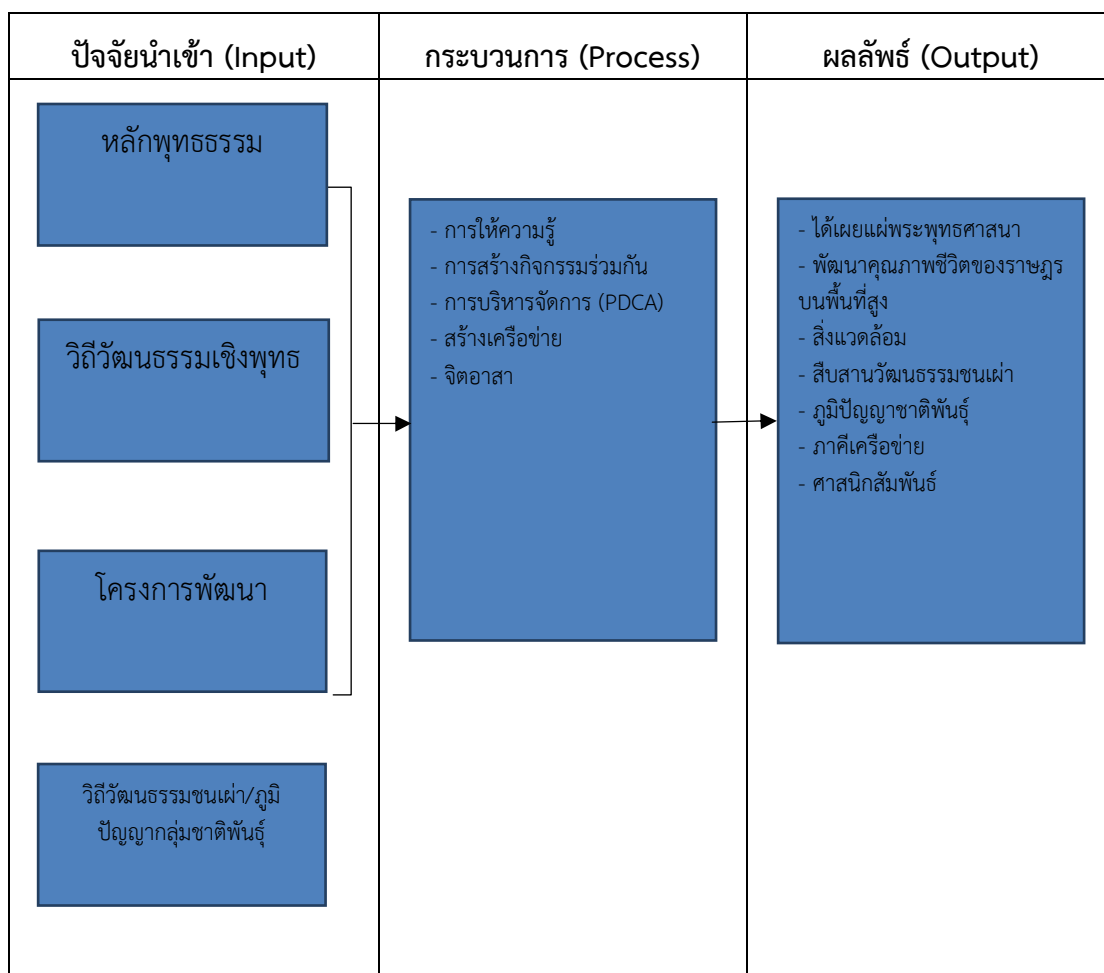
๑) การปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยของพระธรรมจาริก ปฏิบัติเหมาะสมกับสมณสาธูป และทำวัตรปฏิบัติของความเป็นพระมิให้ขาดตกบกพร่อง เช่น การสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น การกวาดวิหารลานเจดีย์ ฯลฯ ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๒) การทำอาศรมให้ร่มรื่นสวยงาม อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ ในระยะเวลา ๑๑ ปี พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานันโท และพระธรรมจาริกในอาศรม ได้ช่วยกันสร้างอาศรมให้ร่มรื่น ด้วยการปลูกต้นไม้พันธุ์ในอาศรม เช่น สวนสมุนไพร สวนอาหารตามศาสตร์พระราชา และรักษาความสะอาดของอาศรม อาศรมสวยงามด้วยอาคารสถานที่ถูกออกแบบให้เหมาะสม มีห้องอาบน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด และใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เป็นปัจจัยที่ดึงดูดและเป็นทัศนคติที่ดีต่อผู้พบเห็น

๓) การรับกิจไปตามบ้าน เพื่อไปทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น เป็นการสงเคราะห์และเป็นการสอนพิธีกรรมเบื้องต้นให้แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ให้รู้จักพระสงฆ์ รู้จักพิธีกรรมและเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัวด้วย

๔) การใช้อาศรมเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้ราษฎรบนพื้นที่สูงรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในอาศรมพระธรรมจาริก เป็นที่ไว้วางใจเชื่อใจในพระธรรมจาริกมากขึ้น

๔.๕.๒ สรุปองค์ความรู้ตามกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๖ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

วิเคราะห์ตามแผนภูมิภาพ จะพบว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ได้ดำเนินการมีกระบวนการดังนี้

๔.๕.๒.๑ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีกระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ด้านปัจจัยนำเข้า ดังนี้

๑) หลักพุทธธรรม

พระธรรมจาริกใช้หลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ตั้งแต่การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ทำกิจวัตรประจำวัน เช่น เจริญสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน แผ่เมตตาให้

สรรพสัตว์ การวางตัวให้เหมาะสมกับสมณสาธูป เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสในราชูปถัมภ์ที่ผู้เข้ามาพบปะในอาศรมหรือตามชุมชน และการเผยแผ่หลักพุทธธรรม ส่งเสริมการขึ้นและให้ความรู้ด้านหลักธรรม พุทธธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อการพัฒนาชุมชนพื้นที่สูงให้เข้าถึงธรรมะได้จริง และเพื่อฝึกปฏิบัติจนสามารถสัมผัสความสงบและความอิสระของจิตใจ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายที่พระธรรมจาริกจัดขึ้น ผ่านกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันสำคัญของชาติ เป็นต้น

๒) วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

พระธรรมจาริก ได้สอนให้ราชูปถัมภ์พื้นที่สูงได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตตามครรลองของวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะสามารถเป็นหลักในการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ เป็นผู้มั่งคั่งธรรม จริยธรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ และยังสอนเรื่องศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น สอนให้ทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ เป็นต้น

๓) โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตราชูปถัมภ์พื้นที่สูง

พระธรรมจาริก นอกจากจะทำหน้าที่หลักคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราชูปถัมภ์พื้นที่สูงแล้ว ยังทำหน้าที่รอง คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ ผ่านโครงการต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายของโครงการพระธรรมจาริก และของประธานคณะพระธรรมจาริก รวมไปถึงภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

๔) วิถีวัฒนธรรมชนเผ่า ภูมิปัญญาชนเผ่า

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้ส่งเสริมสนับสนุนวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น เน้นให้ราชูปถัมภ์พื้นที่สูงแต่งกายชนเผ่า เมื่อมาร่วมกิจกรรมภายในอาศรม สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น ประเพณีฉลองปีใหม่ม้งนี้ ชาวเมืองเรียกว่า “น่อเป็โจวฮ์” เป็นต้น ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชนเผ่า เช่น ปลูกพืชสมุนไพรประจำเผ่าม้งในอาศรม อนุรักษ์เครื่องดนตรี และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ของชนเผ่าม้งในอาศรมพระธรรมจาริก เป็นต้น

๔.๕.๒.๒ กระบวนการ (Process)

กระบวนการในการปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยนำเข้า (Input) ดังนี้

๑) การให้ความรู้

เมื่อพระธรรมจาริกเข้าไปสร้างอาศรมพระธรรมจาริก เริ่มตั้งแต่ทำประชาคมยกพื้นที่สาธารณะของตำบลเข็กน้อย สร้างเป็นอาศรม ได้มีกระบวนการเผยแผ่ให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ให้แก่ราชูปถัมภ์พื้นที่สูง ให้รู้จักหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาทางจิตใจ และวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ด้านการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒) การสร้างกิจกรรมร่วมกัน

เมื่อราษฎรบนพื้นที่สูงมีความรู้ความเข้าใจหลักพุทธธรรม และวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธแล้ว ก็ได้สร้างกิจกรรมร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริก และชุมชน โดยมีพระธรรมจาริก เป็นผู้นำด้านการพัฒนาคุณภาพจิตใจ โดยใช้หลักพุทธธรรมสอดแทรกไปกับกิจกรรมนั้น และให้ชุมชน หรือจิตอาสา หรือภาคีเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการ

๓) การบริหารจัดการ (PDCA)

พระธรรมจาริก ของอาศรมพระธรรมจาริกมีการบริหารจัดการ ภายในศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเช่นกัน เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ก็จะได้ดังนี้ ๑) Plan (P) การวางแผน เมื่อรับนโยบายจากประธานคณะพระธรรมจาริกแล้วก็มีวิเคราะห์นโยบายหลักของโครงการพระธรรมจาริก และของประธานคณะพระธรรมจาริก ได้นัดพระธรรมจาริกภายในศูนย์อบรมฯ ประชุมร่วมกันเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน ๒) Do (D) การมอบหมายพระธรรมจาริกปฏิบัติงานตามแผนที่ทำร่วมกัน ๓) Check (C) การตรวจสอบ ติดตาม โดยหัวหน้าศูนย์อบรมฯ จะมีหน้าที่ในการลงนิเทศตรวจเยี่ยมการปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่อย่างไร ในปี ๒๕๖๒ ได้มีคณะกรรมการส่งเสริมงานพระธรรมจาริกภาคสนาม และพระธรรมจาริกนิเทศส่วนภูมิภาคดำเนินการในส่วนนี้ ๔) Action (A) เมื่อปฏิบัติหน้าที่ตามแผนแล้ว มีการสรุปปัญหาอุปสรรคแนวทางแก้ไขเสนอต่อคณะผู้บริหารต่อไป

๔) สร้างเครือข่าย

เมื่อพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มีการสร้างเครือข่ายที่มาหนุนเสริมทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และไม่เป็นรูปธรรม เช่น ชุมชน ผู้นำศาสนา และที่สำคัญคือเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้มีพลังเครือข่ายที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงประสบความสำเร็จอย่างสูง

๕) จิตอาสา

เกิดกระบวนการจิตอาสา โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเข้ามาช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพัฒนาอาศรม การมีส่วนร่วมในการช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

๔.๕.๒.๓ ผลลัพธ์ (Output)

เมื่อพระธรรมจาริก ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มีผลสัมฤทธิ์ หรือผลลัพธ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม ดังนี้

๑) ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจหลักของโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งพระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้ทำกิจกรรม และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และหลัก

พุทธธรรม ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงต่ำปลื้มน้อย หันมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้น โดยมีตัวชี้วัดจากการเข้าร่วมทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมของอาศรมเป็นจำนวนมาก มีแสดงตนเป็นพุทธมามกะในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก

๒) ได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง

เป็นภารกิจรองอย่างหนึ่งของพระธรรมจาริก ที่จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาคีเครือข่ายที่เป็นหน่วยงานสังกัดของพระธรรมจาริก คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พระธรรมจาริก ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง ด้วยการทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น โครงการสวนอาหารตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างสัมมาชีพให้แก่ชุมชน และเป็นທີ່ศึกษาเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นต้น

๓) สิ่งแวดล้อม

ประธานคณะพระธรรมจาริก ได้มีนโยบายให้พระธรรมจาริกทำอาศรมแห่งธรรม คือ ธรรมชาติ ให้พระธรรมจาริกทำอาศรมให้ร่มรื่นด้วยการปลูกพืชอาหารและสมุนไพร อาศรมพระธรรมจาริกได้ใช้พื้นที่ ๓๕ ไร่ และพื้นที่อาศรมบางส่วนทำโครงการปลูกพืชอาหารล้มลุกและยืนต้น และมีโครงการปลูกป่าอนุรักษ์ สิ่งที่ได้คือสิ่งแวดล้อมที่ดี

๔) สืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า

พระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริก มีส่วนเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้จัดประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น จัดอาศรมเป็นที่แสดงวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น เครื่องดนตรี เครื่องแต่งการ เครื่องใช้ไม้สอย และมีส่วนเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนจัดประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า จึงชื่อว่าได้สืบสานวัฒนธรรมชนเผ่ามั่ง

๕) สืบทอดภูมิปัญญาชาติพันธุ์

ได้สืบทอดภูมิปัญญาชาติพันธุ์ เช่น ใช้พื้นที่อาศรมปลูกพืชสมุนไพรของชนเผ่ามั่งหลากหลายชนิด ใช้อาศรมเป็นสถานที่ฝึกอบรมภูมิปัญญาชาติพันธุ์ เช่น การสอนดนตรี การสอนการแสดงของชนเผ่ามั่ง

๖) ภาคีเครือข่าย

ได้ภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วนที่มีพลัง เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ ที่ช่วยหนุนเสริมให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ประสบความสำเร็จ

๗) ศาสนิกสัมพันธ์

ได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ซึ่งในพื้นที่มีศาสนาอื่นเข้ามาเผยแผ่อยู่ก่อนแล้วเป็นเวลานาน และมีศาสนสถานถึง ๔ แห่ง แต่พระธรรมจาริกสามารถสร้างสัมพันธ์ระหว่างศาสนาได้อย่างลงตัว ด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง ลดความขัดแย้ง เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างศาสนิกด้วยกัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนศึกษาจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา “พระธรรมจาริก : กระบวนการ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๕.๑.๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๕.๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

๕.๑.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยได้ส่งพระธรรมจาริกเข้าไปเผยแผ่เป็นบางช่วงเวลา ไม่ต่อเนื่อง บางช่วงเวลาได้ยกให้คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ดูแล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท พระธรรมจาริกได้ทำประชาคมตำบลเข็กน้อย ขอใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ตำบลเข็กน้อย จำนวน ๖ ไร่ และผู้มีจิตศรัทธาบริจาคอีก ๑๔ ไร่ เพื่อสร้างอาศรมพระธรรมจาริกแห่งใหม่ เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ในตำบลเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ผ่านมากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ตำบลเข็กน้อย ซึ่งเป็นราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งถือว่าเป็นชนเผ่าที่มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในวิญญาณ หรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ มีภาษาเฉพาะตน ทำให้การเผยแผ่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

เมื่อพระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท เจ้าอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ก่อสร้างอาศรมพระธรรมจาริกแห่งใหม่ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรในพื้นที่สูงตำบลเข็กน้อย ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่เป็นอย่างมาก ผลวิจัยพบว่า อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยมีกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงสอดคล้องกับทฤษฎีของ วงจรเดมมิง (Deming Cycle) PDCA ของ William Edwards Deming ดังนี้

๑) P (Plan) การวางแผน อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย มีการประชุมวางแผนตามนโยบายเน้นหนักของประธานคณะพระธรรมจาริก เมื่อรับนโยบายจากการประชุมคณะพระธรรมจาริกประจำปี มีการศึกษารายละเอียดแล้วเสนอที่ประชุมเพื่อทำแผนระยะสั้น ระยะยาว มอบหมายผู้ปฏิบัติ ในการประชุมประจำเดือนของศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๒) D (Do) การปฏิบัติการ พระธรรมจาริก มีทีมงาน มีความรู้ความเข้าใจแผนการปฏิบัติงาน วัตถุประสงค์เป้าหมาย ทักษะการถ่ายทอด ทักษะการจัดกิจกรรม มีความอดทน ความเสียสละ เป็นต้น รับมอบงานจากหัวหน้าศูนย์อบรมฯ แล้วก็ลงพื้นที่ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสรุปกิจกรรมของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย โดยใช้องค์ประกอบของหน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบล ๘ ด้าน เข้าประเมินได้ดังนี้

(๑) ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม

พบว่า พระธรรมจาริก ได้ทำกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ทั้งวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ฯลฯ และวันสำคัญของชนเผ่าม้ง เช่น ปีใหม่ ฯลฯ โดยเชิญชวนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก ทั้งยังส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และสถานที่ศึกษาในเขตพื้นที่เข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมร่วมด้วย

(๒) ด้านสุขภาพอนามัย

พบว่า พระธรรมจาริก ด้านกายภาพได้ใช้อาศรมพระธรรมจาริกเป็นสถานที่ปลูกพืชสมุนไพรรักษาโรค ทั้งพืชสมุนไพรทั่วไป และพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาชนเผ่าที่หายากและแจกจ่ายกล้าพันธุ์ ด้านจิตภาพ ส่งเสริมให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้เจริญภาวนากรรมฐาน ทำวัตรสวดมนต์ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

(๓) ด้านสัมมาชีพ

พบว่า พระธรรมจาริกได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายเปิดอบรมหลักสูตรวิชาชีพพระยะสันแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น นวดแผนไทย ตัดผม เป็นต้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงและยังได้ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เช่น ศีล ๕ อบายมุข ฯลฯ เพื่อให้ราษฎรบนพื้นที่สูงได้ตระหนักรู้ทางเสื่อมและทางเจริญ และยังเปิดพื้นที่อาศรมจำนวน ๓๗ ไร่ สร้างเป็นสวนอาหารตามศาสตร์พระราชา เพื่อสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่อาศรมและราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ และยังส่งเสริมให้ปลูกพืชอาหารและยาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(๔) ด้านสันติสุข

พบว่า พระธรรมจาริก ได้นำนโยบายประธานคณะพระธรรมจาริก ให้เน้นเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สร้างความปองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งยังได้สานสัมพันธ์ด้านศาสนาอื่น ด้วยการจัดกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย

(๕) ด้านศึกษาสงเคราะห์

พบว่า พระธรรมจาริก ได้ใช้อาศรมเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านพระพุทธศาสนา เช่น การอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน สร้างอาคารเรียนให้แก่การศึกษานอกโรงเรียน การให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ และการสร้างห้องสมุดและอาคารเรียนตามถิ่นกันดาร

(๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

พบว่า พระธรรมจาริกได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยนำเอาหลักสาธารณสงเคราะห์มาเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงให้สนใจพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างบ้านพระธรรมจาริกสงเคราะห์หมอบแก่ราษฎรผู้ยากไร้ ประสพภัยในหลายพื้นที่ การมอบเครื่องอุปโภคบริโภคตามพื้นที่กันดารเป็นจำนวนมาก

(๗) ด้านกตัญญูกตเวที

พบว่า พระธรรมจาริก ได้จัดกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมการเรียนรู้และตระหนักรู้เรื่องความกตัญญูกตเวที เช่น กิจกรรมปลูกป่าเพื่อคืนพื้นที่สีเขียวแก่ธรรมชาติ การจัดพิธีรดน้ำดำหัว และการแสดงธรรมในสำคัญ ในการอบรมค่ายคุณธรรมก็เน้นหนักเพื่อให้เยาวชนให้เข้าใจเรื่องความกตัญญูกตเวที

(๘) ด้านสามัคคีธรรม

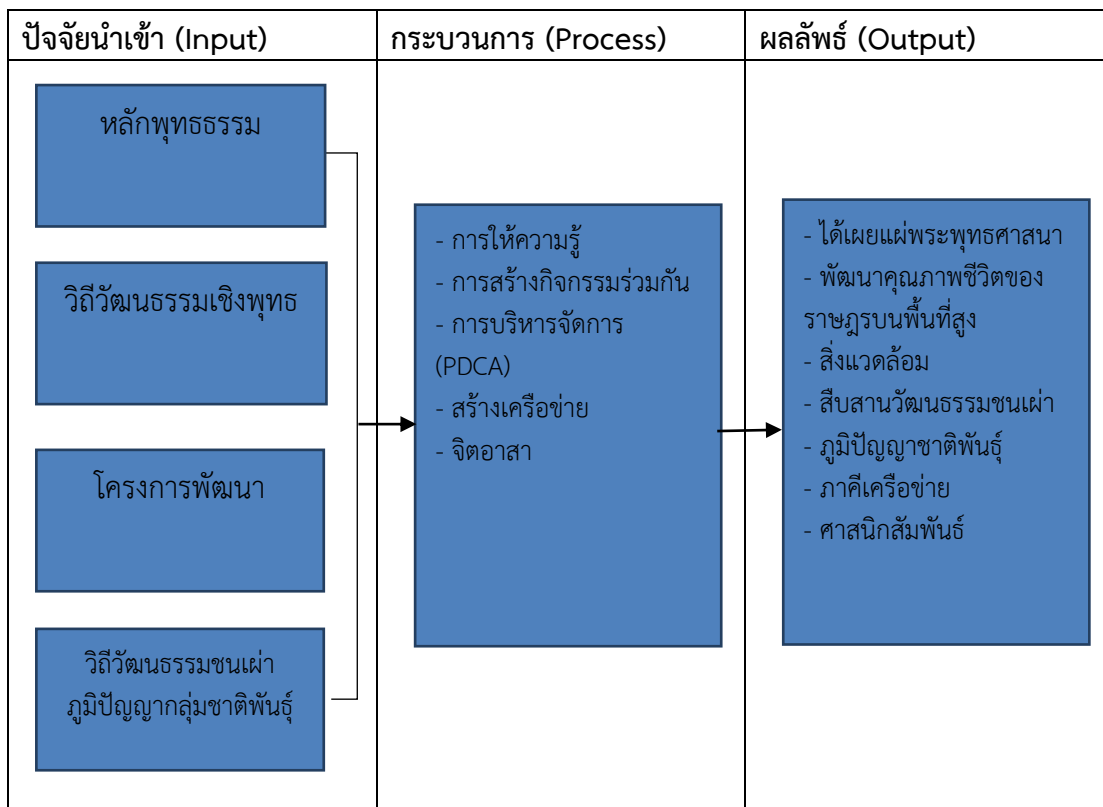
พบว่า พระธรรมจาริกได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ชุมชน สร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคี ให้เกิดแก่ชุมชน เช่น กิจกรรมพัฒนาอาชีพ กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน กิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดระหว่างศาสนา เป็นต้น

๓) C (Check) ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน พบว่า พระธรรมจาริก ได้สรุปและประเมินผลกิจกรรม และผลสัมฤทธิ์ให้หัวหน้าศูนย์อบรมฯ ได้รับทราบ และจัดทำเป็นสรุปผลการดำเนินกิจกรรม เพื่อเสนอที่ประชุมหัวหน้าศูนย์อบรมฯ ในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาพระธรรมจาริกภาคสนามต่อไป

๔) A (Action) การปรับปรุงแก้ไข พบว่า พระธรรมจาริกเมื่อลงพื้นที่ตามแผนปฏิบัติงาน สรุปผลสัมฤทธิ์ บทเรียน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขปรับปรุงวิธีการดำเนินการต่อไป และได้สรุปเพื่อเสนอผู้บังคับบัญชาเพื่อทราบ หรือหาทางร่วมมือปรับปรุงแก้ไขต่อไป

๕) การสร้างเครือข่าย พบว่า พระธรรมจาริก ได้สร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานพระสงฆ์ หน่วยงานรัฐ เอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญการสร้างเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ที่ได้ผลมากที่สุด เชื่อมโยงผู้คนอย่างกว้างขวาง มีประสิทธิภาพ โดยได้แจ้งวัตถุประสงค์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในถิ่นกันดาร การดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติงานอย่างจริงจัง เสียสละ จึงได้รับการสนับสนุนทุนทรัพย์ และสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นจำนวนมาก ทำให้สนับสนุนงานพระธรรมจาริกในอาศรมพระธรรมจาริกปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลที่สุด

สรุปเป็นแผนภูมิภาพ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเป็นผังกระบวนการดังนี้

แผนภูมิภาพ ที่ ๕.๑ กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๕.๑.๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของ พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้บูรณาการหลักธรรมพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง โดยใช้หลักพุทธธรรมที่หลากหลาย ร่วมกับการพัฒนา หรือกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ หรือสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระธรรมจาริกและราษฎรบนพื้นที่สูง พระธรรมจาริกใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

๑) ทาน พระธรรมจาริกจะเป็นผู้ให้ มากกว่าเป็นผู้รับ เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมก็จะมีแจกเครื่องอุปโภคบริโภค การช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย ด้านเครื่องเครื่องอุปโภคบริโภค การเข้าไปมีส่วนช่วยสนับสนุนเงินให้ชุมชนจัดกิจกรรมของชนเผ่า เป็นต้น เพื่อสร้างความไว้วางใจให้เกิดแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง การแสดงธรรมหรือเจรจา

๒) ปิยวาจา กับราชวรบนพื้นที่สูงก็ใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวานแสดงถึงความจริงใจ ไม่แสดงออกถึงการดูหมิ่นเหยียดหยามชนเผ่าสร้างไมตรีให้เกิดขึ้น

๓) อัตถจริยา การบำเพ็ญตนให้เป็นตัวอย่าง ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยพระธรรมจาริก อยู่ในพื้นที่ในถิ่นกันดาร ต้องมีความเสียสละ อุตุน ไม่เห็นแก่ตัว เข้าถึงราชวรบนพื้นที่สูงได้ทุกพื้นที่ เมื่อลงพื้นที่แล้วก็ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง และยังเสียสละอาศรมให้เป็นสมบัติสาธารณะและเป็นศูนย์กลางในการประสานงานความช่วยเหลือไปสู่ราชวรบนพื้นที่สูงทุกรูปแบบ

๔) สมานัตตา พระธรรมจาริกต้องวางตนให้เหมาะสมกับสมณสาธูป ปฏิบัติตามตามพระธรรมวินัย ไม่ประพฤติให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาของราชวรบนพื้นที่สูง เป็นต้น

ส่วนหลักธรรมด้านอื่น ๆ พบว่า พระธรรมจาริกใช้หลักธรรมที่สร้างความสามัคคี ศีล ๕ พรหมวิหารธรรม ฯลฯ ในการบูรณาการร่วมกับการกิจกรรมการพัฒนาอื่น ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงควบคู่ไปด้วย ทำให้ราชวรบนพื้นที่สูงหันมาสนใจพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระธรรมจาริกดำเนินการ ร่วมกับภาคีเครือข่าย ทำให้พัฒนาคุณภาพชีวิตของราชวรบนพื้นที่สูง ๔ ด้าน ตามหลักท้าวนา ๔ คือ

๑) ด้านกายภาพ (กายภาวนา) เกิดการพัฒนาด้านสุขภาพ พละนาถัย ประกอบสัมมาชีพ เป็นต้น

๒) ด้านความมีระเบียบวินัย (ศีลภาวนา) เกิดการพัฒนาเคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ วิถีวัฒนธรรมชนเผ่า เป็นต้น

๓) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) เกิดการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้จิตใจเข้มแข็งมีความเมตตา กรุณา อ่อนโยน มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

๔) ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะในการดำเนินชีวิต และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

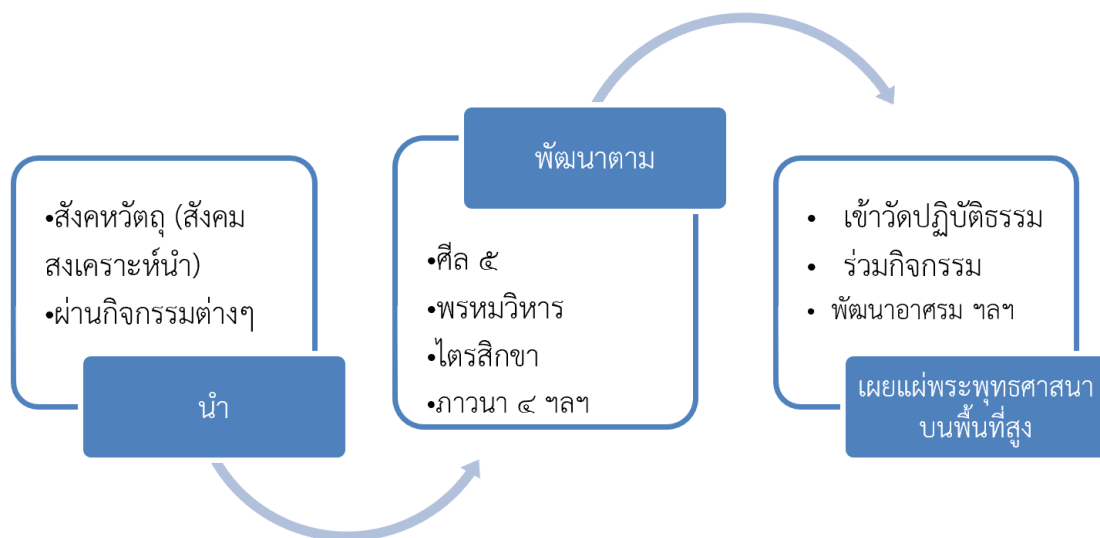
เพื่อบรรลุเป้าหมายของโครงการพระธรรมจาริก ที่ปรากฏในปรัชญาของโครงการว่า “พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ของคนหมู่มา” เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ด้าน คือ

๑) ประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะเป็นพระสงฆ์ และพระธรรมจาริก ที่มุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราชวรบนพื้นที่สูง

๒) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา โครงการพระธรรมจาริก เพื่อหน่วยงานภาคีเครือข่าย และเพื่อประโยชน์ของราชวรบนพื้นที่สูง

๓) ประโยชน์ทั้งสอง (อุภยัตถะ) เกิดเป็นประโยชน์สาธารณะ ให้ประโยชน์เกิดขึ้นแก่สังคมบนพื้นที่สูง และเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ

ซึ่งสรุปได้ตามผังภาพ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ดังนี้

แผนภูมิภาพ ที่ ๕.๒ การบูรณาการหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๕.๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เป็นภารกิจหลักของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ แต่รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ใช้หลักสังคัมสงเคราะห์นำ (หลักสังคหวัตถุ,หลักพรหมวิหาร) นำ เพื่อเข้าถึงราษฎรบนพื้นที่สูง เข้าถึงชุมชนผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่เน้นรูปแบบเหมือนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป และต้องเข้าถึงชุมชนจริง ๆ โดยเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ต้องปรับเปลี่ยนไปรูปแบบการเผยแผ่ตามสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมชนเผ่า สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน โดยสร้างภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ หนุนเสริมด้านปัจจัย บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น โดยอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ ๑) ปัจจัยภายใน คือ พระธรรมจาริกต้องปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย ประพฤติวัตรปฏิบัติประจำวัน เช่น ทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็น การพบปะราษฎรในชุมชน ช่วยเหลือชุมชน และราษฎรที่เดือดร้อนทุกวิถีทาง สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นด้วยความเป็นมิตร ๒) ปัจจัยภายนอก คือ การสร้างอาศรมให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งด้านแหล่งเรียนรู้ แหล่งสาธารณประโยชน์ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น โครงการสวนอาหารตามศาสตร์พระราชา โครงการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โครงการสร้างบ้านพักเด็กกำพร้า เป็นต้น ทำให้ชุมชนรักและหวงแหน และเป็นส่วนหนึ่งของอาศรม จึงกลายเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย ในระยะเวลา ๑๒ ปี (๒๕๕๐ - ๒๕๖๒) พบว่า มีผลสัมฤทธิ์เป็นอย่างดี แม้ชุมชนจะมีความเชื่อดั้งเดิม มีการประกอบพิธีบูชา บวงสรวงเลี้ยงผี บรรพบุรุษ และผีเจ้าที่ที่เชื่อว่าผีหรือดวงวิญญาณเหลาสามารถให้ทั้งความสุขและทุกข์แก่ตน และครอบครัวยได้ แม้จะโบสถ์ศาสนาอื่น

เผยแผ่ศาสนาอยู่ก่อนถึง ๓ แห่ง ก็ตาม แต่พระธรรมจาริกไม่ได้มุ่งทำลายความเชื่อดั้งเดิม หรือให้เปลี่ยนศาสนา แต่มุ่งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในอาศรมก่อให้เกิดความเคารพนับถือในพระรัตนตรัย โดยพระธรรมจาริกสามารถบูรณาการหลักธรรมด้านสังคมสงเคราะห์คือการช่วยเหลือ การทำสาธารณประโยชน์ เพื่อนำเข้าสู่พิธีกรรมการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยประสบผลสัมฤทธิ์อย่างยิ่ง จนพลเอกอนันตพร กาญจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ลงพื้นที่ดูงานของอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อยจังหวัดเพชรบูรณ์ ในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๑ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ โครงการเข็กน้อยโมเดล (เข็กน้อย โมเดล: พระธรรมจาริกสานงาน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน) ว่า “เป็นตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งในการดำเนินงานบูรณาการจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ด้วยการนำคำสอน ทางพระพุทธศาสนามาเป็นจุดรวมจิตใจของชุมชน โดยมีแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง โดยกระทรวง พม. พร้อมให้การส่งเสริม สนับสนุน กิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อให้ชุมชนตำบลเข็กน้อย เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงต่อไป” พร้อมจะบูรณาการโครงการเข็กน้อยโมเดลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งสรุปได้ตามแผนภูมิภาพได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๕.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย “พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” ครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

๕.๒.๑ กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

พระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย มีกระบวนการการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง สรุปเป็น ๔ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตอนการวางแผน พระธรรมจาริกทุกรูปจะต้องเข้าประชุมคณะพระธรรมจาริก ประจำปีที่สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรับรับนโยบายหลักตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายเน้นหนักในแต่ละปีจากประธานคณะพระธรรมจาริก พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท ซึ่งเป็นหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง และหัวหน้าอาศรม จัดประชุมพระธรรมจาริกทุกรูป ในศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินงาน คิดกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องนโยบายหลัก และให้เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่ วิเคราะห์วัตถุประสงค์กิจกรรม แนวทางการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม แล้วมอบหมายพระธรรมจาริกปฏิบัติตามแผนการดำเนินงานตามกิจกรรมและพื้นที่ต่าง ๆ ๒) ขั้นตอนการดำเนินงาน ดำเนินงานตามแผนการดำเนินงาน ที่ได้จัดทำร่วมกันผ่านกิจกรรม โดยให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่เข้าไปเผยแผ่ ซึ่งสงเคราะห์กิจกรรมต่างเข้าตามองค์ประกอบของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ๘ ด้าน จะได้ดังนี้

ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม พระธรรมจาริกได้ดำเนินการเอง และร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่าย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการต่าง ๆ และชุมชน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านศีลธรรม และวัฒนธรรมวิถีพุทธ เช่น การแสดงธรรม ปฏิบัติธรรมในวันพระ วันสำคัญ การสอนศาสนาพิธี ศาสนปฏิบัติ การสอนให้พระ สวดมนต์ วันลอยกระทง วันสงกรานต์ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมแก่เยาวชน ฯลฯ โดยไม่ทิ้งวิถีชนเผ่า เช่น ปีใหม่ม้ง เป็นต้น

ด้านสุขภาพอนามัย พระธรรมจาริกได้ดำเนินการโดยตรง เช่น การแจกจ่ายยาสามัญประจำบ้าน การปลูกพืชสมุนไพรชนเผ่าม้ง การจัดอบรมการนวดแผนโบราณ และได้ดำเนินการลงพื้นที่จริง ไปพบเห็นชาวบ้านมีปัญหาด้านสุขภาพ ก็ช่วยเหลือค่าใช้จ่าย หรือมอบเวชภัณฑ์ให้แล้วแต่กรณี ดำเนินการโดยอ้อม เช่น การมอบปัจจัยบริจาคเพื่อสนับสนุนเครื่องมือการแพทย์ การสนับสนุนเงินเพื่อสร้างอาคารผู้ป่วย เป็นต้น

ด้านสัมมาชีพ พระธรรมจาริกได้ดำเนินการในลักษณะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น ใช้พื้นที่อาศรมจำนวน ๓๗ ไร่ ทำสวนอาหารเกษตรพอเพียงตามศาสตร์พระราชา โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการปลูกพืชทุกอย่างที่ใช้เป็นอาหาร พืชสมุนไพรที่เป็นยา พืชอาหารสัตว์ และพืชยืนต้น รวมไปถึงปศุสัตว์ เช่น มีการให้เครือข่ายร่วมกันไล่ชีวิต โค กระบือ ม้า ช้าง แล้วนำไปเลี้ยงในพื้นที่

อาศรมนำมูลสัตว์มาเป็นปุ๋ยในสวนอาหาร บางพื้นที่ส่งเสริมเกษตรกรทั้งระบบ เช่น พื้นที่ชุมชนเผ่าลัว บ้านพระธรรมจาริกพัฒนา อำเภอสรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

ด้านสันติสุข พระธรรมจาริกร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายจัดอบรมธรรมะให้ห่างไกลยาเสพติดและอบายมุข การแสดงธรรมเพื่อความปองดองสมานฉันท์ การส่งเสริมเยาวชนให้ตระหนักรู้ และห่างไกลยาเสพติด การทำกิจกรรมร่วมกับศาสนาอื่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนิกอื่นอีกด้วย

ด้านศึกษาสงเคราะห์ พระธรรมจาริกได้เข้าไปสร้างสถานศึกษา เช่น อาคารเรียน ห้องสมุด โรงอาหาร เป็นต้น เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุน เช่น โครงการสวนอาหารในโรงเรียน แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่โรงเรียนต่าง ๆ ในถิ่นกัณดาร แจกทุนการศึกษาแก่เยาวชนในถิ่นกัณดาร แจกวัสดุอุปกรณ์การศึกษาการกีฬา เป็นต้น

ด้านสาธารณสงเคราะห์ พระธรรมจาริกได้ดำเนินการกิจกรรมด้านนี้เป็นหลักในการเข้าถึงชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น การช่วยเหลือราษฎรผู้ประสบภัยเฉพาะหน้า เช่น ประสบอุทกภัย ก็เข้าไปช่วยเหลือเยียวยาด้วยการมอบข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องยังชีพต่าง ๆ ประสบภัยหนาวก็มอบผ้าห่ม เครื่องกันหนาว เป็นต้น ช่วยเหลือแบบยั่งยืน เช่น การเข้าไปช่วยสร้างอาคารสาธารณประโยชน์ เข้าไปสร้างบ้านให้แก่ราษฎรผู้ประสบภัย ผู้ยากไร้ต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านกตัญญูกตเวทีตาธรรม พระธรรมจาริกได้ดำเนินการผ่านการแสดงธรรม การสอน การปลูกฝังคุณธรรมแก่ชุมชน เยาวชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมรดน้ำดำหัววันสงกรานต์ กิจกรรมปลูกป่ารักษป่า เป็นต้น

ด้านสามัคคีธรรม พระธรรมจาริกได้ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในกิจกรรมในอาศรม ทั้งกิจกรรมในชุมชน เป็นต้น ทั้งสานสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ไม่มุ่งเน้นการเปลี่ยนศาสนา หรือเพื่อโจมตีศาสนาอื่น เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกทำให้เกิดความสามัคคีระดับชุมชนสังคมโดยรวม

๓) ขั้นการตรวจสอบแผนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกจะต้องสรุปผลการดำเนินงานในระดับศูนย์อบรมฯ ในการประชุมประจำเดือน หากมีปัญหาอุปสรรค ก็จะช่วยกันแก้ไข สรุปเป็นผลงานและองค์ความรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการต่อไป ๔) ขั้นการสรุปผลและการรายงานผลการปฏิบัติงานแก่คณะผู้บริหารระดับสูง เพื่อทราบและประเมินผลการปฏิบัติงาน รวมถึงการหาแนวทางแก้ไขในระดับองค์กร หรือเพื่อสรุปผลการดำเนินงานต่าง ๆ ของคณะพระธรรมจาริกเข้าสู่มหาเถรสมาคมต่อไป

โดยสรุปแล้ว พระธรรมจาริกมีกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ด้วยการนำเอาพุทธธรรมไปสอนให้ราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นลักษณะเชิงรุก คือเน้นจัดกิจกรรมที่ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้ามามีกิจกรรม ไม่มุ่งเน้นในการเปลี่ยนศาสนา หรือโจมตีศาสนาอื่น สอดคล้องกับงานวิจัย

บางประเด็น ของ **พระทินวัฒน์ สุขสง**^๑ ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ ๑) วิธีการเผยแผ่ ควรผลิตบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ควรสร้างสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตก ควรผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการชาวตะวันตกและควรกำหนดนโยบายในเชิงรุก ๒) เนื้อหาคำสอน ควรเน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน อีกทั้งไม่ควรโจมตีแนวคำสอนของความเชื่ออื่น ๆ ๓) กลุ่มเป้าหมาย ในการเผยแผ่ ควรเน้นกลุ่มของคนท้องถิ่นเจ้าของประเทศที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิมและจัดหลักธรรมให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้ศึกษา ๔) จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ คือ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชีวิตตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จนสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้ และสอดคล้องประเด็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในหลักการเผยแผ่ ในลักษณะแนะนำ งานวิจัยของ **นายสุเทพ สารบรรณ**^๒ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทฺธเจ้า พระพุทฺธเจ้า มีบทบาทในการเผยแผ่ ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ หลักประโยชน์ หลักไตรสิกขาและหลักตระหนักถึงศักยภาพมนุษย์เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัณฑิต บุญศรี**^๓ ได้ศึกษาเรื่อง “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา” ผลการศึกษาพบว่า วิธีการหรือแนวทางที่พระธรรมจาริกได้นำไปสร้างแก่ชาวเขาให้เกิดมีจิตสำนึกในความเป็นไทยนั้นมีหลายแนวทางด้วยกัน คณะพระธรรมจาริกได้นำเอาหลักพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าไปประกาศเผยแผ่และอบรมแนะนำแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยด้วยการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ประเสริฐ ชัยพิกุลิต**^๔

^๑ พระทินวัฒน์ สุขสง, “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ นายสุเทพ สารบรรณ, “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์ดุขุภบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้าบทคัดย่อ.

^๓ บัณฑิต บุญศรี, “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”, ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

^๔ ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปางอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ได้ศึกษา เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาวិจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านชาวเขаб้านห้วยปง มีวิธีการที่เหมาะสมและเป็นไปได้ง่ายและเป็นไปไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณีและความรู้สึกนึกคิดของชาวเขา คือ การนำเอาวิธีการของกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขามาเป็นปัจจัยหลักในการค้นหาปัญหา แก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง ขณะเดียวกันก็จะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิธีการที่กระตุ้นทำให้ชาวเขามีความตระหนักว่าเป็นกิจกรรมที่เขาเป็นส่วนเป็นเจ้าของ มีส่วนรับผิดชอบและมีส่วนได้รับผลประโยชน์ผลที่เกิดขึ้น ย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ มีคุณค่าและมีความยั่งยืนสืบต่อไป

ประเด็นสำคัญ เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่บ้านในด้านการพัฒนาหรือด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือด้านอื่น ๆ ก็คือการดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาตนเองและชุมชนแล้วนำไปสู่การใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันและการหาแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับการดำเนินงานกิจกรรมหรือโครงการต่อไป

สำหรับการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริก ได้เป็นอย่างดีและเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ ที่สำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดงานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๕.๒.๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

พระธรรมจาริก ได้มีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ในชุมชนชาติพันธุ์เผ่าม้ง ซึ่งมีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ที่แตกต่างกับราษฎรโดยทั่วไปที่มีพื้นฐานความเชื่อที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน จึงมีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยใช้หลักของสังคมสงเคราะห์ เน้นการให้เป็นหลักไม่เน้นให้เรียกร้องให้เขาต้องสละสิ่งของ เน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือทุกวิถีทาง ทั้งแบบยั่งยืน และแบบเฉพาะหน้า สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมหลายข้อ แต่หลักธรรมที่ใช้เป็นหลักในการบูรณาการมากที่สุดและสำคัญที่สุด เพื่อให้เข้าถึงชุมชนบนพื้นที่สูง ให้เขาไว้วางใจ เชื่อใจ แล้วหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงประสบความสำเร็จ คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือมุงสงเคราะห์สร้างไมตรีกับราษฎรบนพื้นที่สูง มุงเป็น

ผู้ให้และผู้ทำมากกว่า ที่จะเรียกร้องให้ราษฎรบนพื้นที่สูงบริจาคสิ่งของ ทำให้ทัศนคติของราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นไปในทางที่ดีต่อพระธรรมจาริกมากขึ้น มุ่งเสียสละอาศรมให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน เสมือนเป็นสาธารณสมบัติของชุมชน ส่วนหลักธรรมข้ออื่น ๆ เป็นหลักธรรมที่ใช้บูรณาการร่วมกันเช่นเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายภาพ มีอยู่มีกิน มีใช้ สุขภาพพลานามัยแข็งแรง (กายภาวนา) ด้านระเบียบวินัย มีความเคารพต่อกันและกัน เคารพกฎหมาย วิถีวัฒนธรรมชนเผ่า (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ มีภูมิคุ้มกันด้วยหลักของพระพุทธศาสนา อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยคุณธรรม (จิตภาวนา) ด้านปัญญา มีปัญหาในการแก้ปัญหาตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (ปัญญาภาวนา) และบรรลุจุดมุ่งหมายของการเป็นพระธรรมจาริก คือ ประโยชน์ตน คือได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในความเป็นพระสงฆ์ เป็นพระธรรมจาริก (อัตตัตถะประโยชน์) และบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ ประโยชน์ราษฎรบนพื้นที่สูง มีคุณภาพชีวิตที่ดีงาม (ปรตถะประโยชน์) และประโยชน์ของส่วนรวม หรือสาธารณประโยชน์ เช่น ชุมชน สังคม ประเทศชาติ พระศาสนา (อุภยัตถะประโยชน์) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ชีหมื่อแปร)**^๕ ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และพระธรรมจาริกมีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสัญจร ทำบุญสัญจร การทำวัตรสัญจร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล ตลอดถึงการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

๕.๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นลักษณะของการเป็นพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่หลักคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามพุทธบัญญัติ ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย และตามนโยบายหลักของโครงการพระธรรมจาริก และในลักษณะของนักพัฒนา สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง ที่พระธรรมจาริกจะต้องเข้าถึงชุมชน มีการศึกษาบริบทชุมชน ข้อมูลด้านประชากร ความเชื่อ ขอบเขต ขอบปฏิบัติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพ ปัญหาของชุมชนแล้วมาปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเข้าสู่ชุมชนมีการไปหาผู้นำ ปราชญ์ชุมชนในการสร้างความผูกพันและความไว้วางใจกัน มีการปรึกษาหารือถึงทิศทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม โดยทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผนงานตามความต้องการ และจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ตามภารกิจของหน่วยงานต้นสังกัดคือโครงการพระธรรมจาริก และกระทรวงการพัฒนา

^๕ พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ชีหมื่อแปร), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้าบทคัดย่อ

สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง ด้วยการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น การสร้างบ้านอาศัยพระธรรมจาริกสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้หรือผู้ประสบภัย การเปิดอาศรมจำนวน ๓๗ ไร่เพื่อทำโครงการสวนอาหารตามศาสตร์แห่งพระราชา เป็นแหล่งเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเปิดอาศรมเป็นศูนย์การฝึกอบรมอาชีพสุจริต เป็นต้น โดยสร้างภาคีเครือข่ายหนุนเสริมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อออนไลน์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมและสร้างเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ **พระตาล ญาณโร (สิงห์ทอง)** ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า” ผลวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีการเข้าหาผู้นำทางสังคม ปฏิบัติศาสนกิจเดิม นำเสนอคำสอนใหม่ครอบคลุมบุคคลทุกสถานะ การเยือนตามบ้าน บริการชุมชน การใช้ปาฏิหาริย์ อาศัยบุคลิกลักษณะ การสอนและใช้ลีลาในการสอน ส่วนรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกพบว่า มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ออนไลน์ การปฏิบัติธรรม สอนในมหาวิทยาลัย สื่อสิ่งพิมพ์ การเผยแผ่ในโลกตะวันออกและไทยพบว่า มีลักษณะเหมือนโลกตะวันตก จะแตกต่างเฉพาะการเรียนการสอน โดยเฉพาะในประเทศไทยจะมีตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมหาวิทยาลัย^๖

๒. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก พบว่า พระธรรมจาริกเป็นองค์กรสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขาครอบคลุม ๒๐ จังหวัด มีภารกิจหลักคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดการศึกษา ภารกิจรอง คือ การสงเคราะห์และการพัฒนาสาธารณประโยชน์ รูปแบบกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่ชาวเขาที่ประสบความสำเร็จ เช่น จัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน เฟสบุ๊คเข้าค่ายคุณธรรม บรรพชาภาคฤดูร้อน ชุมนุมยุวพุทธ สอนศีลธรรม จัดการศึกษา ธรรมจาริกสัญจร ทำบุญสัญจร ทำวัตรสวดมนต์เย็นสัญจร การบรรพชา-อุปสมบทหมู่ชาวเขา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ ความสำเร็จที่ผ่านมาอาศัยความเสียสละของพระธรรมจาริก ภาคีเครือข่ายหลายองค์กรที่คอยให้การสนับสนุน โดยเฉพาะกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการและมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาเอกชนกัณดาร

๓. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๕ ประการดังนี้ ๑) การสงเคราะห์และพัฒนาสาธารณประโยชน์ จะเน้นการสงเคราะห์แบบให้ชาวเขามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและการประกอบสัมมาชีพเพื่อการพึ่งตนเอง ๒) รูปแบบ กิจกรรมเผยแผ่ศาสนาธรรมต้องผสมผสานระหว่างรูปแบบเก่ากับใหม่ให้เหมาะสมกับผู้รับ ดังคำกล่าวที่ว่า “เก่าถ้าดีก็เอาไว้ ใหม่ถ้าเหมาะสมก็นำมาใช้” รูปแบบ กิจกรรมเก่าที่สร้างความสำเร็จให้กับองค์กรยังคงสืบสานต่อไป ส่วนรูปแบบใหม่ที่จะนำมาใช้ได้แก่ ปฏิบัติธรรม จัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน ทำเว็บไซต์เฟสบุ๊ค ทำคลิปธรรมะเป็นภาษาชาวเขาโพสต์บนโปรแกรมยูทูบ ๓) การบริหารองค์กร การจัดทำแผนยุทธศาสตร์จำแนกพื้นที่ เพิ่มสำนักงานระดับจังหวัด ตั้งศูนย์

^๖ พระตาล ญาณโร (สิงห์ทอง), “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). หน้า บทคัดย่อ

ประสานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ เพิ่มงบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ลงภาคสนามมากขึ้น ควบคุมและประเมินผลงานอย่างสม่ำเสมอ ประสานงานทั้งภายในและนอกองค์การอย่างต่อเนื่อง ๔) ใช้หลัก PDCA เข้ามาตรวจสอบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ๕) ทุ่มเทความสำเร็จแบบ ยั่งยืนซึ่งต้องอาศัยปัจจัยดังนี้ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การบริหารงานอย่างมีระบบ มีแผนการปฏิบัติงาน อย่างชัดเจน เน้นรูปแบบ กิจกรรมที่สำคัญ พระธรรมจาริกต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และมี จริยวัตรที่งดงาม มีทีมงานประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ขยายภาคีเครือข่าย เชิญชวน บุคคลทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชนให้มีส่วนร่วมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมแล้วถือได้ว่าพระธรรมจาริกปฏิบัติ หน้าที่ได้ผลสัมฤทธิ์ดีมาก มีข้อเสนอดังนี้

๑) โครงการพระธรรมจาริกควรทบทวนโครงสร้างการบริหารงานในพื้นที่ศูนย์อบรมฯ เข็กน้อยใหม่ เนื่องจากพื้นที่การบริหารของศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่ สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่รับผิดชอบถึง ๓ จังหวัด คือ เพชรบูรณ์ สุโขทัย กาญจนบุรี ซึ่งมี ปัญหาในระดับโครงสร้างบริหาร การติดต่อประสานงาน การกระจายคำสั่งข่าวสารเป็นเรื่องยาก จึงควรแยกส่วนในการบริหาร ยกอาศรมแต่ละจังหวัดเป็นศูนย์อบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง เมื่อประชุมหัวหน้าศูนย์อบรมฯ อย่างน้อยจังหวัดนั้น ๆ จะได้มีหัวหน้าศูนย์อบรมฯ เข้าประชุม เพื่อรับนโยบายและกระจายข่าวติดต่อประสานงานกันได้อย่างรวดเร็ว

๒) โครงการพระธรรมจาริกควรถอดบทเรียน องค์ความรู้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง ของพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ภายใต้อาณัติเข็กน้อยโมเดล เพื่อทำเป็น นโยบายในทางปฏิบัติแก่พระธรรมจาริกในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทที่เหมาะสมต่อไป

๓) ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเข้าไปสนับสนุนในลักษณะของงบประมาณ การให้ความรู้ ฯลฯ ในส่วนของพระธรรมจาริกมีศักยภาพในการปฏิบัติงานในพื้นที่ และมีศักยภาพในการพัฒนา ราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายและจิต

๑) ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กรมพัฒนาสังคมและ สวัสดิการ ซึ่งมีศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูง จำนวน ๑๖ ศูนย์ และคณะพระธรรมจาริก ควรมีการบูรณา การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ และการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้เข้าถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร บนพื้นที่สูง ควบคู่กับการใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ ราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป

^๗ พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง), “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสอง ทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). หน้า บทคัดย่อ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- ๑) พระธรรมจาริก ควรศึกษาองค์ความรู้วิธีการ หรือรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำไปปรับใช้ในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ
- ๒) พระธรรมจาริก ควรสร้างภาคีเครือข่ายที่จะมาหนุนเสริมการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในถิ่นกันดาร
- ๓) พระธรรมจาริก ควรศึกษาบริบท สังคม ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมชนเผ่าเสียก่อนที่ขึ้นไปปฏิบัติงานในพื้นที่

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาวิจัย ในเรื่องกระบวนการการสร้างเครือข่ายเพื่อสังคมผ่านสื่อออนไลน์ ของพระธรรมจาริกที่ประสบความสำเร็จ
- ๒) ควรมีการศึกษาวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์โดยรวมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริก ตลอด ๖๔ ปีที่ผ่านมา
- ๓) ควรมีการศึกษาวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ที่มีความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี มีผลสัมฤทธิ์ที่แตกต่างกันอย่างไร
- ๔) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องการถอดแบบ หรือเปรียบเทียบ พระธรรมจาริกที่ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง และกับชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. ๔๐ ปี กองส่งเสริมชาวเขา. กรุงเทพมหานคร: หจก.นันทกานต์กราฟฟิค, ๒๕๔๕.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนแม่บท การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (พ.ศ.๒๕๕๘-๒๕๖๐). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๗.

แก้ว ชิตตะขบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

โครงการพระธรรมจาริก. รายงานโครงการพระธรรมจาริกประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๑. เชียงใหม่: ม.ป.พ., ๒๕๖๑.

จุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล. ประวัติอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย. เพชรบูรณ์, มปพ., ๒๕๕๑.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

โทซาวะ บุนจิ, Zoku Kousureba shiotono KAIZEN gandeikiru, KAIZEN suihinshido manual. แปลโดย ชไมพร สุธรรมวงศ์, สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพลส, ๒๕๔๔.

ธีรวัศ บำเพ็ญบุญบารมี. โครงการธรรมศึกษาวิจัยการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกฯ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก, ๒๕๔๓.

บุญสม เจริญใจ. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติพระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๒๗.

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัตการกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ปิ่น มุทุกันต์. **มมสว่าน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร: หจก. สานลดดา, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) . **เค้าโครงการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **เทศน์: การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง. ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . **พระพุทธศาสนาในอาเซียน** . กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** . พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ . กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ. , ๒๕๕๑.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทโร). **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๗.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตญาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน สำนักนายกรัฐมนตรี. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **การจัดการคุณภาพ: จาก TQC ถึง TQM, ISO 9000 และการประกันคุณภาพ** . กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์ , ๒๕๔๕.

วสิน อินทสระ. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิจเจริญ, ๒๕๓๕.

_____. **การเผยแผ่ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖.

วีรพงษ์ เฉลิเมธีรัตน์. **การควบคุมคุณภาพ - มาตรฐานไอเอสโอ ๙๐๐๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

ศูนย์อาเซียนศึกษา. **พระพุทธศาสนาในอาเซียน เล่ม ๒ แบ่งตามประเทศ**. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปรีนติ้ง, ๒๕๖๐.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การพัฒนาหน่ยอบรมประชาชนประจำตำบล**. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์ ๒๕๖๑.

สมเด็จพระญาณสังวร. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยและเรื่องของความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย. พ.ศ. ๒๕๔๐.

เสถียร ทังทองมะดัน . **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา, ๒๕๖๐.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงใหม่. **คู่มือพระธรรมจาริก: คู่มือสร้างสรรค์ความดีสู่สังคมคุณธรรม**. เชียงใหม่: ม.ป.ท., ๒๕๕๑.

_____ . **ทำเนียบพระธรรมจาริก พุทธศักราช ๒๕๖๐**. เชียงใหม่: ม.ป.ท , ๒๕๖๐.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ใจ บุญชัยมิ่ง. “เปรียบเทียบกลวิธีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์ในเขตภาคเหนือ”. **งานวิจัยการบริหารการพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ วิทยาลัยเขตพะเยา, ๒๕๕๕.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, **พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

บัณฑิต บุญศรี. “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”. **ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

บุญเลิศ ต้นทอง. “การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปางอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต, ผศ.ประเสริฐ ปอนถิ่น. “กระบวนการขั้นตอนการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ประจวบ ประเสริฐสังข์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก: ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

พระครูใบฎีกาจิตวัตร ธวัชโย (ทนนาน). “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสถานศึกษาอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระทินวัฒน์ สุขสง. “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.

พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง). “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในสองทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ซิมมื่อแปร). “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาอมรวิชัย ชاعرเมธี. “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และคณะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ”. **ดุสิตนิพนธ์การบริหารการพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๘.

(๓) รายงานวิจัย:

พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ และพระมหานันทพันธ์ ปภสโร. “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษาวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

มนัส ภาคภูมิ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”. **รายงานวิจัย**. กองแผนงาน: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.

(๔) บทความ:

พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ฐานาน). “กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน”. **วารสารวิชาการธรรมทรรณ**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐): ๒๑๖-๒๑๗.

พระประทีป ยสินธโร. “สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิตประจำปี ๒๕๕๑**. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔): ๕๗๗.

วัฒน์ ภูวทิศ. “การสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์”. **วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๕ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓): ๒๐๖.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

นางปราณี ช่วยชัย. **PDCA วงจรคุณภาพ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/447820> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๑].

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ศาสนาประจำชาติไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=593&articlegroup_id=21 [๓ กันยายน ๒๕๖๑].
- พลเอกอนันตพร กาจจนรัตน์. “พม.” เล็งขับเคลื่อน“เข็มน้อยโมเดล”พัฒนาคุณภาพชีวิต ปชช.บนพื้นที่สูง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.77kaoded.com/content/158265>, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๒].
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. ยุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://phil-re4you.blogspot.com/2016/02/blog-post.html> [๒๒ มกราคม ๖๒].
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พุทธประวัติ เล่ม ๑ ตอน ปฐมโพธิกาล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://th.wikisource.org/wiki/พุทฺธประวัติ_เล่ม_๑_ตอน_ปฐมโพธิกาล [๑ ตุลาคม ๒๕๖๑].
- รัฐบาลไทย. รมว.พม. ลงพื้นที่ จ.เพชรบูรณ์ มุ่งช่วยเหลือประชาชนกลุ่มเป้าหมายตามนโยบายรัฐบาล พร้อมขับเคลื่อน “เข็มน้อยโมเดล” ชูธรรมจารีกร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มั่นคงให้ราษฎรบนพื้นที่สูง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/15440> [๑ มีนาคม ๒๕๖๒].
- สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดนครสวรรค์. ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๕๖. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://nsn.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=246:2010-02-01-23-04-23&catid=96:2010-01-31-02-32-04&Itemid=390 [๒๕ ส.ค. ๒๕๖๑].
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. จำนวนศาสนิกชน จำแนกตามศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ และ ๒๕๕๗, [ออนไลน์].. แหล่งที่มา: <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/04.aspx> [๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑].
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. จำนวนศาสนิกชน จำแนกตามศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ และ ๒๕๕๗. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/04.aspx> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). ความหมายของพื้นที่สูง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.hrdi.or.th/about/Highland> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๒].
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. PDCA เครื่องมือในการจัดการคุณภาพ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/SyW@ngooCGwAAD3zecs1/PDCA> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๑].
- องค์การบริหารส่วนตำบลเข็มน้อย. ประชากรตำบลเข็มน้อย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://hmongthaiculture.blogspot.com/2015/04/blog-post_38.html, [๕ กุมภาพันธ์ ๖๒].

(๖) สัมภาษณ์:

- สัมภาษณ์ นางวรรณภา สุขคง, พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุชาติ สุชาโต, เลขานุการประธานคณะพระธรรมจาริก วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล, แกนนำชาวพุทธประจำอำเภอเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ นายเกรียงไกร แซ่หลอ, ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ นายชาติรี ลีเจริญวงศ์, ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานโนโต, หัวหน้าอำเภอ และหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระณัฐพล กตปุญโญ, พระธรรมจาริกอำเภอพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระสองเมือง นครธมโม, พระธรรมจาริก อำเภอพระธรรมจาริกบ้านแม่สาน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระบุญยงค์ เขมชโย, หัวหน้าอำเภอพระธรรมจาริก บ้านพระธรรมจาริกพัฒนา อำเภอด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระวิมลมนี, รองประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ ๑, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูสถิตสังฆบริหาร, ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูสเมธพัฒน์โนทัย, พระธรรมจาริกนิเทศศูนย์อบรมศีลธรรม และส่งเสริมพระพุทธศาสนาเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสังฆการ, หัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริก สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ข้อมูลพื้นที่ของโครงการพระธรรมจาริก

ข้อมูลพื้นฐานโครงการพระธรรมจาริก

ก่อนกำเนิดพระธรรมจาริก

พุทธศักราช ๒๕๐๗ นายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ ผู้อำนวยการกองสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูง กรมประชาสงเคราะห์เดิม ได้ลาราชการเพื่อเข้าอุปสมบทและจำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ หลังจากที่อยู่จำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร มีความคิดว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สอนในเรื่องของความสันติ และปัญญา หากนำไปเผยแผ่ให้พี่น้องราษฎรบนพื้นที่สูงตามแนวตะเข็บชายแดน ซึ่งกำลังมีปัญหาเรื่องความสงบอยู่ในขณะนี้ ก็จะต้องประโยชน์เกื้อกูลแก่ประเทศชาติอย่างมากาย หลังจากทีนายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ ผู้อำนวยการกองสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูง ลาสิกขาแล้ว กลับสู่ราชการและพื้นที่สูงอีกครั้งเกิดแนวคิดใหม่หลังจากที่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ด้วยเห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนเรื่องความสงบ สันติ และปัญญา จึงได้นำเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่างๆ เข้าปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร (สมัยนั้น) ในฐานะอนุกรรมการสภาวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้พิจารณาเห็นว่า เป็นข้อเสนอที่ดี มีประโยชน์ จึงได้มอบให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ (พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร) วางรูปแบบหลักการ วิธีการดำเนินงาน และนำเสนอขอความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์ อนุมัติหลักการ

เมื่อกรมประชาสงเคราะห์อนุมัติหลักการแล้ว คณะทำงาน ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าม้งนิคมสร้างตนเองกองสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย ณ หมู่บ้านม้งทับเบิก บ้านม้งป่าหยาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วจึงเริ่มทดลองงานใน ปี ๒๕๐๘

ปี ๒๕๐๘ พระภิกษุ ๕ รูป จากจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับหนังสือคำสั่งของพระสุเทพ สิทธาจารย์ (พระเทพวิสุทธิาจารย์ อินสม อภัยเถระ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ให้เดินทางไปประชุมปฐมนิเทศ พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์จังหวัดต่างๆ จำนวน ๕๐ รูป เป็นพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร พระวิปัสสนาจารย์ พระมหาเปรียญธรรม พระทรงคุณวุฒิ พระผู้ชำนาญทางรูปขนบธรรมเนียมประเพณี ภูษาราชราษฎรบนพื้นที่สูงประจำเผ่าท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้จะจาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่างๆ มีเผ่าม้ง เมี่ยน ลาหู่ ลีซู อาข่า กะเหรี่ยง ดารอั้ง ลื้อ ถิ่น ลัวะ ไทยใหญ่ และชนพื้นเมืองถิ่นทุรกันดาร เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชนถิ่นทุรกันดาร จึงได้พิจารณาพระภิกษุสงฆ์คณะนี้ให้สอดคล้องตามพระพุทธดำรัสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสแก่พระสงฆ์สาวกที่ไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกว่า จรณ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย ฯ เปฯ เทเสถ ภิกขเว ธมมํ แปลความหมายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพ้นจากบ่วงแห่งมาร พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ประพฤติพรหมจรรย์จบสิ้นแล้ว เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป แสดงธรรม อันไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลางและที่สุด เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขเพื่อมหาชนหมู่มา และเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเถิด” ด้วยเหตุดังนี้นามว่า พระธรรมจาริก จึงปรากฏขึ้นด้วย

ประชุมพระธรรมจาริก

การประชุมพระธรรมจาริกใช้สถานที่ศาลาบัณณรศภาค วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร หลังจากปฐมนิเทศ รับนโยบายหลักการ วิธีการ หลักปฏิบัติ จากพระธรรมกิตติโสภณ (เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สวณฺโณโชตมหาเถระ) อดีตองค์ประธานคณะพระธรรมจาริก ก็ได้พาพระธรรมจาริกเดินทางไปกราบคารวะพระมหาเถรานุเถระ มีพระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม องค์พระประมุขศาสนาจักรไทย และเจริญพรข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มี ฯพณฯ พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและนายพ่วง สุวรรณรัฐ ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

การเริ่มปฏิบัติงาน

จากนั้นพระธรรมจาริกก็ได้พากันเดินทางแยกย้ายไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระธรรมนำปฏิบัติพัฒนาแก่พี่น้องราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่าง ๆ ตามท้องถิ่นชายแดน ตามป่าภูเขากันดาร ที่อยู่อาศัยทำมาหากินบนพื้นที่สูง ร่วมกันตามเป้าหมายหมู่บ้านหลัก ๑๐ แห่ง และหมู่บ้านบริวารอีกหลายสิบหมู่บ้าน สิ่งที่จะเป็นสื่อสะพานเชื่อมโยงจิตใจมนุษย์ให้สมานฉันท์สัมพันธ์ รุญยจิตใจกันอยู่ร่วมกันได้นั้นคือ ธรรม

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีสำนักงาน ๒ สำนักงาน ได้แก่ ๑) สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก ตั้ง ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ๒) สำนักงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ตั้ง ณ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับสำนักงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคนั้น มีภารกิจในการบริหาร จัดการ ฝึกอบรม จัดส่งพระธรรมจาริก ปี ละ ๓๐๐-๕๐๐ รูป ไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูง ๑๗๐ แห่งอาศรมหลัก ใน ๒๐ จังหวัดของประเทศไทยพื้นที่ภาคเหนือ และ ภาคกลางตอนล่าง บางส่วน เข้าถึงราษฎรบนพื้นที่สูง ๓๐๐,๐๐๐ คน ต่อปี นับได้ว่าสำนักงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคเป็นองค์กรหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง นอกจากพัฒนาจิตใจแล้วยังเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมของราษฎรบนพื้นที่สูงกับพระพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ของราษฎรบนพื้นที่สูงเผ่าต่างๆ นอกจากเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ภาครัฐต่อราษฎรบนพื้นที่สูงบนพื้นที่สูง ส่งผลต่อความสงบสุขตามแนวชายแดนเป็นอย่างมาก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงของคณะพระธรรมจาริก จึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ เกี่ยวเนื่องต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกับคนไทย มีความสามัคคี ประกอบสัมมาชีพ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ รักและหวงแหนในแผ่นดินไทย เป็นพลเมืองที่ดีทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้

โครงการนำร่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง ๖ เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่ ลีซุ ซึ่งต่อมา คือ โครงการพระธรรมจาริกเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทย และกรมมุลินธิเอเซีย ถือได้ว่า ประสบผลสำเร็จในระดับที่น่าพอใจมาก ราษฎรบนพื้นที่สูงซึ่งปกติแต่ละเผ่า จะมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีความแตกต่าง

หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแตกต่างไปจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจนเกิดปรากฏการณ์รูปธรรมหลายอย่างได้แก่ การรับรู้สถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์และให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้มีธรรมเนียมปฏิบัติเยี่ยงชาวพุทธทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การปฎิญาณตนเป็นชาวพุทธ การส่งบุตรหลานเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณร รวมทั้งความต้องการให้พระสงฆ์อยู่เผยแผ่ธรรมะในชุมชนของตนเอง และสร้างวัดศาสนวัตถุมั่นคงถาวรสืบไป

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูงทั่วภาคเหนือ กว่า ๓๕๐ รูป ใน ๑๗๐ แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงประมาณ ๓-๗ หมู่บ้าน ภารกิจหลักของพระธรรมจาริก นอกจากการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และการอบรมศีลธรรมให้แก่ราษฎรบนพื้นที่สูงแล้ว ยังมีภารกิจรอง ที่จะต้องปฏิบัติในลักษณะการเป็น “นักพัฒนา” อีกมากมาย ซึ่งแท้ที่จริงภารกิจเหล่านี้เป็นภารกิจของสงฆ์ได้เคยกระทำมาก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และวัฒนธรรมในสังคมไทย ซึ่งเป็นผลให้บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชน และสังคมลดลงเป็นลำดับ ได้แก่ การสอนหนังสือแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ การส่งเสริมให้ราษฎรบนพื้นที่สูง ใช้พืชสมุนไพร การจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาในชุมชน เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเยาวชน การเป็นผู้นำในชุมชนเพื่อการพัฒนาสาธารณะประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการเป็นที่ปรึกษา เรื่องต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ความจำเป็นของโครงการ

ด้วยพิจารณาเห็นว่า ราษฎรบนพื้นที่สูงในชุมชนบนพื้นที่สูงของประเทศไทย เป็นชนเผ่าที่มีภาษา วัฒนธรรมและความเชื่อแตกต่างกัน เป็นลักษณะเฉพาะประจำเผ่า แต่เดิมการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีสูงปัญหาสังคมในอดีต จึงพบในกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงไม่มากนัก

หลังจากนโยบายการดำเนินงานด้านราษฎรบนพื้นที่สูงของภาครัฐนั้น หน่วยงานเป็นจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าไปดำเนินงานด้านการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายด้าน แม้จะเกิดผลดีในด้านความเป็นอยู่บ้าง คือ ได้รับความสะดวกสบายจากการบริการขั้นพื้นฐานมากขึ้น เช่น การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอนามัยและสาธารณสุข การสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความยุ่งยากให้กับชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงในหลายด้านเช่นกัน เช่น ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับสังคมใหญ่ ปรับเปลี่ยนวิถีการทำมาหากิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเรียบง่ายอีกต่อไปได้ จึงพบว่ามีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงมากมาย เช่น การแพร่ระบาดของเสฟติดในกลุ่มเยาวชน การแพร่ระบาดของเชื้อเอดส์ การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ การถูกเอารัดเอาเปรียบเนื่องจากไม่รู้เท่าทันภายนอก เป็นต้น

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมใหญ่ ผลกระทบต่าง ๆ นานาที่ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงได้รับ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในชุมชนเอง การเดินทางเพื่ออบรมศีลธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริกในชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบาก และมีข้อจำกัด ด้วยความซับซ้อนของปัญหาดังกล่าว การทำงานของพระธรรมจาริก จึงไม่ใช้การปฏิบัติเชิงรับเหมือนเช่นเดิมต่อไป แต่ต้องเป็นการปฏิบัติงานเชิงรุก ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์หรือกลวิธีที่เหมาะสม จึงจะได้รับความสำเร็จ นอกจากจะต้องมีความอดทนต่อสภาพพื้นที่ ภูมิฟ้า อากาศ และ

ความแน่นคั้นในปัจจัย ๔ แล้วยังต้องมีความรู้ ทักษะ ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ทำงานเชิงรุกได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์โครงการพระธรรมจาริก

โดยการปฏิบัติศาสนกิจของคณะพระธรรมจาริกดำเนินการเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ การศึกษา การพยาบาล การสงเคราะห์ และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความรู้สึกเป็นคนไทยด้วยกัน และเพื่ออบรมศีลธรรมและหน้าที่พลเมืองที่ดีแก่พี่น้องราษฎรบนสูง

ความคาดหวังจากโครงการ

ทำให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็นอย่างดี มีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย ได้รับการศึกษาซึ่งเป็นการสนับสนุนแผนการศึกษาของชาติมีความเข้าใจดีในเจตนาของรัฐบาลที่มีต่อราษฎรบนพื้นที่สูงและเข้าใจนโยบายการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ อันเป็นการพัฒนาคนให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป ตลอดจนถึงพระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนกิจพัฒนาด้านจิตใจ และคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงอยู่ในชุมชนมีศักยภาพในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และชุมชนพื้นที่สูงในพื้นที่ทำงานของโครงการพระธรรมจาริกมีศักยภาพในการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

บทบาทหน้าที่ และ กลวิธีการเผยแผ่พระธรรม

คณะพระธรรมจาริกได้ยึดหลักพระพุทธพจน์ในการตามรอยบาททองคำสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชนถิ่นกันดาร กว่า ๕๔ ปี ใจความว่า จรธ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม เทเสถ ภิกขเว ธมมัม อาทิกถยานัม มชฺเชกถยานัม ปรีโยสานกถยานัม สาทถัม สพฺพญชนัม เกวลปริปุณฺณัม ปรีสุทฺธัม พรหมจรรย์ ปกาเสถ.

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริสุทฺธิ สมบูรณ์ ฯ”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงถึงบทบาทหน้าที่และกลวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมจาริก ซึ่งในแต่ละพื้นที่ในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงจะมีอาศรมพระธรรมจาริกตั้งประจำอยู่ แต่ละแห่งประกอบไปด้วยพระธรรมจาริก ๒-๓ รูป ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีอาศรมพระธรรมจาริกทั้งสิ้น จำนวน ๓๑๕ แห่ง แยกออกเป็นอาศรมหลัก จำนวน ๑๗๐ แห่ง ให้มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑) เป็นพื้นที่กลางสำหรับช่วยหน่วยงานรัฐในการประสานงาน ๒) เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ ชี้ทางแนวทางในเรื่องศาสนา ศีลธรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมไทย ๓) ส่งเสริม

สนับสนุนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าร่วมสร้างบทบาทในกิจกรรมพัฒนาชุมชน พัฒนาทางวิชาการ พัฒนาทางอาชีพ พัฒนาสิ่งแวดล้อม ตามวัตถุประสงค์ทางราชการ ๔) มีหน้าที่ในการเข้ามาช่วยเหลือ ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ๕) เป็นสื่อกลางให้ ความร่วมมือในการบริการต่าง ๆ จากภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนา ๖) เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับราษฎรบนพื้นที่สูง ระหว่างหน่วยงานราชการ และพระสังฆาธิการในพื้นที่ ตลอด ถึงภัยความมั่นคงต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๗) ทำการสำรวจรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเขต รับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์และช่วยในการวางแผนพัฒนาและสงเคราะห์ราษฎรบนพื้นที่สูง ต่อไป รวมถึงการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อประธานคณะพระธรรมจาริก และ กรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ หน่วยงานศูนย์พัฒนาราชราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดนั้น ๆ

นอกจากนี้ยังถือเป็นกิจกรรมส่งผลให้เกิดความยั่งยืนต่อการปฏิบัติงานของพระธรรม จาริก ได้แก่

๑) อำนวยความสะดวกแก่พระธรรมจาริกที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ ตามหมู่บ้าน ราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อทำหน้าที่อบรมศีลธรรม จริยธรรม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบรรยายด้วย เสียงตามสายการเทศนาวันสำคัญ ค่ายคุณธรรม การสอนศีลธรรมในโรงเรียน จัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่า สิ่งแวดล้อม กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมรณรงค์เรื่องเอดส์ กิจกรรมธรรมจาริกสัญจร กิจกรรม ลดละเลิกอบายมุข กิจกรรมวันสำคัญ เป็นต้น

๒) ส่งเสริมการศึกษาสำหรับราษฎรบนพื้นที่สูงที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เช่น การเปิด การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภายในอาศรมฯ การส่งเสริมโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขา ตาม พื้นที่ต่าง ๆ การส่งบุตรสู่สถาบันการศึกษา อาทิ โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดศรีโสดา โรงเรียนวัดวิเวกวาราม ศูนย์พัฒนาศักยภาพเยาวชนสตรีวัดวิเวกวาราม หรือสถานบันอื่น ๆ การ จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

ผู้ได้รับผลประโยชน์ของโครงการ

โดยตรง ได้แก่

๑) โครงการพระธรรมจาริก ได้บุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติงานในชุมชนราษฎร บนพื้นที่สูงทั้งการพัฒนาด้านจิตใจและคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมีคุณภาพ ดัง เจตนารมณ์ของพระธรรมจาริก

๒) พระธรรมจาริกได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้สามารถทำงานเชิงรุกในชุมชนได้อย่าง กว้างขวางเพิ่มความมั่นใจในการทำงานและขยายโลกทัศน์ให้กว้างไกลมากขึ้น

๓) โครงการพระธรรมจาริก ได้ปฏิบัติงานงานสนับสนุน นโยบายรัฐบาล กรมพัฒนา สังคมและสวัสดิการ ในการปฏิบัติงานในชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูง

โดยอ้อม ได้แก่

๑) ชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงมีกลไก พระธรรมจาริก ที่จะเข้าไปช่วยทำงานพัฒนารวมทั้ง การป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) เด็กเยาวชนตลอดจนถึงชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูงที่มีอาศรมพระธรรมจาริกอยู่ในชุมชนจะทำให้มีความใกล้ชิดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน “พระเทพกิตติเวที” เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก ได้สืบสานงานอย่างต่อเนื่อง โดยมี พระวิมลเมธี เป็นรองประธาน รูปที่ ๑ มีพระอุดมบัณฑิต เป็นรองประธาน รูปที่ ๒ มีพระเดชพระคุณพระเทพโกศล เจ้าอาวาสวัดศรีโสดา พระอารามหลวง เป็นผู้อำนวยการสำนักงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค รวมทั้งพระเถระผู้ใหญ่ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคให้ความอุปถัมภ์การดำเนินงานพระธรรมจาริก และมุ่งหวังให้พระธรรมจาริกเป็นผู้นำทางศาสนา ทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้ประสานงานสวัสดิการของรัฐสู่ชุมชน เป็นที่ปรึกษาองค์กรทางสังคมในชุมชน สรรค์สร้างความสุข ความเจริญร่วมกัน

อนึ่ง ที่ผ่านมามูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่นชนถิ่นกันดาร ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ให้การสนับสนุนโครงการพระธรรมจาริก ในการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในถิ่นกันดารรวมทั้งหมู่บ้านราษฎรบนพื้นที่สูง ชาวดอยเผ่าต่าง ๆ ใน ๒๐ จังหวัดทางภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันตกของประเทศไทย

โครงการพระธรรมจาริก พระธรรมจาริก คือ ผู้จาริกธรรม นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไปเผยแผ่

๑ วิถีประสงค์

- ✓ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับในใจผู้คน
- ✓ เพื่อพัฒนาจิตใจ การศึกษา สาธารณสุข และการแก้ไขปัญหายาเสพติดในเบื้องต้น
- ✓ เพื่อปลูกฝังบ่มเพาะจิตสำนึก ในความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย
- ✓ เพื่ออบรมศีลธรรม และหน้าที่พลเมืองที่ดี

๒ ความมุ่งหวัง

- ✓ เป็นผู้นำทางศาสนา และผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน
- ✓ เป็นผู้ประสานงานสวัสดิการของภาครัฐสู่ชุมชน และจากชุมชนสู่ภาครัฐเพื่อการช่วยเหลือ พัฒนาอย่างครบวงจร
- ✓ เป็นผู้ชี้นำ สอนสั่งหลักพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสงบสุข และสันติในชุมชน

๓ บทบาทหน้าที่

- ✓ สร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ และพระสงฆ์
- ✓ เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ ชี้นำการครองตนที่ดำรงตามหลักพุทธศาสนา ทั้งศีลธรรม และจริยธรรมในการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนกับคนรอบข้าง
- ✓ ให้บริการเวชภัณฑ์ สมุนไพร แก่ผู้เจ็บป่วยที่มากขอความช่วยเหลือ
- ✓ สรรวจรวบรวมข้อมูลทางสังคม ของชาวบ้านและชุมชน ในพื้นที่รับผิดชอบ
- ✓ รายงานผลการจาริกธรรม และการพัฒนาช่วยเหลือชุมชน
- ✓ อื่นๆ เช่น การพัฒนาบูรณะซ่อมแซมอาคาร ศาสนสถาน

จิตศรัทธา

“กยิรา เจ กยิราเถน”
(จะทำอะไร ทำสิ่งนั้นจริงๆ
อย่าทำอย่างย่อหย่อน อ่อนแอ
อันจะเพิ่มพูนความบกพร่องให้ตนเอง)
**“เราจะสั่งสอนเขาในคุณธรรม
เราต้องมีคุณธรรมเขานั้นก่อน”**

โอวาท สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(ปุ่น ปุณฺณสิริ) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๙
ในการเปิดประชุมปฐมภิเทศ ๒๖ มี.ค. ๒๕๐๘

ข้อจำกัด

- ความสัมพันธ์ทางกิจของสงฆ์ การช่วยเหลือชาวบ้าน/ชุมชน และประสานงานกับภาครัฐ
- ทิศทางการพัฒนา ไม่ชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง ขาดกระบวนการติดตาม ประเมินผลอย่างจริงจัง
- ขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นชนเผ่าชาวเขา หรือไม่สามารถสื่อสารได้ในภาษาท้องถิ่น
- ขาดอุดมการณ์ และความมุ่งมั่น เมื่อไม่เห็นเป้าหมาย ก็ขาดความตั้งใจพยายาม
- อุปสรรคด้านภูมิประเทศและเทคโนโลยี เกิดความยากลำบากในการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้าน

ทิศทางการขับเคลื่อน

- ส่วนกลาง (วัดเบญจมฯ วัดศรีโสดา) = วางกรอบนโยบาย แผนงาน เป้าหมาย เพื่อความชัดเจน
- เขต และศูนย์ = กระจายงาน มอบหมาย ติดตาม รวบรวมรายงานผล
- อาศรม
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

สรุปแผนภูมิภาพโครงการพระธรรมจาริก

กระบวนการดำเนินงานของคณะพระธรรมจาริก ประจำปี ๒๕๖๒

ประกาศ ประธานคณะพระธรรมจาริก
เรื่อง นโยบายการส่งเสริมและพัฒนาพระธรรมจาริก ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๒

เพื่อให้การดำเนินงานของพระธรรมจาริก เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ สอดคล้องกับสวัสดิการทางสังคม ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบของทางราชการ จึงเห็นควรให้มีการส่งเสริมและพัฒนาอาศรมเป็น “อาศรมแห่งธรรม” คือเป็นผู้นำคุณธรรม ทางศาสนา ทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางธรรมชาติ ในการดำรงชีวิต เป็นที่ปรึกษาทางสังคม ประสานสวัสดิการของรัฐสู่ชุมชน สร้างความสุข ความเจริญร่วมกันและชี้นำหลักพระธรรมคำสั่งสอนไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงมีนโยบายเร่งด่วนให้พระธรรมจาริกทุกรูปทุกอาศรม ปฏิบัติโดยพร้อมเพรียงกัน ดังนี้

๑. พัฒนาศักยภาพพระธรรมจาริก มุ่งสู่ “ผู้นำคุณธรรม” โดยพระธรรมจาริกทุกรูป มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระธรรมวินัย เป็นผู้มีความรู้สมฐานะรูปแห่งความเป็นผู้นำซึ่งคุณธรรม มีเอกสารแสดงตนครบถ้วนถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบของทางราชการ

๒. ส่งเสริมและพัฒนาพระธรรมจาริกและอาศรม มุ่งสู่ “อาศรมแห่งธรรม”

๓. เผยแผ่ “ธรรมะ” ตามภารกิจตามหลักพระธรรมวินัย ให้พุทธศาสนิกชนรักษาศีล ปฏิบัติธรรม โดยทั่วถึงและต่อเนื่อง

๔. การดำรงชีวิตตาม “ธรรมชาติ” เพื่อความสมดุลของสรรพสิ่ง ตามประเพณี ภาษาวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมอันบริสุทธิ์ โดยทุกอาศรม เป็นตัวอย่างและแหล่งเรียนรู้ ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องพืชอาหารและยารักษาโรค

๕. พัฒนาข้อมูลพื้นฐาน โดยทุกอาศรมต้องมีข้อมูลพื้นฐานด้านเอกสารแสดงสิทธิอาณาเขต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

๖. ประสานความร่วมมือ โดยทุกอาศรมจะต้องร่วมมือกับแกนนำ เครือข่าย องค์การ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีจิตศรัทธาพุทธศาสนิกชนอย่างทั่วถึง

ทั้งนี้ ขอให้พระธรรมจาริกทุกรูป ทุกอาศรม ดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการการส่งเสริมและพัฒนาอาศรมพระธรรมจาริก อย่างใกล้ชิด

ประกาศ ณ วันที่ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(พระเทพกิตติเวที)

เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ประธานคณะพระธรรมจาริก

นโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก ประจำปี ๒๕๖๒

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสุธีรัตนบัณฑิต (รศ.ดร.)	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รศ.ดร.โกณัฐ ศรีโท	รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ดร.วสันต์ ลิ้มภักดิ์รัตนกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ดร.เดชา กัปโก	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๓๒๒, ๘๒๓๘, ๘๒๓๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๕๙

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.

ด้วย พระอุดมบัณฑิต สุทธิญาณเมธี รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๒๐๕๐๗๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ពិ. អ. ២០០៥.៤/ ១ ២៣

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง

ด้วย พระอุดมบัณฑิต สุทธิญาณเมธี ทัฬหประจักษ์วัณโณ ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๒ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่
สูงอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาลแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

[illegible]

for 23th

20/01/2020

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๕๙

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

ด้วย พระอุดมบัณฑิต สุทธิญาณเมธี รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูงอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร. พณ. อ.ดร. ว.ดร. / ก.วิ

1๐๖๖ ๖๖๖ ๖๖๖ ๖๖๖

๘๘๘. ๘๘ ๘๘๘๘ ๘๘๘๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๕๙

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ดร.วสันต์ สิมภัทรรัตน์กุล

ด้วย พระอุดมบัณฑิต สุทธิญาณเมธี รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูงอาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๑ ๕๑/

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ดร.เดชา กับโก

ด้วย พระอุดมบัณฑิต สุทธิญาณเมธี รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บนพื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ได้ตรวจแก้ไขเครื่องมือ
เรียบร้อยแล้ว
เดชา กับโก
(ดร. เดชา กับโก)

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ เรื่อง “พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการอ่านสังเคราะห์ ต้องประกอบและภารกิจของโครงการพระธรรมจาริก แล้วนำมาสังเคราะห์รวมกัน เป็นรูปร่างแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริก และนำองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ ภายใต้กรอบสาระที่ประมาณมา ๒ ด้านดังนี้

๑. กระบวนการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของคณะพระธรรมจาริก ภายใต้กรอบ ๘ ด้าน
๒. ด้านการบูรณาการการใช้หลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์ ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษากระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์					
คำอธิบาย ขั้นตอนการการนำเอาคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ไปถ่ายทอดให้ประชาชนบนพื้นที่สูง ได้รับการเรียนรู้ และน้อมเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้น ไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เกิดความสงบสุข โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ตามกรอบ ๘ ด้าน ของศูนย์อบรมประชาชนประจำตำบล และด้านอื่น ๆ ที่อาจจะค้นพบ					
ที่	ข้อความถาม	ผล			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
๑.๑	จากการที่พระธรรมจาริก ขึ้นมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย ท่านได้เข้ามีส่วนร่วมอะไรบ้าง				
๑.๒	ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริก หรือ ท่านมีนโยบายการขับเคลื่อนโครงการพระธรรมจาริก เป็นอย่างไร ?				
๑.๓	กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงอย่างไร ?				
๑.๔	กิจกรรมหลักที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มีอะไรบ้าง ? โดยเฉพาะสอดคล้องกับกรอบของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ๘ ด้านอย่างไร? ๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม ๒) สุขภาพอนามัย ๓) สัมมาชีพ ๔) สันติสุข ๕) ศึกษาสงเคราะห์ ๖) สาธารณสงเคราะห์				

ที่	ข้อความถาม	ผล			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
	๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม ๘) สามัคคีธรรม				
๑.๕	ความร่วมมือในระดับนโยบาย และในระดับพื้นที่ ของภาคี เครือข่ายเป็นอย่างไร ?				

วัตถุประสงค์ ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ คำอธิบาย การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หมายถึง การประสาน กลมกลืนกันระหว่างหลักพุทธธรรมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนบนพื้นที่สูง ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ					
ที่	ข้อความถาม	ผล			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
๒.๑	ท่านนำมาหลักธรรมอะไรบ้าง มาบูรณาการ ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ?				
๒.๒	ผลของการที่ท่านนำหลักพุทธธรรมไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูงเป็นอย่างไร?				

วัตถุประสงค์ ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ของพระ ธรรมจาริก อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์					
ที่	ข้อความถาม	ผล			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
๒.๑	จากการที่พระธรรมจาริก ขึ้นมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่ สูง บ้านเข็กน้อย ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมอะไรบ้าง ?				
๒.๒	ท่านต้องการให้พระธรรมจาริกพัฒนาการดำเนินการตามกรอบ ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ๘ ด้าน อย่างไร ๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม ๒) สุขภาพอนามัย ๓) สัมมาชีพ ๔) สันติสุข ๕) ศึกษาสงเคราะห์				

ที่	ข้อความถาม	ผล			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
	๖) สาธารณสงเคราะห์ ๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม ๘) สามัคคีธรรม				
๒.๓	ปัจจุบันท่านเป็นผู้นำชุมชน ท่านมีแนวทางการทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกอย่างไร ?				
๒.๔	ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงมีอะไรบ้าง ?				

ภาคผนวก ๗

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๘ ท่าน

๑. ผู้บริหารระดับนโยบายของพระธรรมจาริก ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค

- ๑) พระวิมลมนี รองประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๑
- ๒) พระครูปลัดสุชาติ สุชาโต เลขานุการประธานคณะพระธรรมจาริก
- ๓) พระครูใบฎีกาสวรรณ เดชวโร หัวหน้าฝ่ายการศึกษา สำนักงานบริหารงานฯ
- ๔) พระครูปัญญาสังฆการ หัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริกนิเทศ
- ๕) พระครูสังฆรักษ์ธวัชชัย กิตติคุณ หัวหน้าฝ่ายสาธารณูปการ
- ๖) พระสุพงษ์ กตปุณโย รก.หัวหน้าฝ่ายบุคลากร
- ๗) พระปลัดประทีน วรสทุธ ผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริกนิเทศ

๒. พระธรรมจาริกในพื้นที่ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

- ๑) พระครูใบฎีกาภูวนาท ธมมานนโท หัวหน้าศูนย์ฯ
- ๒) พระสมุห์ณัฐพล กตปุณโย
- ๓) พระชยชัย กิตติภทโท
- ๔) พระบุญธรรม โชติปณฺโญ
- ๕) พระครูสเมธพัฒน์นัย
- ๖) พระแก้ว กลยาโณ
- ๗) พระสองเมือง นครธมโม
- ๘) พระบุญยงค์ เขมชโย
- ๙) พระอุทัย อุทัย
- ๑๐) พระพระครูปลัดเรีงฤทธิ์ ภูริสีโล

๓. ประชาชนบนพื้นที่สูง ในพื้นที่อาศรม ในพื้นที่ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์

- ๑) นายจุลศักดิ์ ศักดิ์เจริญชัยกุล กำนันตำบลเข็กน้อย แกนนาวาชาวพุทธ
- ๒) นายเกรียงไกร แซ่หลอ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๓) นายชินวงศ์ เชิดกิจชัยกุล ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๔) นายชาติรี ลีเจริญวงศ์ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย
- ๕) นายวันชัย มงคลศรีโรจน์ ราษฎรบนพื้นที่สูง บ้านเข็กน้อย

๔. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่เกี่ยวข้อง

- ๑) นางวรรณภา สุขคง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์
- ๒) นายอริญ รอบไธสง ผู้อำนวยการศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูง พิษณุโลก
- ๓) นายเจริญรัตน์ ทรัพย์เจริญ เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดพิษณุโลก
- ๔) นางจุฑาทิพ ทองเอก เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์
- ๕) นายทะนงศักดิ์ อ่อนเอม เจ้าหน้าที่ศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเพชรบูรณ์
- ๖) นายแสงทอง แซ่ท้าว พนักงานศูนย์ราษฎรบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล (ฉายา) : พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี)

ว/ ด/ ป เกิด : ๓ สิงหาคม ๒๕๑๖

ภูมิสำเนาที่เกิด : ๒๖๑ บ้านศรีโพธิ์เงิน อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๒ นักธรรมชั้นเอก
: พ.ศ. ๒๕๔๑ เปรียญธรรม ๙ ประโยค
: พ.ศ. ๒๕๕๐ วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ประสบการณ์การทำงาน :

พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓	เลขานุการเจ้าสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร
พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓	เลขานุการวัดเบญจมบพิตร
พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร
พ.ศ. ๒๕๕๓-ปัจจุบัน	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร
พ.ศ. ๒๕๕๓-ปัจจุบัน	รองประธานคณะพระธรรมจาริก

๒๕๓๘ : ๒๙ มิถุนายน ๒๕๓๘

สังกัด : วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ตำแหน่ง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร,
: รองประธานคณะพระธรรมจาริก

ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๖๐

ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แขวงดุสิต เขตดุสิต
กรุงเทพมหานคร